

تصویر ابو عبد الرحمن الکوردی

فہلہ کہ دین کاکہ یی

بہرہ نگہی خوئی

دوور لہ سیاست

دیہانہ : شیرزاد عہد دولہ حمان

بهره‌نگی خوئی دوور له سیاست

دیمانه‌ی

فه‌له‌که‌دین کاکه‌یی

له‌لایه‌ن

شیرزاد عه‌بدولپه‌حمان

بهره‌نگی خوی دوور له سیاست

بۆدبەزاندنی جۆرهە کتێب: سەردانی: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پراي دانلود کتایه‌ای مختلف مراجعه: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للكتب (کوردی ، عربی ، فارسی)

کتیب: پەره‌نگی خو‌ی دوور له سیاسەت
دیمانە: فەلەکە‌دین کاکە‌یی
ئە‌نجامدانی: شێ‌رزاد عە‌بدولپەرە‌حمان
بلا‌وکراوە‌ی ئاراس- ژمارە: ٣٨٨
دەر‌هێنانی هونە‌ریی ناو‌ه‌وه و بە‌رگ: ئاراس ئە‌کرە‌م
پیت لێ‌دان: سوعاد عە‌بدول‌لوا‌حید
هە‌لە‌گری: شێ‌رزاد فە‌قی ئیسماعیل
سەر‌پەر‌شتیی چاپ: ئاو‌رە‌حمانی حاجی مە‌حمود
چاپی یە‌کە‌م، هە‌ولێ‌ر- ٢٠٠٥
له کتیب‌خانە‌ی گشتیی له هە‌ولێ‌ر ژمارە (٣٨٨) ی سالی ٢٠٠٥ ی در‌او‌ه‌تی

فەلەكە دین كاكەیی، ئەو نووسەر روژشنبیرەدی كە لە خوشەوێستی
تواوەتەو، ژیان لە گۆشە نیگای ئەو، دنیای نووسین و خەونە پاكەكانە،
بێ نووسین ناژی، ھەموو تەمەنی خۆی لە گەڵ وشەى جوان برده سەر و
قەلەمى ڕەنگینی تەرخان بوو بۆ دەربڕینی جوانی داکۆکیکردن لە ژیان و
سەرودەری مەرۆڤ و ئاواتە بەدی نەھاتووەكان.

لە نووسینی كاكە فەلەك، شەفافیت و راستگویی ڕوون دەردەكەوێ،
عەشقی پیاویك كە ھۆگری ژیانە نەك بە پێوەری مانەو و خۆلقاندن
بە ژیانەو، بەلكو بە مانای سووتان لە دنیای وشە. كە زۆر شتی بە كاكە
فەلەك بە خەشی و زۆریشی لێ سەندەو. ئەوێ پیتی بە خەشی،
خوشەوێستی خەلك و داکۆکیکردن بوو لە پاشەپۆژ، ئەوێ لێی سەند
تەمەنی خۆی بوو، ئەگەرچی ئەو چەند دێرە بەس نییە بۆ فەلەكە دین
كاكەیی، بەلام بە كورتی دەلێم: یەكێكە لەوانەى ژیان جوانتر دەكات و
نایەوێ مەرۆڤ بێ خەون بژی.

* ئەم دیوانە بە چەند ئەلقەییەك لە روژنامەى خەبات
بلاو كراوەتەو، بەلام دواى ھەرگرتنى بیروپای كاك فەلەك،
بەپەسەندمان زانی لە تویی كتیپێك كۆى بكەینەو و بیخەینە بەر
دەستی ئەو خۆتەرە ھێژایانە كە خاویاری بوونە. پرسیار لە ئێمە
و ەلام لە كاكەییە.

* فهلهكهدين كاكهیی كییه؟

- زهږهیه کی گهردی گهردوونه، لیږه نیشتهووتهوه، بوو بهدلیکی وزه ی ژبان. زهږهیه کی وردیله ی بهر وکی گیتییه له هیچه وه دیارنییه، جوته له گهل گشت گیانله بهر و بوونه وه ره کانی دیکه، بهر یگای کاکیشاندا هله ده کشی و داده کشیته وه، له و ئوقیانوسه بی سنوورده دا ده له ریتته وه، بهر وه هه تاهه تایي ویتل و سهرگرده دانه، له ویتدایه و، له وئی نییه، دیاره و نادیاره، نقومی ئه و ئوقیانوسه ده بی.

* كه مندال بووی، بیرت له چی ده كرده وه؟

- له زور شت بیرم ده كرده وه، به تاییه تیش چاوم له فیربون بوو، له ده مه و به یانی ژیاغه وه وه هام به زه پیندا ده هات كه هه رچیم بوئی له ریگای خوتندن و زانینه وه پیتی ده گهم.

هه رچه نده هیشتا ناینده م، له لا، لیتل و ته ماوی بوو، به لام له و هزرده دا بووم كه نه گهر (به ته مه ن) مه زن بم زورشت ده زانم و ده بی بزانه م. بهر بار وه هابوو.

* گهره گه كه تان له كه ركوك چیت بیرده خاته وه؟

- ده نگی مندالیتی چا و قایم، به یانیان ده یچریكاند: له به له بی!... له به له بی!... له ده رگاكان نه ده بووه وه مه گهر یهك یهك دراوسیان، ده رچووباین و له و له به له بییه كولاوه گهرم و خوشه هه ندیكمان بكریبا. من له گوند له دایك بوومه و تا كووتایی سهره تایي له وئی خوتندوومه، دواچار ناشای شاربوومه.

* له بیرمه وه ری خوتا، چون یادی دایكت ده كه یته وه... نه وچ مانایه کی هه بوو له ناختا؟

- برینی قوولی منت كولاندنه وه، نه و په ناگایه کی گهرم و میهره بانی

له راسته وه بۆ چهپ: باوکی فهله که دین ، برای فهله که دین ، دایکی
 فهله که دین ... که وینه یه کی فهله که دین-ی بۆ یادگاری هه لگرتوووه ،
 سالی ۱۹۸۳.

فهله که دین کاکه یی له هه ره تی
 لاویدا- ۱۹۶۰ ناماده یی که رکوک

بوو. داخه کم، وانه زانم به خه م و ئو فی دووری منه وه سه ری نایه وه. نه و کاته ی کوچی دوا یی ده کات من له چیا ده بم، ئاره زووی (به س) بینینیکی دیکه ی من ده بیت. له نیوانانا دیواری ئه ستوور و سامناکی پژی می سته مکار چه قی بوو، ئیستاش شهرمه زارم که له و ده مه دا، نه متوانیوه خومی پیشان بده م. من نه مزانی له م دونیا دل ره قه مالئاوایی کردو وه. به خه ون و ههستیکی نادیار ده مزانی شتییک روویدا وه، دوا ی چه ند مانگ، به رتی که هوت، هه لاتوو هک له سه ربازی، بوی ئاشکرا کردم، نه و کاته له (خرتنه / خنیره) بووم، له نیوانی لولان و خوا کو رک، ئیستاش شهرمه زاری نه وم، واهه ست ده کم هیشتاش له پشتی په رده ی نادیاریه وه چاوی لیتمه، چاوه روانی نیگایه کمه... لی من ناوترم چاو هه لبرم و ته مه شای بکه م، چونکه له ئاستیا شهرمه زارم.

* دایکت، وه کو دایکی خه لکی دیکه بوو؟

- به دیمه ن و رواله ت وه کو خه لکی دیکه بوو، به لام له لای من چه تریتی سایه داری خو شه ویستی بوو. وامده زانی ته نیا من خو شم ده ویت، خوشک و برام هه نه، ده زانم که په ناگای دلوقسانی هه موومان بوو، لی نه و وه های کردبوو به من که هه ست بکه م تا کانه ی نه وم، نازانم ئایا پیوه ندیی نیوانی هه ر دایکیک و منداله که ی وه هایه ؟ نازانم... چونکه من ته نیا یه ک جار نه وم تا قی کردو ته وه، یه ک جار دایکم هه بووه. ئیستا ده زانم که هه موومانی خو ش ده ویست، من له وده مه دا خو په رست بووم، وامده زانی به س من هه م، دایکم هه موومانی خو ش ده ویست، هه ریه ک له ئیمه تا کانه ی نه و بووه.

* له مندالی ده تزانی ده بی به نووسه ر؟

- ده توانم بلیم که له خو یتندی سه ره تاییه وه خولیا یه کی ته ماوی وه هام هه بووه، نه مه ده زانی هونه ری نووسین چیه، لی ئاره زووم بلند په روازی بوو

له‌بواری له‌زه‌یندا، بۆچی؟! نازانم. ده‌مویست به‌بنجۆی (بناغه‌ی) ئهم
گه‌ردوونه‌ بگه‌م.

* ئهو مامۆستایه‌ی فێری کردی کۆ بوو؟

بابم. دروست‌ترین: باپیرانم له‌ پێگای باج‌ه‌وه، به‌رله‌وه‌ی بم‌خه‌نه
به‌رقوتابخانه، بابم فێره‌ نووسین و خوێندنی کردبووم به‌شیعری گۆرانی
(هه‌ورامی کۆن) شانامه‌ی پۆسته‌می زāl و زۆرابم ده‌خوێنده‌وه، یه‌که‌مین
که‌س قه‌له‌می‌ک و ده‌فته‌ری‌کی بۆ هێنام نه‌نکم بوو، گوتی: فێره‌ به‌ده‌رزی
بیر هه‌لکه‌نه (به‌خۆی نه‌خوێنده‌واربوو). ئه‌ویش به‌ر چوونه‌ قوتابخانه‌م.

* ئه‌ی ئه‌وه‌ی لێی ده‌ترسای؟

- باپیرانم ... که‌ سه‌دان پرسیار و ئه‌زمونیان بۆ به‌جی هێشتووم. که‌م
پرسیارم وه‌لام داوه‌ته‌وه، له‌ که‌م ئه‌زموندا سه‌رکه‌وتووم. له‌ زۆربه‌ی
ئه‌زمونه‌کان دۆراوم، (مه‌به‌ستم ئه‌و که‌له‌پوره‌یه‌ که‌ له‌سه‌ر بنجی پروام،
هێشتاش به‌ته‌واوی په‌نگی نه‌داوه‌ته‌وه و، تێنه‌گه‌یشتووم. که‌له‌پوره‌که‌ش
ئه‌وه‌یه‌ که‌ هه‌ر بنیاده‌می‌ک به‌خۆی پروا و، بگات، تیبگات). بۆ گه‌یشتن
به‌ (ئه‌وه‌ی) که‌س دادی که‌س نادات.

* هاوڕێی کۆنت کۆ بوون؟

- زۆربوون. به‌گه‌شتی هه‌زم له‌ هه‌ڤāl به‌ندی و دۆستایه‌تی بووه،
بێگومان داب و نه‌ربیتی دۆستایه‌تی، له‌گه‌ڵ زه‌مان، گۆراوه، ئه‌گه‌ر
مه‌به‌ستت ناوه‌یتانی نه‌دیکیان بێت، ئه‌مانه‌م له‌یادن:
شوکر، براده‌ری گیانی به‌گیانی بووین، له‌ یه‌که‌می سه‌ره‌تایی له‌ گه‌رانه‌وه
له‌ قوتابخانه‌که‌ی گونده‌که‌ی ته‌نیشتمان بۆ گونده‌که‌ی خۆمان، له‌به‌ر
ده‌س‌رێژو ته‌قه‌ی شه‌ره‌ عه‌شایه‌ری تووشی (زāl ته‌ره‌کی) بوو، دوا‌ی
ماوه‌یه‌ک کۆچی دوا‌یی کرد. ئه‌به‌د له‌یادم ناچێت.

فەلەكەدین كاكەیی ، دووهم كەس لە چەپەوه وەستاوه
سالی ١٩٥٥ قوتابخانەی توپزان-داقوق-كەرکووک

١٩٥٩ كەرکووک

له یادی براده رانی دیکه ی مندالیم وینه یه کی کسونی فوټوگرافی پيشکه شتان ده کم (ناویان نووسراوه له گهل چاره نووسیان)، دۆستانی دیکه م: یادگار، جوامیر که مامۆستابوو له م دوايييه له شاری سلیمانی کۆچی دوايي کردوو، کامیل ههروه ها مائاوايي لیکردووين، کيرژوله یه ک (دۆستایه تی پاکي مندالانه مان پیکه وه بوو، لی ناوی نابهم، بمبوورن) و کهسانی تر... که به سایه ی خواوه زۆرن.

* چه زت له چی بوو؟

- له مندالیدا ئه وسا و ئیستاش چه زم له وه یه، له نیوه رۆژی بهر هه تاوی هاران، له دهشتیکی سه وزه لانی بی گه رمیان، له سه ر کنیر و یخجه (بۆن و بهرامه یان به ده ماخما بچی) به گازه رای پشته وه رابکشیم، به هیمنی و بیده نگ بڕوانه ئاسمانی سافی شین و ته ماشای قه تاره ی ئارامی قولینگ بکه م، به شوتین یه کا ریزبان به ستووه، ده فرن و ده رۆن، ئاسته م بال به یه کا ده دهن و، ناوه ناوه کپ و بیده نگیی به هار به ئاوازی قولینگانه سیحراوییه که یان، ده شله قینن، ناو به ناویش ته ماشای فرینی خالی تۆکه و ورده گیا و ده غلۆدان بکه م و، گویم له جریوه ی تهیری ئازادی دهشت و ده ربی.

* له خۆت خۆشه و یستر کییه؟

- ویژدانی خۆم ئه گه ر بتوانم هه میشه مافی (ویژدان) م له خۆم (واته: له هه بوونی فیزیکم). خۆشتر بویت، مانای ئه وه یه که مندالانم و که سوکارو دۆست و براده رانی راستگۆو خه لکی دلپاکي نیشتمان ه که م، له خۆم زیاتر خۆش و یستووه، هه رکاتییک (ویژدان) بالا ده ست بیت، ئینسان ده بیته به خشیارو خۆیه خش و له خۆبردوو، خه لکی دیکه ی خۆشتر ده وی، هیه نه بی دلیان نا رهنجینیت.

* دلت همیشه لای کتیه؟

- له لای خۆمه.

* ههست به پیربوونی خۆت دهکە؟

- له رووی فیزیکییهوه (جستهوه)، به لێ!

* مردنی راسته قینه له کویدا؟

- مردن به لیک جیا بونهوهی جسته و رۆحه، ههردووکیان وهختیک لیک بێزار دهبن، لیک جیا دهینهوه، وهکو نهوهیه پتکهوه دهمرن، رۆح به بێ جسته خۆی ناوێتی (به جسته نابێ) و، دانا به زێته سه رخاک. جسته ش به بێ هه ناسه و وزی ژیان (که هه مان رۆحه) نا ژیت. مردنی جسته دیاره و ده بێریت، چونکه به بهرچاوانهوه له خاکیا ده نێژیت، لێ رۆح نامریت، ده گه ریتهوه ئوقیانوسی (وزه)، تا جسته یهکی دیکه ی بۆ ریکده که ویت. جا ئه گه ر جسته به (ماده) لیک ده یهوه و رۆح به (وزه)، نهوه ده بیت بزانی که له جیهانی فیزیکیدا (که به لای منهوه رهنگدانهوهی، یا نموونهی جیهانی میتافیزیکییه) ... هه میشه (ماده) ده بیته (وزه) و، (وزه) ش ده بیتهوه (ماده).

وزه ش هه میشه یی و هه تاهه تایبیه، که واته مردنیان بۆ نییه، مه گه ر به و چه مکه ناته واره و، تیگه یشتنه هه رزه کارانه و کێچ و کاله ی ئیمه ی، مروژان، بیت.

مردنی چی؟!

چما مردن هیه؟ یا گۆرینی دۆخ و وزه ی جوړه جوړه؟

* که توو پهبی، به چی سارد ده بیتهوه؟

- به ئاوی سارد! و به دلدانهوهی نهرم، به خۆم زوو له توو پهبوون داده به زم و ده کهوم، زووش په شیمان ده بهمه وه، هه رچه نده رهنگه په شیمانی زوو

به زوو و به ناشکرا، دهر بېرم. تو وره بوون هميشه بيهووده يه، مه گهر
به ده گمن نه ویش له کاتي هق و به شخړاویدایه که مروث ده بی تو وره بی
و هلویت وهر بگرت، گهر نا زور به ی جارن له تو وره بوون نه نجامی خراب
و بيهووده ده که ویته وه.

* هه لچوونه کانت له چیدایه؟

- گوتم: نازانم یه ک حاله تی هميشه یی بو تو وره بوونم نییه. له
دوخیکه وه بو دوخیکی تر ده گوریت.

* جوانترین وشه لای تو چیه؟

- ههر وشه یه که له جیگای خویدا جوانه، که واته هموو وشه کان په سهند
و جوانن (نه گهر له جیگه ی گونجای خو یا ن به کاریت) نه گهر مه به ست
ته نها یه که وشه یه، به ته نیا ده لیم: (بیدهنگی).

* نه ی ناشیرینترین وشه؟

- چما وشه ی ناشیرینش هه یه !!؟

نه گهر مه به ست یه که وشه یه به ته نن بیت، نه وه ههر وشه یه که بو
ده مارگیری تانه و بوختان دهره قی خه لکی دیکه، یا به که مزانی نی نه م و
نه و به کار به تیریت، وشه یه کی ناشیرینه، نه ویش نه که وشه که به خو ی، به لکو
بیر و بچوونه که یه که ناشیرین و ناپه سندی ده کات.

که واته: هیچ وشه یه کی ناشیرین نییه، وشه یه کم پی بده، تو به ناشیرینی
ده زانی، من به شپوه یه که به کاری دینم که جوانترین وشه ی لی دهر بچیت.
جوانی و ناشیرینی له میشکی ئینسانه وه هله ده قولیت، جوانی و
ناشیرینی وشه له شپوه ی بیر گردنه وه و دهر پرینی مروقه وه دیت، وشه کاغان
به گشتی، له جوانترین کتیبی پیروزو که له پووری داهیناندا هاتوون. بوچی
که له ویدا بن جوان و پیروزن؟ به لام که ئیمه به کاریان به یین ناشیرین و تال

دینه بهرچاو؟! چونکه به جوانی و دروستی بیرناکهینه وه. وشه جوانه کانش
له فهرهنگی زۆردارو سته مکارو خوینمژاندا دهبن به سومبلی رق وکینه و
کوشتن و سته م و زهر و زۆر.

* جوانی و ناشیرینی مرۆف له چیدایه؟

- له شتیوهی بیروبۆچوون و دهبریندایه. ئەم بیروبۆچوونانه بهرەفتار، چ
رهفتاری جوان یا ناشیرین ئەگەر سه‌رچاوه‌ی بیر و بیرکردنه‌وه پاک و زوڵال
و چاک بێ، ئەوه قسه‌ی شیرین و کرده‌وه‌ی چاک و به‌رزای لێ ده‌که‌وتنه‌وه.
ئه‌وه‌یه که زهردهشت ده‌لێ: بیرێ چاک، وته‌ی چاک، کرداری چاک.

* قه‌ت گریاوی؟

- به‌لێ! زۆر جاریش گریاوم، زۆریه‌ی جارێ به‌ته‌نیا، له‌به‌رخۆمه‌وه تیر
تیر گریاوم، به‌تایبه‌تی له‌ په‌شیمانی دوا‌ی هه‌له‌ ده‌ره‌قی خه‌لك یا
ده‌ره‌قی خۆم، یا دوا‌ی په‌شیمانی له‌ تووره‌بوون.

* له‌ مردن ده‌ترسی؟

- هه‌یج ئینسانیک نییه، به‌لكو هه‌یج زنده‌وه‌ریك نییه، كه‌م و زۆر له
ئاستی ئەو چاره‌نووسه‌دا بپێك ناو به‌ناوه‌ نه‌ترسابێ و نه‌حه‌په‌سابێ، لێ
كه‌سانێك هه‌نه به‌شادییه‌وه به‌پیرییه‌وه ده‌چن، من هه‌میشه هه‌ولم داوه
به‌ئاستی زه‌ینی ئەو كه‌سانه به‌گه‌م كه‌ ته‌ماشای مردن وه‌كو په‌رینه‌وه‌یه‌ك
ده‌كه‌ن له‌ ئەم ژووره‌وه بۆ ژوو‌ریكی دیکه، یا تپه‌رپن له‌ ده‌رگایه‌ك، یا
گوێزانه‌وه بۆ (ئه‌ودیو).

ئه‌مجا له‌خۆده‌پرسم: ئاخۆ خه‌لك... چۆن له‌ (ئه‌ودیو) تپه‌ه‌گه‌ن؟ (نه‌ك
وه‌كو بیروبۆچوونی باوی ناو خه‌لكی ساده‌ و فربوخۆر) من له‌ خودی
په‌ڕۆسه‌ی مردن ناترسم. هه‌ندێ جار به‌په‌ڕۆشه‌وهم، نه‌بادا به‌دروستی له‌ راز
و په‌مزی مردن و (ئه‌ودیو) تپه‌ه‌گه‌یشتیم.

ئەوئەي بەش بەحالى خۆم پىتى گەبىشتووم ئەوئەيە كە ھەر چۆنىك بى،
 (ئەودىو) لە ئەمدىو خۆشتر و بەرزتر و پروناكترە، تىدا پۆجى مروف ئازاد
 و رزگارە... پەھايە... بەتايبەتى ئەگەر لە ئەمدىو ئاسوودە ويژدان ژيا بى و
 ھەولتى دابى و (نيازى وابووبى) چاكە بۆخەلك بكا و، تاپىتى كرابى دلى
 كەسى نەپەنجاندبى... ئەگەر ھەلەي دەرھەق خەلك و مافى ئەوان كەردبى،
 ھەولتى دابى داواى لىبوردىنى كەردبىت، يا ئاسەوارى ھەلەكانى سەپىتەو.
 ناتوانم بلىم من ئەو جۆرە ئىنسانەم، كەموكۆپىم ئىجگار زۆرن، ھەلەم
 زۆرتەرن.

بە ئاسانى لەخۆم پازى نابم، لى ھەول دەدەم... گەر پىم نەكرا بى، ئەو
 نىازم وابووە ئازارى كەس و ھىچ زىندەوەرەك نەدەم. بىگومان
 ئەزمونىكى زۆر سەختە، بەلام دەبى نەترسىن لە وەلامدانەوئەي پەرسىارە
 ويژدانىيەكانى خۆمان. (ويژدان) دادوەر و تەرازوومانە. دەسلەلتى راستى
 و ناراستى بەدەستى (ويژدانە). ئەگەر ويژدان ئازاد بەھىلتىن، ئەو دەزانى
 چۆن لە خراپە لامان دەدات، قسەم لەسەر (مەردن) درىژە پى داو، چونكە
 مەردن سەرەكىترىن راستىيە، نەك ژيان. مەردن، ژيانەوئەيە لە (ئەودىو) دا،
 ژيانەوئەيەكى بەرزتر و پاكتر.

ژيانىش دىوئەيكى دىكەي مەردنە، وەكو مەردن دىوئەكەي تەرى ژيانە. لە
 ھەموو ھالەتدا دەبى (بە ئاگايى) بىتمەو ھەچ لىرە يا لەوئە. كىشەمان
 (لەخۆبى ئاگايى) داھە، بەرپۆژ بىدارىن، بەلام زۆرەي كات بە (بى ئاگا)
 پۆژ دەپەينەسەر. بەشەو، لەخەوتندا، ھۆشيارىن، نەك (بەئاگايىن).
 ھۆشيارى، ئاگايى نىيە، تەمەغان بە (بى ئاگايى) دەچۆتىن، وەلى ئەگەر
 (لىرە) بەئاگابىن ئىتر (لەوئە) ىش بەئاگا دەمىتىن. مەردن، لەراستىدا،
 ئەنجامىكى جوان و پاكە (بەلام) نەك لە پىگەي خۆكۆژى و ئازاردانى
 خەلك و خراپكارىيەو. وەكو ھەندى كەس لەسەرى دەپۆن!.

* ئەگەر سەرلەنۆی لەدايک بىتەوہ...؟

- نازانم چۆن و لەکوئى لەدايک دەبەوہ. ئەگەر بەيئەن بەخۆم چارەنووسى گەرانەوہم ھەلبەزێرم... ئەوہ وەھا دەکەم: بەھەمان پێگەى ژيانى تەمەنى ئىستا دەچمەوہ، لەھەمان خيزان لەدايک دەبم بەھەمان وىستگە و بەرزى و نشيتوى ھەمان ئەم تەمەنەدا دێمەوہ، تا بتوانم ھەلەکانم راست بکەمەوہ، خراپىيەکان بىسرمەوہ، داواى لىبوردن بکەم لەھەر کەسێک لە من، يا لەبەر من، دلى پەنجابىت (چ ئاگام لى بووبىت يا نەبووبىت)، ئەوہى لى دەرچىت، چاوم لە تەمەنىکى دیکە و ژيانىکى دیکە نىيە و، ئارەزووى گەرانەوہم نىيە.

ئەبەدە حەزم لە ژيانە و لە (ئەمدىو) نىيە، مردن ژيانەوہى لە (ئەودىو) دا، لەدايکبوونەوہى (لەوئ) دا... ھىشتا نەمدىوہ، لى وەکو بلىيى دىوومە، بەئاگاھاتن خۆشترىن لەزەتى دونيايە.

* ئەى جوانترىن کتیب؟

- ژيان، يا گەردوون، يا کات و ساتى پۆژانە، ھەر چرکەيەکى ژيان جوانترىن و کاملترىن کتیبە، (ئەگەر فێرى خۆتەندەوہى بىن). پىتم بەلى: لەکوئى فێر بووبتە؟ بەلى! کتیبى زىادم خۆتەندووە، وانەى زۆرم بىستووە، نووسەر و بىسەردۆزى مەزن لە ژيانغا کارىگەر بوونە، بەلام دوا وانە و، فێرنامەم، لەخۆتەندەوہى ژيان (سروش، کۆمەلگای بەشەرى، دەوروپەر، ژيانى زىندەوہران، پووداو و کردارى خەلک ... وەرگرتووە. گەر ئێوہ بەئاگابن، دەبىن ھەمىشە لە وانەخانەيەکى بى سنوورن، کتیبى پەنگىنى کردگار ھەمىشە لە بەردەستدا کراوہى.

* ناشىرىنترىن کەس؟

- جوانى و ناشىرىنى ئىنسان لە بىر و بۆچوون و، تىگەيشتن لەژيان و

گهردووندايه. ههر بۆيەش ناشيرينتريان ئەوانەن كە لەخۆيان بى ئاگان، ههر بۆيەشە كە لەخۆيان پازى نابن و كەسايەتى خۆيان پەسەندناكەن، دەچن كەسايەتییەكى تریان هەبێت، ماسكیكى ديكە بپۆشن تا بەخەيالى خۆيان كەسايەتییەكى (باشتر) بنۆین، لە راستیدا خۆيان فریو دەدەن و، دەرەهەقى خۆيان و خەلك زیان دەبەخشن، كارەكان خراپتر لێدەكەن، ههر بۆ ئەوەى (جوانى) خۆيان بنۆین، واتە: ئەوكەسانە ناشیرین كە وەهای دەرناپرن كە هەن، بەلكو چەواشە دەفكرن و دەژێن. ئینسان دەبى پازى و قانع بى بەوكەسايەتییەى كە هەبەت، وەكو خۆى... بەو توانایەى هەبەت، وەكو خۆى... نەك بەچەواشە هەول بەدات و باز بەسەرخۆى و بەسەر خەلكیدا بەدات، لە ئەنجامدا نەخۆى پێبگات، نەش بەیلتى كارەكان بەدروستى بپۆن، نە پێگەش بەخەلكى تر بەدات.

* ئەى دلداری؟

- دلداری (بەو مانا سادەییەى كە خەلك بەگشتى دەیناسن) پلەییەكە لە پلە جوۆرەجوۆرەكانى خوشویستن و میهرەبانى. پلەى لەوەبەرتر، میهرەبانى هەیه، زۆریش بەرتر، كە چەسپاوترە. لەهیچ پلەو جوۆرەكى خوشەویستى كەم ناكەمەوه، چونكە هەموویان لەژێر ناوێشانى میهرەبانى یەك دەگرنەوه، میهرەبانیش مایەى ژيانى كۆمەلایەتى بەشەرو زیندەوهرانى دیکەشە، ئەگەر (عیشق) بەیەكێك لەپلە هەرە بەرزەكانى میهرەبانى بزانی ئەو مەلای جەزیری دەلت:

عیشق پەگەزى (عونسرى) پێنجەمى وجودە، دواى چوار عونسرى: هەوا، ئاو، خاك و ناگر. كەوابى (میهرەبانى) دەبى وابكات لە ئینسان... وەكو هەوا فێنك و وزە بەخش بى، وەكو ئاو ژيان بەخش بى، وەكو خاك نەرم و هیمن و خاكەرا (متواضع) بى، وەكو ناگر پووناكى گەرم بەخش بى.

ئەگەر مەرۆڭ لە تەنیا يەك پلەي خۆشەويستی راوەستاو ڕچەو ڕپڭاكانی
ديکەي ميهرهبانی نەدۆزيبهوه و تاقی نەکردەوه، ئەوه لە بايینی (ريز)ی
عاشقان، لەيهکهمی سەرەتایی، دۆش داماوە و بەجێ ماوه.

بەلای منەوه، ئینسان دەبێ تێگەشتن و چێژو ئاسۆی ميهرهبانی خۆی
ئەواندە فراوان بکاتەوه بتوانی (بەخۆشەويستی ژيان و گەردوون) بگات و،
ئاويتهی وزەي هەميشهیی هەبوون بێت، ئیتر هەميشه لە ئاهەنگی
عیشقادا بڕیت.

لەلات سەیر نەبێ ئەگەر بلیتم: مەرۆڭ دەبێ خۆی خۆش بووی، تەواوی
ئەو شتە بەرزانی و جودای ئەو پێکدێن و خۆش بوی، لەخۆی پەست و
بێزارنەبێ هەروەکو لە وەلامیکي پێشوودا گوتم: بەکەسایهتی و
(خواداوەکانی) خۆی ڕازی بێت.

تا نەزانی و نەتوانی خۆت (ئەم وجودە بەرزەي وجود) خۆش بوی،
ناتوانی بەدروستی و راستی هیچ کەسیکی دیکەت خۆش بویت.

* نووسەر بێ دلداری دەژی؟

— مەگەر هەیه ئینسانیک بەبێ خۆشەويستی بژی، هەرچەندە زۆر جار
پەي بە (هیزی ناديارى خۆشەويستی) نابات کە دەيوووژیتى، ڕهنگه وا
باو بێ (کە بەهەلەي دەزانم) گوايه شاعیرو نووسەر لەهەموو کەسیک زیاتر
عیشق و ميهرهبانی دەنوێن.

ئەم هەلە گەورەيه وادەکات لە هەندى شاعیرو نووسەر (ئەگەريش
کوورەي راستەقینهي عیشقی ساردوسې بووبیتەوه و، بەخۆلەمیش
وەرگەرايیت) بەڕۆالەت هەر واپیشان بدات عاشقەکەي جارانهو، پەخشان
و شیعري هەلبێرکاوی ناجۆرو سەردو سې دەنوسیت، ئەگەريش تېن و
گەرمایی عیشقی گۆپ گرتووی کوژايیتەوه.

هەر شاعیرو نووسەرێک ڕهنگه يەك دووجار ئەگەر بەخت ياری بێت،

تهنبا (۵-۶) جار بتوانیت شیعرى راسته‌قینه‌ی ناوێته‌ی جۆش و خرۆش
عیشق و خوشه‌ویستی بنوسیت، گهرنا زۆریه‌ی وه‌خت وه‌کو که نوویه‌کی
به‌تالی لێ دێ، ههر چیه‌ک بلێ پروکه‌ش و ساردو بێ تامه، ته‌نبا بۆ
ئه‌وه‌یه‌تی بلێ که هه‌شتا ماوه‌!

درۆ و فریودان و خۆه‌لکێشانی بێهه‌وده، پری جیهانی شیعر و
ئه‌ده‌بیات و هه‌نه‌رن. له‌سه‌رێکی دیکه‌وه‌ شاعیرو نووسه‌رو هه‌نه‌رمه‌ندی
بلیمه‌ت و لوتکه‌هه‌نه (که ده‌گمه‌نه، زۆر که‌من) تا دوا هه‌ناسه‌ی ژیان له
عیشق و میه‌ره‌بانیدا ده‌ژین، ههرچی ده‌لێن و ده‌یه‌نگێن له‌سه‌رچاوه‌ی
سروه‌ی (ئیلهام)ی ژیان و گه‌ردوونه‌وه‌یه.

ئه‌م عاشقانه‌ بۆ رۆژتیکیش له‌داهیتانی عاشقانه‌و (میه‌ره‌بانانه‌ ناکه‌ون).
ئه‌مانه (نایانه‌وێ) عاشق بن و ره‌نگی خوشه‌ویستی بنوین، پتوبستیان
به‌وه‌ نییه، چونکه‌ به‌خۆیان پارچه‌یه‌کی خوشه‌ویستین، له‌و ئاگردانه‌دا
توانه‌ته‌وه، ئیتر خۆیان عیشقن، عیشق خۆیان.

هه‌نه‌ری خوشه‌ویستی ئه‌وه‌یه که خۆت بیه‌ته‌ حاله‌ته‌که‌ نه‌ک له‌ ده‌ره‌وه‌ی
بیه‌ت به‌بێسه‌که‌ ده‌ست گه‌رم بکه‌یه‌ته‌وه‌!

شاعیرو نووسه‌ری وه‌ها هه‌نه، که زۆریه‌ی وه‌خت، به‌بێ خوشه‌ویستی
ده‌ژین. ژیان ده‌به‌نه‌سه‌ر، به‌لام به‌بێ عه‌شق. که‌سانێکی وه‌هاش هه‌نه (که
هه‌ره‌ زۆرن) نه‌ له‌ سه‌ر عیشق ده‌دوین، نه‌ شیعر ده‌لێن، نه‌ په‌خشان
ده‌نوسن، نه‌ گۆرانی یا نیگارکێشی... به‌رواله‌ت هه‌چ نازان، به‌لام له
ده‌وه‌ ئاوه‌دان، له‌ به‌زمی گه‌ره‌ی خوشه‌ویستیدان، پراوپری ژیا‌نیان
عیشق ده‌چێژن، به‌بۆن و به‌رامه‌ی میه‌ره‌بانی مه‌ست و بیه‌هۆشن، یا
به‌ئاگایی گه‌ش ده‌ژین، که هه‌چ شاعیرو نووسه‌رێک ناگاته‌ پله‌وپایه‌یان
له‌خوشه‌ویستیدا.

شه‌رابی خوشه‌ویستی رازو نه‌یینی خۆی هه‌یه، که‌س نازانی کێ و چۆن

و کەي دەینۆشیت و... کێن ئەوانەى مەستى بوون بێ ئەوەى هیچ بدرکێن.
 ھەندى شاعىرو نووسەر ئەوەندە خۆپەرستان، فێربوون ئىدعای
 خۆشەويستى بەخەلک دەفرۆشن، لەوەش بێ ناگان کە خەلک دەتوانن
 ناخی دەروونیان بخوێننەو، ھەرچەندە بەروویان نادەنەو. خەلک
 ھەرۆھا، شاعىرو ھونەرمەندى بەرزى عىشق پەرۆەر دەناسن و چێژ لە
 داھێنانیان وەرەگرن.

* راستە زۆر گۆی لە مۆسیقا رادەگرن؟

- ئەدى چۆن؟... مۆسیقا خۆراکى گیانە. لە مۆسیقای خۆمائى، ھەرۆھا
 لە مۆسیقا گەلانى دیکە، کلاسیکى و نوێ، چێژ وەرەگرم، ھەول دەدەم
 چێژ وەرەگرم.

ئەلبێرت ئەنیشتاينى فیزیازانى بەناوبانگ، دەلێ: کە بە (مەشقى
 گوێگرتن لە ھەر مۆسیقایەک... مرۆف دەتوانى ئاشناى بێى و چێژى لى
 وەرەگرت. مەشق بکە، فێر بەچۆن گۆی بگرى).

مۆسیقا، شادى بەخشە، ئازادى بەخشە، لە ستمى رۆژگار دوورت
 دەخاتەو، بەرپتم و ئاھەنگى تايبەتى خۆى، مۆسیقا ھارمۆنى بەگیان و
 مێشک و دەروون دەدات.

مۆسیقا، لەسەر تاکانى ژيانى مرۆفدا، شادى بەخش بوو، بۆ خوشى و
 ئاسوودەيى و سەرەوتن پەیدا بوو، رزگار بەخشى رۆح بوو لە نەزانين و
 زۆردارىيە لەش و کۆمەلگا. مۆسیقای پەسەنى کوردى شادى و خوشى
 بەخش بوو. ئەبەد ئاھەنگ و بەزمى خەماوى و پەستى و داماوى نەبوو.
 واديارە ھەزار سال بەم لاو ھونەرى مۆسیقا و گۆرانى کوردى و بەھونەرى
 خەماوى و گرباوى عەرەبى و میللەتانى دیکە، ئاويتە بوو، تێکچوو و
 لە سەرچاوى شادى بەخشى خۆى دوورکەوتۆتەو.

* مۆسیقات بۆچی خۆش ویستووه؟

من وهای لی تیگهشتووم.

مۆسیقام بۆشادی و دلگهشانهوه ویستووه، بهلام ههندی جار کهوتوومه ته ژیر کاریگهرتی مۆسیقای خه مهینهرو پهست و بێزار کههوه.

پروانه: وشه ی (شایی) کوردی، له وشه ی شادییه وه هاتووه، له هیچ شایییه ک داخ و پهژاره و پهستی و بێزاری ده بینی؟!... یاخۆشی ده بینی و ههست ده که ی باریکی قورست له سه ر شان لاده چیت!.

ئه وه ماک و ئه سلێ ئاوازو ئاههنگی مۆسیقایه. هه لپه رکێ و گۆرانی جهسته و پۆح پزگار ده کات. ئه مپۆ به چاوێکی گه شی نوێه پۆلی (سه مای پۆژه هلات) هه لده سه نگینین نه وه ک جموجۆلی سیکسییانه، به لکو وه کو ده رمانی پزگاری به خش ته ماشای ده که ن.

شایی ساده ی کوردی نمونه یه که ی دیرینی سه رچاوه ی هه ره کۆنی هونه ری مۆسیقا و گۆرانییه. له کۆندا (تا ئیستاش له هه ندی جیگه دا) ئاوازو ئاههنگی مۆسیقای ئاینیش شادی به خش و پزگاری به خشه.

له ده ف ژه نیی ساده ی کۆری ده رویشانی ته ریه ته که اندا ئاسه واری خه م و ترس و په ژاره و دلپاوکی نابینین.

په نگه هه ر ئه وه هارمۆنه پزگاری به خشه یه که ئاماده بووانی ئه وه کۆرانه له کۆت و بیروبوچوونی سه رکوتکه رانه ی پۆژگار، نازاد ده کات و ده یانخاته دۆختیکی پۆحیی دیکه وه.

من، له مۆسیقای کورده واریدا، شه یدای ئاوازی ته میره (ته مبووره) ی کرماشانیم، به لام له هه ندی هونه رمه ندی ئه وه هه ریمه هاتوونه ئاوازی نازادی به خشی ته میره یان تیکه لاوی هه ندی ئاههنگی خه مهینه ری فارسی کردووه و تیکیان داوه.

تەمىرەى سادەو رەسەنى كرماشانى، بەخۆى دوورە لەخەم و پەژارە و ترس و ئائومىدى...

بەلای منەو ژیان (ژیان بەگشتى، بەر لە پەيداىونى ئادەمىزادىش) لەسەر بنجى شادى و خوښى و ئازادى پراو. ئەم وجودە بەناھەنگىكى شادى ھىنەرى سىحراوى رەھا، خولقاو.

لەژياندا دەبى دەست بەسەرچاوەیەكەو بەگىرین كە شادى و شادمانىیە.

لێرەدا وشەى شادى بەماناى (فەرەح)ى عەرەبى دەبەم.

مافى ھەر ئىنسانىكە لە ژيانىا (شاد) بىت، ئەگەر ھەمىشەش نەبى، زۆرەى وەختى بەشادمانى بگات. چونكە ئەم ژيانە، ئەم گەردوونە، ئەم ھەبوونە، بۆ شادىیە.

پتەوئەندى و سىستەمى كۆتەرى ژيانى كۆمەلایەتى وەھای كەردووە مرۆڤ نەتوانىت رێگای (شادبون) بەدۆزىتەو. شادى ھەمىشە لەبەردەستایە، بەلام مرۆڤ، یا نايدۆزىتەو، یا دابونەرىت و بىروبووچوونى بىتەوودە چاوى بەستووە تا نەبىنىت.

شادى، لە شتى بچووكى رۆژانەدايە، تۆ دەتوانى سادەترین كارى رۆتىنى بەدل و گيان ئەنجام بەدەيت و پتەى (شاد) ببىتەو. دەتوانى پتەوئەندى مرۆڤ دۆستانەى سادە بەكەيت بەبۆنەيەكى شادى بەخش. دەتوانى لە پەرورەدى دەرەخت، لە يارمەتيدانى خەلك، لە دلدانەوہى داماوێك، لە داواى لىبوردنىك، لە دواخستنى سفرەى خواردن و پاكى و پرووخۆشى و مېھرەبانى لەگەل منداڵەكانت، لە دىتنى پەلە ھەورىكى سپى لە ئاسمانى شين و سامالدا يە، یا لە پۆلە تەير، یا رووبارىكى بچووكى ھىمن و زولال و... لەسەدان و ھەزاران دىمەنى سروشتى و مرۆڤايەتى شادمان بىت.

تۆ بۆ شادمانى خولقاوى، پوحيەتى شادمانى لەلای خۆتە و بەدەستى خۆتە، چاوەرێ مەكە بۆتى بنىرن، كەس بەتۆى نابەخشى، خۆت نەبى...

مه گهر كه سېك هونه رى شادى به خشين بزائيت، نه وهش به هره يه كى نايابه،
 نيعمه تيكه. له وه لامېكى پيشوودا، باسى مردن و جوانى و پاكي
 (نه وديوم) كړدوه، مه بهستم بيزارى له ژيانى نه مديو نيسه، به لكو
 له مردنېشدا لايه نه شاده كى ده بينم... هه روه كو له ژيانى ئيستادا.

نه گهر نه ديو بو شادى خولقا بېت، ده بې نه وديوبش ته واو كهرى شادى
 بېت، به لكو به رزتر...

له گهل (به ناگا هېنانيك)... شادى، نه به د له زوردارى و سته مكارى و
 زه و تكردنى مافى خه لكه وه نايه ت (هه رچه نده له وړېگا ناله باره وه
 ده وله مهنده و به ده سلا ت و ده ست روښتو و بى، هه ميشه له و شادومانى
 روحيه به رزه وه دوور ده مينى) موسيqa، له لاي به نده، نه و شادى به خشه
 نادياره يه. ده مه پيښته وه لاي خوم، به ناگام دينى، له گهل هارمونى گه ر دوون
 ناشتم ده كاته وه.

موسيqa، سروهى پوره ردگار، سروهى ناههنگى وجوده، كى هيه لېي
 بى نيازې؟! كه س نيسه... لى نه وانه ي ناچنه نه و ميه راوه وه (ميه راوه =
 محراب) كه له وشه ي (ميه ر) وه هاتوه، نه سلته كه ي بو تايينى به ر له
 زه رده شت ده گه رپته وه، له و ده مه شدا بو هه مان مانا به كار هاتوه، كه
 جىگاي نزاو ستايش و خواپه رستيه)... نه وانه ي ناچنه نه و (ميه راوه) وه،
 گه ر نازان ته مه نيان به فېر و چوه، گه ر ده زانن و خويان به ده سته وه ناده ن و
 دان به مله وړى خوياندا نانين، ژيانيان دوزه خه، چ لېره يا له وى، چونكه دل
 و ده روون و هه ستي مروث ده بى (پرې)، نه گهر به عيشقى ناههنگى وجود
 پر نه بوو، نه وه به كينه و دلرېقى و خه مى داموى و دلرېاو كى و گومر ايبه وه
 ده بى، نه و بو شاييه ي كه ميه ر به جىي هېشوه، به ژارو ژهنگ و
 چلكا و بيه وه ده خنكي ت.

* تا چەند لە سیاسەت بێزارى؟

- ژيان گەمەیه‌کی سیاسییە، گەمەیه‌کی خوشە، من لەو جوړە سیاسەتە هەرگیز بێزار نیم، چونکە دەزانم هەموومان، لەناو خێزانەوه بگرە تا گەرەک و قوتابخانە و جێگەی کار و حزب و حکومەت و دەزگاکانی دیکەى سیاسى و کۆمەڵایەتى، هەمیشە لە بازەى بازى سیاسەت داینە... بەو مانایە کە سیاسەت (یارامیاری) گەمەى دەسەڵاتە، لە دەسەڵاتى سەرۆکایەتى تیپى فۆتبولەوه، تا بەرپۆڵەى قوتابخانە، موختاری گەرەک، پلەوپایەى شارەوانى، حکومەت، حزب، کۆمەڵە، سەندیکا، تیمى هونەرى، بەدەستەتێنانی پایه یا مووچەى باشتەر، یا وەرگرێنى خەڵات، بەدەست هێنانی دلى ئەم و ئەو (دلداری هەندى جار جوړە خووسەپاندنیکە بەسەر دلى ئەوانى دیکەدا) و... دەیان ململانێ و زۆرانبازی تر کە لە جیهانى ئازەل و تەپرو توارو خشۆکەکانیشدا دەبینن...

کەوابێ، گەمەى سیاسى بەشیکى ژيان و هەبوونمانە، ناتوانین خومانى لى لابەدەین، چ بێزار بین یانەبین، جا باشترو بەشادییهوه رۆلى سروشتیى خویمان بزانی، بەمەرجێک چاکەکە و پاکەکەى هەلبژێرین، ئینسان دەتوانى ئەمەیان بکات، لەسەرتیکى دیکەوه دەلێم:

بەلێ! من زۆریش لە (سیاسەت) بێزارم! لەکام سیاسەت؟!... ئا لەم گەمە نزمەى کە بەناوى سیاسەتەوه لە ولاتەکانمان بەرپۆڵەى دەبن. زۆر جار کەسانی نەفام و ناشایست و بێ توانا و بێ بەهرە، نەک لەرێگەى زانستییانەى گەمەى سیاسەت و لیۆه‌شاونەى و دلتسۆزییهوه، بەلکو لەبەر حیسابگەلى پرۆپوچ و، لەسەر حیسابى وەخت و سامانى خەلک، (گرەوى سیاسەت دەبەنەوه، هەرچەندە لە ئەنجامدا هەرشکست دێن، بەلام دواى چى؟ دواى بەفیرۆدانى وەختیى گرانبەها و توانا و وزە و سامانى خەلک.

من لهو جوړه سياسته بيزارم، دياره پرگار يوون لهو دياردهيه سانا و
ناسان نيبه، زوريه کومه لگاکاني دونيا پتوهی گلاون، بهلام وهختیک
گه مکه کوژتیک زانستییانه دهکوهیته سهر جادهی خو، نهوکات گه موی
سیاست دهیته خوشی، له جياتی بيزاری.

گلهی له هیچ کس ناکریت، نه گهر هولو بدات دهسه لاتیکی سیاسی
به دهست بهیښی. مافی خو به تی، به مهرجیک شایانی نهو پلهو کاره بی.
دهچمه سهر تیوړی زانایه کی فهره نسی، زانستی سیاست، که دهسه لات
و سیاست، به پاسه وانی سهگ لهو سنوورهی بو خو دایناوه، پیناسه
دهکات.

له دیهات هر سه گیک ناقاریکی ههیه، لهوه زیاتر هر سه گیک و هر
جانوه ریک رت بی ههقی پتوهی نيبه، بهلام نه گهر سنووره نادیاره که ی
(له لای خو دياره) به زاند نهوه هیرشى بو دهبات، من لهم سیاسته ته
سروشتییه بيزار نیم. هرکه سیک مافی خو به تی، له سنووری شرعیه تدا،
دهسه لاتی خو پیاړیږت، من له سیاستی سهگ بيزار نیم، بهلام له
سیاستی هه ندی به شهر بيزارم.

* راسته ده لاین فله که دین کاکه یی ته نیا بو نووسین ده ژى؟

- نه خیر! (به) نووسین، نهک (بو) نووسین. ده ژیم من تازه خه ریکم فیری
نووسین ده بم، پتر له چل ساله خه ریکى مه شق و خوړا هیتانم. له مه
به دواوهش دلنیا نیم که بتوانم به چاکى بنووسم.

نووسین، هونه رو زانست و هزر و بلند خه یالپییه، پلهیه کی بیرکړنه وهیه،
با دروستتر بلیم: وزه ی بیرکړنه وه له رامن و تیفکړین و داهیتان له
هه ندی حالاتی نووسیندا بلق ده دات و خو دهنوتی، تا نه نووسین نازانین
چون بیرده که ینه وه هه ربویه ش ده لاین که (وشه ثمانی بیره)، یا... وشه
چوارچتوهی جهسته ی دهر برینه.

که واته نووسین بیرکردنه وهیه، بهو مانایه‌ی که نووسین بهررتین کرداری
ئینسانه، بهررتین داهیتانه.

هه موو که سیک بیرده کاته وه، چ له بیداری رۆژدا یا له نووستنی شهودا،
وزه‌ی بیر له کارناکهوئ، شه پۆل ده‌دا... روبرایتیکی نه وه ستاوه‌یه هه‌میشه
ده‌روا... دیت و ده‌روا کهس ناتوانی ته‌وژم و جووله‌ی بیرکردنه وه رابگریت.
(نرڤانا)، یا هه‌رناوێکی دیکه‌ی بهررتین پله‌ی رۆشنینی و په‌هایی رۆح،
ئه‌و ده‌مه‌یه (چ له‌حه‌یه‌ک بی، یا کاترثمیریک) تیدا ئینسان به‌سه‌ر
جه‌ره‌یانی بییری خویدا زالبی و رای بگریت... له‌هیچ بیرنه‌کاته وه و،
ئاسوده بیت.

ره‌نگه‌ زینده‌وه‌رو بوونه‌وه‌ره‌کانی گه‌ردوونیش، به‌گشتی، له‌ وزه‌ی بیر (یا
راستتر بلتیم: هه‌ست و ده‌رک) خالی نه‌بن.

* پرۆسه‌ی نووسین لای به‌رێزتان چ حاله‌تیکی رۆحی ده‌گه‌یه‌نیت؟

- منی که تازه‌ فیره نووسین ده‌بم، دان به‌وه‌دا ده‌نیم که له‌چمکیکی
ته‌سکی لاوازه‌وه، له‌ هونه‌ری نووسین تیگه‌یشتبووم، هه‌ر ده‌رپرینیک
(واته هه‌ر ره‌نگدانه‌وه‌یه‌کی هه‌لبه‌ز هه‌لبه‌زی شه‌پۆلی بیروه‌هست و سروه)
نووسینه.

نه‌خوینده‌وار، وه‌کو خوینده‌وار، بیرده‌کاته وه، جیاوازیان له‌ هونه‌ری
ده‌رپرینه، منداڵ وه‌کو پیر، ژن وه‌کو پیاو، مرۆڤ له‌ هه‌رجیگه‌ی جیهان
بیت، له‌ پرۆسه‌ی فیزیکی و میتافیزیکی (نه‌ک له‌ ئاستی زانستی و
مه‌عریفیدا)، وه‌کو یه‌ک له‌بیرکردنه‌وه‌ ره‌زگاریان نابیت.

پرۆسه‌ی بیرکردنه‌وه، له‌لای هه‌زاران ملیۆن کهس، دیت و ده‌روات، بی
ئه‌وه‌ی خۆی بنوینت... ته‌نیا له‌لای نووسه‌رو هونه‌رمه‌ندو زانیارو
داهیتنه‌راندا، ئه‌و پرۆسه‌یه له‌ شیوه و چوارچیوه‌ی جیاجیادا
به‌رجه‌سته‌ده‌بی... ده‌بی به‌ وشه و پرسته و لاپه‌ره، یا به‌تابلوێ شیوه‌کاری،

یا ئاوازو موسیقا، یاسه ماو هه لپه رکێ، یا هونه ری بیناسازی، یا گۆلکاری، بیروکه و فورمی زانستی... تادا.

ده توانیت له هه موو ئه و نه نجامانه، ناوی (نوسین)، یا ناوی (به ره می هونه ری و زانستی) بنیت، لێ ناوه که له ناوه روکه که ناگۆریت.

تۆ ئیستا ئالپه دا که هه ی، ئه م وشانه ده خوینیته وه، له بیر کردنه وه به رده وامی، دوا ی ته و او بوونی خویندنه وه ش، تۆ له بیر کردنه وه پا ناوه ستیته وه، زه حمه تتر کار (پاو) کردنی بیروبوچوون و بیروکه و خه یاله، که ناتوانی به ئاسانی بیانگری و بیانخه یته قه فه زی وشه و ده رپرنی جوړه جوړی هونه ریبه وه. تا یه ک بیروکه، یا یه ک چرپه ی بیرت بو ده گیریت، هه زاران شه پۆلی خیرایی بیر، به می شک و ده روونتا دین و ده چن... زو و به زوو ئاوا ده بن و گل نادرتنه وه.

له وه لامی پرسیاره که ت که ئایا من (بو) نووسین ده ژیم؟! نه خیر! من (به) نووسین ده ژیم، نه ک (بو) نووسین. گزنگ نییه چی ده نووسم (هه زاران لا په ره ی داهیتان ده نووسم و ده درم)... گزنگ خودی پرۆسه ی نووسینه، که ژبانه. چونکه بیر کردنه وه مه زنترین به شی نادیار ی وجودی به شه ری پتیک دینێ، ئه و به شه ی لێ ده رکه په یکه رتیک ی فیزیک ی بێ هه ست و نه ستی ده مینیته وه. بو ئه وه ی له هونه ری نووسین دوا نه که ویت، ده بی ناوه به ناوه چیت نووسیوه فرتی بده یته زیل دانه وه (واته فه رامۆشی بکه و وابه زانه هیچت نه نووسیوه)، سه ر له نوێ بیر بکه ره وه.

مروفت، هه ندی جار، وه کو (شمشال) دیته به رچاو، تا شمشال ژه نی هونه رمه ندی شاره زا فووی پیدانه کا، شمشاله که نه ده نگ ی دی، نه هیچ ئاوازو ئاهه نگیک ده زانی.

گه ردوون (ژبان، سروشت، هه بوون) شمشال ژه نه که یه... کردگار شمشال ژه نه که یه، ده با ته سلیمی ئه و بین.

تۆكە شمشالتيكى و هيچى تر، ده بى ئاماده بيت خۆت بدهى به ده ستىيه وه، تا به ئازادى و په هاىي بته يتىته ئاوازو جۆش و خرۆش، ئه و كاته يه كه شه پۆلى نووسين، خۆه خو بلىق ده داو ده كه ويته پرى، ئاوى په وان چه شنى بير كردنه وهى ئارام و زولاله.

مه پرسه و مه لى: تو (بو) نووسين ده ژيتيت؟

نه خپىر! نووسين ده پرپىنى خواست و چه زتيكى ناديارى هه ره دوورى گه ردوونه، من به (نووسين) ده ژيتم، وشه نه بى... به گوتنه وهى ئاوازتيك ده يلتيه وه، به هه ر شيوه يه كى ديكى ده پرپىن ده نيوتىم.

وايزانم ده بى هه موو كه ستيك وه هاىي چ به خۆى بزانييت يا نه زانييت، مرۆف زۆربه ي حالاتى بير كردنه وه و نووسين به (ناگايى) ئه نجام ده دات، ناشزانى بۆچى؟!.

* كه ده نووسى، بير له چى ده كه يته وه؟

- ده ميتىته وه سه ر ئه و ده مه و، سه ر ئه وه ي چ بابه تتيك ده نووسم، ئه گه ر خه ريكي نووسىنى سووژه ي كوومه لايه تى و سياسى و ليكۆلتيه وه ي رۆشنبىرى بىم ئه وه له كاتى نووسيندا بير له راستى و دروستى زانيارىيه كان، ئامارو ميتووه كان، زاراوه و رسته كان ده كه مه وه (كه هه و) ده ده م ساده و پروون ده رچن)، هه و) ده ده م زانيارى دروست و مه به ستى پروون به خويته ر بگه يه نم.

خۆ... ئه گه ر بابه تى هونه رى داهيتانم به ده سته وه بى (كه زۆر ده نووسم و ئىجگار كه م بلاوده كه مه وه)... ئه وه خۆم به ده مى شه پۆلى بير كردنه وه وه ده ده م.

ميشك و ده ستم ئازاد و په ها ده يلتيه... ئا ئه وه (من) نه بىم كه ده نووسم به لكو (كه ردوونه) خۆى له ريگه ي منه وه ده نووسيت. خۆم ماندوو و ته نگه تاو ناكه م، پاله په ستو نابه مه به ر ميشك و ده روونم، به لكو ده هيلم

جهره‌یانی بیرکردنه‌وهم، وه‌کو هه‌یه، خۆی بنوینتی، من له‌و حالاته‌ نازادانه ده‌ترسم... له‌به‌ریه‌ک هۆ، ئه‌ویش مه‌ترسی پچپاندنیه‌تی له‌لایه‌نی ده‌ور به‌ر و کاروباری پوژانه و پتیه‌ندیی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه.

جاری وه‌ها هه‌یه، دل‌نیام ئه‌گه‌ر له‌یه‌ک جیگه، به‌بی پچپانی هۆکاری ده‌ره‌وه، له‌سه‌ری پوژم، سه‌دان لایه‌ره ده‌نووسم... لی مخابن! هه‌زاران جار مخابن!.

هه‌میشه‌ لی می ده‌پچپین ده‌یان لایه‌ره یا که‌مه‌تر ده‌نووسم و به‌ناچاری رایده‌گرن، جاریکی تر ناتوانم بگه‌رێمه‌وه سه‌ری... زۆر زه‌حمه‌ته نه‌ک له‌رووی ته‌کنیکی نووسینه‌وه، به‌لکو له‌رووی پرۆسه‌ی بیرکردنه‌وه. هه‌ربۆه‌ش ده‌یان پوژیه‌ی هونه‌ری ناکام و نه‌گه‌یشتوو، وشک و سیس ده‌بیسته‌وه و... به‌ناچاری دواچار، تووری ده‌ده‌م! یه‌ک مانگ، ته‌نیا یه‌ک مانگ بواری نازادی و ره‌وانی نووسینم هه‌با، ره‌نگه‌ شتی کم بنووسیبا! به‌رزو سه‌رکه‌وتووش نه‌با، هیچ نه‌بی به‌دلی خۆم ده‌بوو! هه‌شتا پر به‌دلی خۆم نه‌منووسیوه!.

برواناکه‌م ئه‌زمونی من له‌هی نووسه‌رانی تر جیاوازی. ره‌نگه‌ زۆر که‌س تووشی هه‌مان بووبن. نووسینی هونه‌ری، هه‌ندی جار وه‌کو (که‌که‌وتنی مریشه‌که)، به‌سه‌ر هه‌لکه‌وه‌ بیتی تاجوجه‌ل‌ه‌کان له‌ هه‌لکه‌ ده‌رده‌چن.

بو‌یان گه‌ی‌رامه‌وه: که‌ی‌تیکی کورد نامه‌یه‌کی بۆ (گۆنته‌ر گراس)ی رۆماننوسی ئه‌لمانی ده‌نووسیت، پرسیا ریکی لی ده‌کا، سه‌کریتی گراس وه‌لام ده‌داته‌وه که‌ ئیستا که‌س نابینتی، هیچ ناخوینتی، قسه‌ ناکا، چونکه‌ رۆمانیکی تازه‌ ده‌نووستی، ئه‌م حاله‌ته‌ سالتیک ده‌بات، دوا نووسینی چهند مانگ ده‌حه‌سپه‌ته‌وه، ئه‌مجا ده‌گه‌رێته‌وه ژیا نی کۆمه‌لایه‌تی. تکایه‌ چاوه‌روان به‌. هه‌ر وه‌ختیک گه‌رایه‌وه، پرسیا ره‌که‌ی ده‌خه‌مه‌ به‌رده‌ست (وه‌لامنامه‌که‌ی سه‌کریتی گۆنته‌ر گراسیان پیشان دام).

* بیدەنگى لای تۆچى دەگەيەنیت؟

- بیدەنگى، گوتم: كە ئەگەر بىرارىيەت تەنبا يەك وشەى جوان ھەلېرېرم، ئەو وشەى (بیدەنگى) يە. بیدەنگى، واتە قسە نەكردن و، قسەنەبيست... بەلام ھەرچەندە بیدەنگى بيت لە (دەنگ) رېزگارت نابى، كە دەنگى وجودە، زىنگەى دى وەكو زەنگۆلەى قەتارى كاروانىكى دوور.

بیدەنگى، رېزنانە لە گەردوون، لە ھەبوون، لە ماكى ژيان... سەرەتاش (دەنگ) بوو ئەو تەقەينەو ھە (بىگومان دەنگىكى سامناكى لى كەوتوو تەو) چەرخى ئەمدىوى وجودى خستوو تە خولان، ئىنسان، ناو ھەناو، پىويستى بە ھالەتتىكى (بیدەنگى) ھەيە، وەكو بچىتە خەلو تەخانەو، تا بە نارامى لەخوى رابمىنى، بەخوياً بچىتەو، تا ئەو رادەيەى خوى بدۆزىتەو، پىوھندى بە چەرخى ژيان بناسىتەو...

ئەو مەرقەى بتوانىت وجودى خوى، لە بیدەنگىدا، بدۆنى... بەئاسانى گەنجىنەى تازەى شاراوەى ژيانى دەدۆزىتەو، دەبينىت كە چەندىن پارچە نەرزى بەيا رو نەكىلدرا و لە وجودىا ھەنە، پىويستىيان بەگاسن لىدان و تۆ و ئاودىرەيە...

(ئەم بىرۆكەيە «بىرۆكەى زەوى بەيار»، لە ژنەر رەبەنىكى بەئىگای ئەمىرىكىم گوى لى بوو).

من، بەسروش، ھەز لە ئاخافتن (قسەكردن) ناكەم، لى داب و نەرىتى كۆمەلایەتى ناچارم دەكات بدۆيم، چونكە ھەست دەكەم كە ئەگەر لەگەل ئەم و ئەو قسە نەكەم رەنگە زوىرو بىزارىن، يا وەھا بزائن، خوانە خواستە، بەكەمىيان وەرەگرم... گەر نا لە قسەكردن بىزارم، مەگەر لە ھالەتى زۆر پىويست نەبى، ھەندى جارېش، لەبەر كاروبارى سياسى و كۆمەلایەتى، ناچارم ئەوەى دەيزانم بىلەيم، كە بەخەيالى خۆم رەنگە سودبەخش بى، ھەرچەندە رەنگە وەھا دەرئەچىت، چ بلىم يا نەلەيم، وەكو يەكە! زۆرەي

جاران دواى ئاخاوتن پەشىمان و پەست و بېزارم... لە خۆم، نەك لە خەلك، زۆر شتیش ھەيە ھەزم لى نىيە بىيىستم، لى بەناچارى لەبەر ئەدەبى گوى راگرتن، گوى بۆشل دەكەم.

ھەزاران قسەت بەسەرا دەبارىن، زۆربەيان بێھوودە و بى مایەيە، ناچارى بيانبيستى، ھەندى جار ھەلدەچى و دەكەويته ناوى... چ دەردەسەرييەكە! بێدەنگى، ھىچ نەبى قسەنەکردن، شادو لەزەت بەخشە، دەتباتەوہ بۆ سەرچاوەى ژيان، جارێكىيان لە ئاخافتن مانم گرت، پريارم دا... لەلاى خۆمەوہ گوتم: ئەرى... كابرا! بەس نىيە؟ تۆزىك ئۆقرە بگرە.

لە (راژان) بووين، بارەگای مەكتەبى سياسى پارتى، ھاوينى سالى ١٩٨٨، بەر لە راگرتنى شەرى عىراق و ئيران، گوتم: ھەقالىنە! من چەند رۆژتيك (رۆژووى بێدەنگى) ھەيە. تەكايە مەمدويىن. رۆژانى يەكەم و دووھەم ھەندى برادەر بەدەستى ئەنقەست ھەوليان دەدا بھيىنە قسە خۆم راگرت. گوتم دەگرت و ھەرچىم پى بکرا با ئەنجامم دەدا، وەلى ورتەم ليتوہ نەدەھات، زۆر زەحمەت بوو. تەنيا چەند کاتژمىرتىكى شەو نەبى، ئىتر ھەميشە ئاخاوتن و قسە و گفتوگوو ژاوە ژاوە بوو، بارەگايەكى مەكتەبى سياسى حزبىك، لە جىگەيەكى بچووكى كراوہ، رۆژانە سەدان ميتوان و دۆست و لايەنگر سەرمان لى دەدەن... ئىتر مەرۆف چۆن بتوانيت قسە نەكات، بەتايەتیش كە بازارى سياسەت گەرمە؟

ئەم (رۆژووى بێدەنگىيە)، كە ھەر بەخۆم ئەو ناوہم لى نابوو، ٩ رۆژى خاياندبوو كە بپياردرا كۆمىتەى ناوہندى پارتى (ئەو كاتە ٢١ ئەندام بووين) كۆبىيتەوہ، لەژىر كەپرىكى شىوى نىزىكى بارەگا دانىشتىن، كۆبوونەوہكانى ئەو سەردەمەى ئىمە ٣-٤ رۆژ و شەوى دەخاياند. دواى دانانى خستەى كۆبوونەوہ بابەتەكانمان بەوردى و دوورودرێژى شى دەكردەوہ.

وابزانم پوژی دهه می (بیده نگییه) که بوو که بریاری راگرتنی شه ری عیراق و ئیران درا، نه وه بوو له لایه نی ئیرانه وه په یامیکی ئیمام خوئیرایه وه تیدا به پهستی و بیزارییه وه راگرتنی راگه یاند، نه و بریاره ی نه وه نده تال و ناخوش له قه لثم دا ناوی (ژار خواردنه وه ی) لیتا، چونکه بهر له نه وه، چه ندین جار ئیران به لئینی دابوو، تا مانه وه ی سه دام حوسین له سه ر حوكمی عیراق شه ره كه را ناگرن، نه وه تا به نا چاری شه ره كه یان له گه ل پژی می سه دام و به مانه وه ی سه دام، راگرتوه.

بریاری ناگر بهستی شه ری عیراق و ئیران وه كو بۆمی نه یترۆجینی له كوئونه وه ی كو میته ی نا وه ندی ته قییه وه، چونکه ده زانرا که هه ركاتیک پژی می سه دام له شه ری عیراق بیته وه، نه وه به هه موو توانایه كه وه دیته سه ر گه لی كورد و بزووتنه وه كه ی. جارتیکی تر، ده شیتلیت و تووشی زیانی گه وه ی ده كات به داخه وه هه روه هاشی لی هات.

شه ره كه له ۸ ی مانگی ئاب ۱۹۸۸ را وه ستا، نه وه بوو پژی می سه دام، بهر له وه، كاره ساتی بور دومان ی کیمیای هه له بجه و ژور جیگه ی تر و تاوانی نه نفاله کانی گه رمیان و تاوانگه لی جه رگبری دیکه ی نه نجام دابوو، ته نیا جیگه یه کی گرنگی موقا وه مه ت له كوردستان مابوو، ده قه ری بادینان بوو.

دوا ی راگه یان دنی ناگر وه ستانی عیراق و ئیران، پژی می به عس به ره به یانی ۲۵/۸/۱۹۸۸ نه نفاله كه ی له بادینان ده ست پت كرد كه نزیکه ی هه فته یه کی خایاند، له (۱۹) گوند و جیگه چه کی کیمیای به کاره ییتا، نزیکه ی (۲۵۰) هه زار هاوولاتی له و ده قه ره ده ژیان ئاواره ی سنوره کانی تورکیا و ئیران بوون، ژماره یه کیش كه و تنه دهستی له شکری پژی م نه م کاره ساته قوربانی گیانی و مالیی ژوری لیکه و ته وه.

خولاسه... هه ندی هه قال وایان ده زانی که هه والی راگرتنی شه ره كه ده مه ییته قسه، لی من به هیچ شتویه ک (خۆم به دهسته وه نه دا) بێگومان

گوتم له گفتوگوو قسه کانیاں بوو، هه ندی هه قال هه لده چون ئه و بارودوخه تازه یه یان له لا قورس بوو، هه ندی نا ئومید بوون، هه ندی هیوادار بوون، له یادمه که سه روک بارزانی گوتی: به هر نرخیک بی ئیمه له سه ر موقاوهمه تی نیشتمانی خومان ده روین، هه رچه نده له بهر پیکهاتنی عیراق و ئیران هه لومه رچی خه باتمان ده گویت.

ئه زبش له و باوه ره بووم. لی چاوم له هه قالان بوو که هه ندیکیاں ئیجگار په ست و بیزاربوون.

ویستیان بهیینه قسه تا بیروپای خوم ده ربیرم، من شتیکم نووسی (به نووسین قسه م ده کرد). دام بیخوینه وه، که ریگه یه کی دیکه مان نییه مه گهر له سه ر موقاوهمه ت برۆین، هه رچی ده بی بابیی...

... سی چوار سال بوو، چ له ناو پارتی، یا له ناو حزبه عیراقیه کانی دیکه و، بگره له سه ر ئاستی جیهانیشدا، گفتوگو له سه ر خالیک هه بوو:

ئایا شه ری عیراق و ئیران به مانه وه ی سه دام له سه ر حوکم ته واو ده بییت، یا ئیران، وه کو رایگه یانده بوو، تا سه دام ماوه شه ره که راناگریت؟ من، له میژوه به و باوه ره گه یشتبوم که ئم شه ره، وه کو هه ر شه ریک، سنووریک ی هه یه و، مه رج و تین و توانای خو ی هه یه. هه ر کاتیک به بن به ست بگات ئیتر راده وه ستی، چ سه دام بمیتی یا نه میتی، هه میشه له ناو براده ران ده مگوت که شه ره که له ئه نجامدا، له لایه نی خومینییه وه و به مانه وه ی سه دامیش راده گیریت، چونکه تای ته رازووی هیزه کان به جیگه یه ک گه یشتوه هیچ کامه یان سه رناکه ون.

روژی سیهه می کو یونه وه که، بریاران دا من به یاننامه یه ک ده رباره ی هه لومه رچی نو تی دوا ی راگه یاندنی ئاگر به ست و راوه ستانی شه ره که بنووسم، ده با ئم به یاننامه زوو بنووسم، تا له کو تای کو یونه وه که بیخوینه وه و بریاری له سه ربده ن.

نبوه‌رۆ، بێدەنگ، چوومه ژێر خێوه‌تێک، ته‌خته‌به‌کی دارینه‌ی بچووکم هینا، چوارمشی بۆی دانیستم... به‌ (بێدەنگ) به‌یاننامه‌یه‌کم نووسی... و باسی خه‌باتی ره‌وای گه‌لی کوردم کرد، که به‌شهری ئه‌و دوو ولا ته‌وه نه‌به‌ستراوه، به‌لکو ئه‌و خه‌باته ده‌یان ساله به‌رده‌وامه، چ نیوانی عێراق و ئێران باش بووبیت یا خراپ... خه‌بات هه‌ر به‌رده‌وامیش ده‌بیت، تا به‌ده‌ست هینانی مافه ره‌واکانی کوردو کوردستان...

به‌و شێوه‌یه درێژه‌م پێدا، وایزنام چوار لایه‌ره‌ی فولسکاب ده‌رچوو، تێدا به‌پشتیوانی میژووی خه‌بات و فیداکاری میلله‌ته‌که‌مان، وره‌مان به‌خۆو به‌خه‌لک ده‌دا و داوای خۆراگری و موقاوه‌متان ده‌کرد، که‌وا... له‌ژێر که‌لاهه و خۆله‌میشی وێرانی و کاولکارییه‌وه، نیشتمانیتکی تازه ده‌بینم سه‌ره‌له‌ده‌اته‌وه، نه‌وه‌یه‌کی نوێ ده‌بینم یاده‌په‌یتسه‌وه...» هتدا! دێرتکی رۆمانتیکیم، به‌و مانایه، ئاخیه تۆی به‌یاننامه‌که. ده‌قی دێرکه به‌و جۆره نییه، به‌لام به‌و مانایه، که هه‌رچه‌نده تووشی کاره‌سات و مالتوێرانی بووینه، ئه‌وه رۆژتکی رووناکمان له‌به‌رچاوه، له‌ژێر هه‌وره ره‌شه‌کانه‌وه... هه‌ل‌دی.

ره‌شنووسی به‌یاننامه‌که‌م برده‌وه، خوتێدیانه‌وه، دوا‌ی چه‌ند گۆرانکاری، به‌گشتی په‌سه‌ندیان کرد، ئه‌و کاته بوو که (بێدەنگیم) شکاند.

ئه‌ویش دوا‌ی (۱۱-۱۲) رۆژ. ئه‌و ئه‌زمونه‌م له‌لا زۆر گ‌رنگ بوو، بۆخۆم، له‌رووی فیزیکی و ده‌روونیه‌وه ئارام و ئاسووده و شادمان بووم. دوا‌ی ئه‌وه، زۆرجار هه‌ولم داوه چه‌ند رۆژتیک پێدەنگ بێم و هیچی تر... لی پێوه‌ندیی کۆمه‌لابه‌تی و هه‌لومه‌رجی کارو تیگه‌یشتنی ده‌ورو به‌رم ئه‌و ده‌رفه‌ته‌یان به‌من نه‌داوه، به‌ده‌گمه‌ن رۆژتیکم له‌ ژیان، به‌بێ دهنگی، پچرا‌ندوه.

گرفتیی ئه‌م کۆمه‌لگایه ئه‌وه‌یه، تۆ ده‌بێ هه‌میشه قسه بکه‌یت، ئه‌گه‌ر

له سهەر پروپوچترین شتیش بیت!! لیره دا مروڤ نازاد نییه، نازادی تاکه کهس هه میسه ده بیته قوریانی و ده که ویتته ژیر پیتیان. له وه یان زیاتر نالیم. ئهم هه موو قسانه به بی دهنگی ده نووسم، ههر بۆیهش ده توانم چه ندین سال، بی پسانه وه، له سههری برۆم.

مروڤ هه رکه هاته قسه ئیتر زنجیره ی بیر کردنه وه ی ده پسئ... مه گهر چند دیرتکی بی تام و بی مانای خست بیته سه رکاغه ز، بیخو بیته وه، هه ربۆیهش من له خویندنه وه ی سه رکاغه ز بیزارم...

* که ی نووسهر ده بی له نووسین واز بهینئ؟

-چما مروڤ نه گهر نووسه ری، یا مانای بیر کردنه وه بزانیته، ده توانی له نووسین واز بهینئ؟ نووسین که هه مان بیر کردنه وه به، مه شقی هه میسه یی ژیانه. له ئه لمانیا ئافره تیکیان پیشان دام، رهنگه ته مه نی له نه وه ت رهت بو بیته، له یانه ی په ککه وته کان ده ژیا، له جهنگی دووه می جیهانیدا که سوکاری له لایه نی نازییه کانه وه گیرابوون و خرابوونه ئاگردانه وه سووتین رابوون، باب و داک و خزم و براده رانی تیچوو بوون، ئایا ده زانی نه و ئافره ته له و ته مه نه دا ههر دهینوسی؟ تو بلئ: چی ده نووسی؟! هه موو شتیک، ته نانه ت هه ندئ جار له گوڤارو کتیه کان باب ته تی ده رده هینا و دهینوسییه وه، یا یادداشت و بیره وه ری خۆی... یا ده رباره ی که شوه وا... یا نوکته یه ک، مه به ستیشی بلاو کردنه وه نه بوو، به لکو ته نیا نووسین. ده یوبست له پرۆسه ی نووسین رانه وه ستیته وه، گوتم: بپرسن، بۆچی ده نووسیته؟ گوته: بۆ نووسین، چونکه نووسین بیر کردنه وه به، نامه وی له مه شقی بیر کردنه وه واز بهینم.

نه گهر له بیر کردنه وه که وتم... ئیتر ژیا نی من ته واو، میتشکم ده بی له کارنه که ویت، گه رنا ده مره، مردنم... له کارکه وتنی میتشکمدا به.

* نایا شیعرت نووسیوه؟

به‌لئی: شیعرم به‌کوردی، به‌شیوه‌ی کلاسیکی نه‌زمون کردووه، هه‌روه‌ها په‌خشانی هونه‌ری، که به (شیعری نازاد) ی ناو ده‌به‌ن، هه‌ندی پارچه شیعرم بلا‌بوونه‌ته‌وه چ به‌کوردی یا عه‌ره‌بی، به‌لام زۆر زوو تیگه‌یشتم که ناتوانم بيم به‌شاعیر، هه‌ربۆیه‌ش زوو ده‌ستم له شیعیر هۆنینه‌وه هه‌لگرتووه. ناسووده بووم له‌و خولیا‌یه‌ی که ناتوانم بیه‌مه‌سه‌ر. من زوو خۆم له هه‌ر کارێکدا بئێ، تاقی ده‌که‌مه‌وه، نه‌گه‌ر بزانم ده‌ره‌قه‌تی نایم زوو ده‌کشیمه‌وه. خۆم به‌شیتیکه‌وه ماندوو ناکه‌م که بزانم تێدا سه‌رناکه‌وم. هیچ کاتیکیش په‌شیمان نا‌مه‌وه. له‌وه‌ی که له‌م کاره‌ یا له‌ ئه‌وی تر واز ده‌هینم، زوو له‌بیری خۆمی ده‌به‌مه‌وه...

* قه‌ت گۆرانیته‌ و تووه‌؟

بۆ خۆم، له‌به‌ر خۆمه‌وه، به‌لئی! به‌لام له‌ناو خه‌لکا... نه‌خه‌یر! مه‌گه‌ر له‌ منداڵیدا، سه‌رده‌می قوتابخانه‌ی سه‌ره‌تایی، هه‌ندی جار له‌نیۆ خۆمان پێشبرکیتی گۆرانی و سه‌رومان هه‌بووه، گوته‌وه‌ی ئاواز و ئاهه‌نگی گۆرانی پێویسته‌ بۆ رۆح و جه‌سته، زۆرجار له‌به‌ر خۆمه‌وه، یا له‌ (ده‌روونه‌وه) به‌بێ ده‌نگ، هه‌ندی ئاواز ده‌لێمه‌وه... به‌تایبه‌تی هی فۆلکلۆری، یا هی گۆرانیپێژه‌کان، ئاواز و ریت و گۆرانی و... به‌گه‌شتی (له‌ربه‌وه‌ی مۆسیقیانه‌ی ده‌روونی) به‌لای منه‌وه زۆر پێویسته... وه‌کو ده‌رمانه‌ بۆ رێک‌خه‌ستنه‌وه‌ی هاو‌ئا‌هه‌نگی ده‌روونی ئینسان ناتوانم لیت قبول بکه‌م که ئینسانیک هه‌یه نه‌ ئاوازیکی ده‌زانی، نه‌ بۆ خۆی گۆرانییه‌ک ده‌بێژی، نه‌گوتی له‌ مۆسیقایه‌ک ده‌گرت...

ئینسانی وه‌ها هه‌یه؟! چ ئینسانیکه؟! له‌خۆچووندا‌یه، واته‌: ئه‌وه‌نده، له‌خۆ به‌ئاگا بیت، تا له‌خۆت ده‌چیته‌وه، بۆ نمونه‌: ئه‌گه‌ر (عود) ژهن بیت، بۆ دا‌هێنان به‌و ئاسته‌ بگه‌یت، که ئیتر له‌کاتی ژهنیدا ده‌ست و په‌نجه‌کانت

خۆبه خۆ ته له كان بلهرینهوه، نهك بهويست و ئارهزووی هۆشیارانەی خۆت بێت. یا ئهگەر له هونهریکی نووسیندا دهچیتته ناو جهرگهی بابتهکهوه بهجۆریک بنووسیت که ئیتر ئهوه قهلهمهکهیه بهخۆی دهنووسی و دهروا، پهنجهکانت تهنیا ئهرکی راگرتنی قهلهمهکهیان پێیه... تۆ ئیتر وهکو بلتی لهوپه پری ناھۆشیاریدا، تهنیا قهلهمهکهت بهخۆی دهروات، یا پهنجهکانت تاپ دهکهن... تۆی و تۆنیت، خۆتی و خۆت نیت. لهخۆ چوویتته، له ههمان ئاگاداریی پۆشنیدا، ئهوهی بهزهینتدا دی له نووکی خامهوه، وهکو کانیاو، بلق دهدا و دهروات.

له زانستهکانیشدا ههمان شێوهی داهینانه، لهگهڵ جیاوازیی ئامرازی بیرکردنهوهدا. تۆ که له خولیای دۆزینهوهی هۆی یا ئهنجامی دیاردیهکی سروشتی، پێشهسازی، پزیشکی، کیمیایی یا فیزیایی و جیولوجی و هی تر دا دهکهویتته قوولایی بیرکردنهوه و لیکدانهوه، دهبی ئهوهنده برۆیت تا بهپلهی (لهخۆدچوونهوه) بگهیت، ههروهکو ئهوهی له نووستندا. نازانیت هه ی یا نیی. لهو دهمه دایه که بریسکی دۆزینهوهیهک لی ده دات، زهین پۆشن دهکاتهوه و... شتیکی تازه فێر دهییت، یا دهزانیت.

وزهی میشکی مرۆف جیهانیکی بێ سنوورو بێ هاوتایه ههچنده پتر بیهخهتته کار، هیشتا پێی باشترو، بههیتر دهییت، عهقلی مرۆف هه میشه له خزمه تایه، بهلام ئیمه نایناسین، نایبینین، خۆماندوو ناکهین، هه میشه بهدووی حالهتی تهمهلی و خلیچک و خاوی و «ئیستراحهتی» درۆزنانهی جهسته و دهرووندا دهگهڕێین، شته گه وههههیهکانی وجود لهبیر ده بهینهوه.

✽ تا چهند له خۆت رازیی؟

زهحمه ته بلیم... چهند! بهگشتی رازیم بهوهی که من لهو هه لومه رجهدا، که ژيانی پێک هیناوم، هه ر ئه و هم لی دهردهچوو، رهنکه هه ندی جار،

بهههله، بکهومه داوی (خۆزگه) و (ئهگهر) و شتی وهها. لێ بهناپهسهندی دهزانم ئهگهر مەرۆڤ ژبانی خۆی به (خۆزگه) و (ئهگهر) بهسهر بیات، باشتیره لهگهڵ خۆی بسازیت، لهگهڵ ئهوه ههلوهرجهی بۆی پهخساوه بگونجیت، چونکه ناتوانی بهناسانی ههلوهرجی دیکه بخولقین، ئهگهر نا ههر دوولای له کیس دهچیت و، وهختی تهمهنی بهفیرۆ دهروات.

بیرۆکهی (خۆزگه) نه (ئهمت) بۆ دههیلێتهوه، نه (ئهو) بهدهست دینێ. کهواته، بهگشتی، رازیم... ئهگهر پهخههه لهخۆم ههبیته، زیاتر لهوهیه، ههندی جار (وهخت) بهخوڕایی له دهستمان دهردهچیت، شتی پرپوچ وهختمان دهگریت، ئهگهر بلێی بهمن: ئهی باشتترین شیوهی بهسهربردنی (وهخت) چیه؟ دهلیم: ئهوهیه شتیک فیر بی، شتیکی نوێ بزانیته، لهخۆ بهئاگا بی. لهگهڵ یهکیکا گفتوگۆ بکهیت که دهراگی رۆح دهکاتهوه، نهک دهرو پهنجهرهی دهروونت دادهخات و، وزهی هۆش و ههستت دهکوژینێتهوه. ئینسانی زیندوو ئهوهیه که ههمیشه... وزهی ناوهوی خۆی بهوزهی گهردوونیهوه گرێ داویت، واته: ئاگای لهخۆ بیت، ئاگای له گهردوون بیت، گهرنا، ئهگهر لهو وزه گهردوونیه پچهرا... بزانه که ون بووه، خۆی له دهس داوه.

* لهگهڵ پهخههه چۆنی؟

بهدرێژایی وهلامهکانی پیشوودا، لێره لهوێ، پهخههه لهخۆ گرتوه. رهخهههک، ئهگهر ههبی و نه مگوتوه، ئهوهیه، که بۆچی درهنگ بهههندی راستی گهیشستوم؟ ئایا نهدهبوو زووتر با؟ یا... گهیشتن بهراستییهکانی ژبانیش، وهکوهر شتیک، ههلوهرجی خۆی ههیه؟ ههر شتیک وهختی خۆی ههیه؟ پرسباری سهختی جارنم ئهوهبوو: بۆچی لێره؟ بۆچی دهژیم؟ بۆ کوێ دهڕۆم؟ ئهم گهردوونه چیه؟ ئهم خهڵکه بهرهو کوێ دهڕۆن؟

تازە بە تازە سەرە وتوووسە، ئۆقرەم گرتووہ... ھەربۆیەش رەخنەم کەم بوو تەوہ، بە لکو دەچی رەخنەم نەمیئی، تەماشای نووسین و قسە ی رۆژانە ی سیاسییانەم مەکن، زۆریە ی پروپوچ و بۆ وەخت بەسەربردنە، گرنگ لە ناخی دەرووندایە... لەویدا بەرەو لەنگەرگرتن و ئارام بوونەوہ دەروم.

* بەنەوہ ی نوئی، چی دەلیی؟

نەوہ ی نوئی...؟ بە کورتی سی بیروکەم ھدیە:

۱- جیاوازی لە نێوانی تەمەنی من و نەوہ ی من لەسەرئیک و، تەمەنی نەوہ ی نوئی لە سەرئیکی دیکەوہ نزیکە ی (۲-۳) ھەزار سالە، بە لکو پتر. ئەمەش لە رووی جیاوازی (تەکنۆلۆژیای) ژیا نی رۆژانە و چەمک و بیروبوچوونەوہ دەلیم. من لەو نەوہ یەم کە زۆریە یان بەکەرەستە و ئامرازو تەکنۆلۆژیای چاخی بەردین و چاخی کشتوکال دەژیان: قا و چەخماغ، کەوچکی دار، قاب و ئینجانە ی قور ی سوورەوہ کراو، کەندوو ھەمان و مەشکەو جەوہنە، داس و قەیناغ، ھاتوچۆ بەپی یا بەولاخ، جەنجەر و شەن و کەو، بێ کارەبا یی، دەمیکی زۆری ژیا نمان نە رادیۆمان ھەبوو، نە تەلەفزیۆن، نە سینەما... ئەوہ کۆمپیوتەر و ئینتەرنیت و موبایل و فرۆکە و... ھەر ھیچ! من خۆم بەزیندەوہرئیک دەزانم نیوہ ی لەشم لەناو ئەشکەوتایە، لەتاریکیدایە، بەپی و دەستی پەتی... نیوہکە ی دیکە ی لەشم کە وتووہ تە بەر رۆشنایی کارەبا و داھینانە سە یرو سەمەرەکانی ئەم سەردەمە. نیوہ ی یەکەمی ژیا ن و تەمەن و لەشم لە سەردەمی (۲-۳) ھەزار سال بەر لە ئیستا بەسەربردووہ... ئیستا کە بەحال چاو دەکەمەوہ، دەبینم کە لە دونیایەکی ئیجگار جیاواز دام.

نەوہ ی نوئی یەکسەر لە چاخە ھەرە تازەکەدا چاو دەکا تەوہ... ھەر بۆیەش بەزەحمەت لیتی دەگەم... ئەویش لەمن ھەر تیناگات! من بە لکو ھەولێک

بدهم، به لّام ئیتر درهنگه بۆی... به لّام، ئەو پیتیستی نه ماوه له من تیبگات، چونکه هیچ هه لومه رجیکی ژبانی من، ئیتر بۆ ئەو، سوودی نه ماوه.

نازانم... من چۆن و چی بلّیم به نه وهی نوێ؟ به راستی ناتوانم، نه نامۆژگاریی بکه‌م، نه پینومایی... ته‌نیا ئە وه‌نده نه‌بی، بلّیم: من وه‌ها ژیا‌م... نیشتمانی‌کت هه‌یه، من ئە وه‌نده‌م پێ کراوه بۆی، تۆش خۆت و وێژدانت هه‌ولێک بده. خۆت له نیشتمانه‌که‌تا پێبگه‌یه‌نه، ره‌نگه‌ له چه‌مکی (نیشتمان و گه‌ل) یشدا وه‌کو یه‌ک بیر نه‌که‌ینه‌وه.

۲- به‌خۆمان نه‌وه‌ی نوێ فیتری مافه‌کانیان ده‌که‌ین، ئەو مافانه‌ی که‌ تا دوینی نه‌مانده‌زانی چیه‌، ئەو مافانه‌ی که‌ به‌خۆمان نه‌مانبووه...

مافی مروّث، مافی منداڵ، مافی دایک، مافی نازادیی ده‌رپرین و گشت نازادییه‌کان... ئیستا ئه‌گه‌ر نه‌وه‌ی نوێ، به‌پیتی پیتوه‌ری مافی مروّث و مافه‌کانی تر، ئیمه‌ی نه‌وه‌ی کۆن، بده‌نه‌ دادگا... که‌سمان به‌بی سزا ده‌رناچین، چونکه‌ ئیمه‌ پێزمان له‌ هیچ یه‌ک له‌ مافانه‌ نه‌گرتووه. یه‌که‌م، له‌ به‌ر نه‌وه‌ی نه‌مانزانیون، دووهم، ئه‌گه‌ر به‌تیۆری (له‌م دواییه‌) ئاگاداریان بووبین... لێ نه‌مانتوانیوه‌ به‌رجه‌سته‌یان بکه‌ین، یا نه‌مانیستوه‌! که‌وابی... ئه‌گه‌ر نه‌وه‌ی نوێ، به‌پیتوه‌ری تێگه‌یشتنی ئیستای خۆی، هه‌لمان به‌سه‌نگینی‌ت، ئەوه‌ ده‌عبای سه‌یرمان لێ ده‌رده‌چیت، سته‌مکارو سه‌رکو‌تکه‌ری گشت ئەو مافانه‌ین که‌ له‌ چه‌رخ‌ی بیسته‌مدا بۆ مروّث و گه‌لان په‌سه‌ند کراون، تاوانبار ده‌رده‌چین...

مه‌گه‌ر نه‌وه‌ی نوێ، به‌مه‌زنی‌تی خۆی، به‌مانه‌خشیت. که‌واته‌ ئه‌گه‌ر نامۆژگارییه‌که‌م بۆ ئەم نه‌وه‌ نۆتیه‌ هه‌بیت، ئەوه‌یه: پیتوه‌ری پابه‌نده‌بوون و به‌رجه‌سته‌کردنی مافه‌کانی تاک و کۆمه‌ڵ به‌سه‌ر نه‌وه‌ی کۆندا جیه‌جی مه‌که‌ن... گه‌رنا باب و دا‌ک و مام و خا‌ل و پوو‌رو پوو‌رزاو خزم و که‌سو‌کاری هیچ کامه‌تان به‌سه‌لامه‌تی ده‌ربازنابن، هه‌موو تاوانبار ده‌رده‌چن... نه‌ک

له‌بهر ئه‌وه‌ی وه‌هایان ویستووه، به‌لکو له‌وه زیاتریان نه‌زانیوه و، له‌وه‌ش زیاتریان به‌پراست و دروست نه‌ناسیوه!

که‌واته: نه‌وه‌ی نوێ به‌خوێان ده‌زانن چ ژبانیکی بخولقینن، بێ‌گومان ژبانیان وه‌کو‌هی ئیمه‌ نابیت، ناشتوانم ب‌لیم، وه‌کو ئیمه‌ ببن، به‌لکو ده‌بی به‌خوێان پێگه‌ی خوێان بدۆزنه‌وه.

* که‌رکووک، چی؟

که‌رکووک، دیمه‌نیکی رۆشن و پاکی رۆژانی به‌هار و، ئاسمانی سافی شه‌وانی هاوینه، له‌وه سه‌رده‌مه‌ی (۱۹۵۷-۱۹۶۱) تیدا تازه‌پێده‌گه‌یشتم که‌رکووک به‌هه‌شت بوو، خاوین و رازاوه. وه‌هام ده‌هاته به‌رچاو، هه‌ر چیم هه‌یه له‌و کاته‌وه، له‌ ژیاغا توێ چاندراوه، له‌وێوه ده‌ستم به‌م گه‌شته‌کردووه. که‌رکووک باوه‌شی بۆ ده‌کردمه‌وه. منی تینووی زانین و فرین به‌ره‌و ئاسۆی دوورتر... چ قوتابخانه‌ یا براده‌ران، یا داب و نه‌ریتی کۆمه‌لایه‌تی و دۆستایه‌تی ئه‌و وه‌خته... هه‌موو فوویان به‌باده‌وانی (ئایدیالی) به‌رزه‌فردا ده‌کرد...

ئێستا وێران بووه. ئه‌و که‌رکووکم لێ ون بووه، ئه‌و که‌رکووکه‌ جوانه ته‌نیا له‌ بیره‌وه‌رمیدا ماوه. ئێستا که‌لاوه‌یه، تووشی ده‌سد‌رێژی بووه، ئاپ‌روویان تکاندووه... که ته‌ماشای ئه‌که‌م شه‌رم دامه‌گریت، لێ به‌ش‌یکی گرن‌گی بیرو هه‌ستم هه‌ر له‌وێدایه؛ که‌رکووکم به‌کۆله‌وه‌یه، جارێ ئه‌و هه‌لیده‌گرتم، نازی ده‌کیشام. ئێستا من هه‌ول ده‌ده‌م د‌ل‌ی بده‌مه‌وه، ناتوانم به‌ج‌یتی به‌ی‌ل‌م... پارچه‌یه‌کی گه‌شی ژبانم له‌وێدایه، له‌وێ شین و گه‌شه، ده‌مه‌وێ له‌وێ نه‌کوژیمه‌وه، هه‌رچه‌نده‌ شاره‌که‌ خامۆش و تاریک و خه‌مباره.

* راسته بروات به (پوول) نییه؟

- بروام به هییزی پوول هیه، پوول بنه مایه کی پتوهندیییه
کۆمه لایه تییه کانهو، خوینی جهسته ی ژیا نی نابورییه، کهس نییه له هتیزو
توانای کۆمه لایه تی پوول تینه گات، تو بلیتی: من چیم له پوول دهوئ؟!...
پولم بۆ پوول نهویستوووه (ئهمهش له رووی نابورییه وه دروست نییه)،
ههولم داوه نه به دیلی پوول لی دتوی پوول دهسبه دارمان نییه، چونکه
پوول نهو شمله شه رهیه که ناچار ده بین له گه لیدا بسازیین، نه گهریش
به پوول کاری چاک نه انجام بدهیت، نهو پوول ده بیته خزمه تکار و ده رگای
به هه شتت بۆ ده کاته وه (مه به ستم: به هه شتی ئاسووده یی و یژدانه).

* چ کاتیک تو وره ده بی؟

- من کهم تو وره ده بی. وه کو هه رکه سییک له و کاته تو وره ده بی که شتییک
به دلیم نه بییت، نه مه خه سله تیکی سروشتی ئینسانه، به لام چیم به دل ناب و
تورم ده کات؟ نازانم... چونکه نهو حاله ته له گه ل رۆژگار و تیگه یشتن له
مه سه له کان ده گۆریت. ره نگه ئیستا له زۆر شت تو وره نابم، له وانیه که
به ره له ئیستا تو وره یان ده کردم.

* چ کاتیک هه ست به نامۆ بوونی خۆت ده که ی؟

- له کاتی (له خۆ بێ ناگایی) دا نهو وه خته ی له بیرم بچیته وه من کیم و
بۆچی ها توومه و، به ره و کوئ ده چم، نه و کاته یه (نامۆی) و به ده به ختی من.
له هیچ شارو ولا تیکی دنیادا هه ستم به غوریه ت و نامۆی نه کردوو،
مه گه ره نهو کاتانه ی که خۆم له بیر بچیته وه. جاری وه هاش هه بووه له ناوما ل
و له ناو دۆست و براده رو، له نیشتمانی خۆمدا، له زیندانی کاری نامۆبیدا
ژیاوم.

که سانیک هه ن به زۆر ده یانه وئ به خویان به سه لمین که (نامۆن، یا وه ها

پیشان ددهن، من خۆم فربو نادهم. خۆم به دهستی شتی دهسکرد و
 رواله تییهوه نادهم، جاری وه ها هیه دۆخی (نامۆیی) توند یه خهم دهگری:
 نازانم له کۆتیم و چی دهکهم و بۆچی دهیئ ئه وه بکه م یانه که م، بۆچی دهیئ
 پابه ندی ئیره یا ئه وئ بېم، یادیلی ئهم چه مکه و ئه و چه مکه بېم... هتد! لی
 چه زناکه م ئهم دۆخه یه به رده وام ببیت، هه میسه هه و ئم داوه، دووره نامۆیی
 بېم و بگه ریمه وه زیدو ماوا ی رۆخی خۆم.

* نامۆ بوون چ مانایه ک دهدا؟ که ی ههست به (نیختراب) ده که ی؟

- ههستی نامۆیی، یا بێگانه گی، به لای منه وه، له ههسته
 به رته تییه کانه، که هه ر مرۆفیک له کاتی کدا، که م یا زۆر، داده گریته.
 هه ندئ که س ده ی کات به خولیا یه ک که تا سنووری دێوانه یی ده ییا. له لای
 هه ندئ که سی دیکه چرکه یه که یا په لچه یه که دیت و ده کوژیته وه.

نامۆ بوون، یا ههست به غه ربیا یه تی له م جیهانه دا، به شیکه له سروشتی
 بوون، له سروشتی بیرکردنه وه و ژبان. که م که س هیه، چ ژن یا پیاو،
 گچکه یا گه وره، نه خوینه وار یا خوینه وار، جاریک یا چه ند جار (یا
 بۆما وه یه کی زیاد) له ژبا نییا له خۆی نه پرستیت: من کیم؟ ئهم گه ردوونه
 چیه که منی تیدا هاوێژراوم؟ له کوێه بۆ کوێ؟ بۆچی مان و نه مان و
 مردن؟ دوا ی ئه وه چی؟ بۆچی ژبان و بوون وه هایه که هیه؟ وه... ئهم جوړه
 پرسیارانه بنیاده م ده خاته وه به ر چه ندین رێگه ی هه لبژاردن: یا روو له
 بێباکی و لاساری دهکا، یا ده شله ژئ و ده ترستی و قوولتر به خۆیا
 ده چیته وه، وه یا خامۆش و بێده نگ خۆی به دهستی مان و بوونه وه ددهات و
 ده لئ: که واته، وه هایه که هیه. وه ها بووه و وه ها ده یئ، به رامبه ر به گه رانی
 چه رخی ئهم گه ردوونه چاره مان نییه... چی ده یئ با ببیت. به دهستی (جان
 پۆل سارته ر) ی فه یله سووفی فه رهنسی و هاو بی رانی (هه رو هه بی ر دۆزانی
 به ر له ئه و و دوا ی ئه و) پرسیاره گه ردوونییه کانی نامۆ بوون شتی وه ی

فەلسەفەى (وجود) ييان وەرگرت، كە لە سنوورى بوون و نەبوون، لە سنوورى نامۆى لە بوون و ئازادى و شلەژان و ترس و دلەراوكتى و بى قەرارى لە ئاستى مردن، دەكۆلتەتەو. ئەو دەيگوت كە مەوۆت بى پەنايە لەم جيهانەدا بەخۆى لە ژيانى خۆى و لە ھەلبژاردندا ئازادە. بەرپرسىيارە لەم ئازادىيە، ئازادە چۆنى بەكار دىنى. كەواتە ئازادى بەرپرسىيارىتييە و...ھتد. ئەو ەلايەنە فيكرىيەكەى لە سەدەى بىستەمدا. بەلام لە لای من، ھەست بەنامۆى (بىر) نييە، بەلكو شتەوہەكى بىركردنەوہە. ھەر بۆيەش ئەگەر بەشتەوہى (سارتەر) و ھاوبىرانى بىرىكەيتەوہ، ناتوانى قالبىكى ئەيدىۆلۆجى سنووردار بۆ بىرى خۆت دابرىتريت، چونكە پرسىيارە وجودىيەكان ئەيدىۆلۆجى، يا فەلسەفەيەكى سنووردار نين، بەلكو پرسىيارى پەھاي (بوون) و گەردوونن. ھەر بوونە و ھەر دەمىتن. واتە: ھەزاران سال بەر لە (سارتەر) ئەو پرسىيارانە (مەبەست پرسىيارەكانى ھەست بەنامۆى) بەشتەوہى جۆرەجۆر لە زەين و دەروونى ئىنساندا سەريان ھەلداوہ. تەنانەت لە شيعر و ئەدەبىياتىشدا نوێندراون. بۆ نموونە، فەرھەنگى كوردى و رۆژھەلات بەگشتى پر لەو پرسىيارە ئەزەلبىيانەيە. بۆنزيك خستەوہى ماناي نامۆ بوون دوو وێنەى شيعرى دىنمەوہ:

يەك: (باوہ تايەرى ھەمەدانى) كورد زمانى خۆمان شيعەرەكە بەسۆرانى لە دارشتەوہى دلزارى شاعىر لە (گەنجينە) كەيدا دىنمەوہ، دەلتى:

سەرىكم ھەيە و سامانى نييە
غەمىكم ھەيە و پايانى نييە
گەر بپوا ناكەى وەرە ببينە
ئەو دەرە كەوا دەرمانى نييە

(دەرە) كەى چيە كە بى دەرمانە؟ دەردى لە خۆپرسىينەوہە كە ئەم ھاتوچۆيە، بەتۆنيلى گەردوونا، يانى چى؟ ھەمان ھەستى نامۆ بوونە.

ئەگەر چەند چوارىيەكى دىكەى باوہ (بابا) تايەر ھەمەدانى بخوتىننەوہ،
ئەو مانايەمان لە لا پروونتەر دەبىتتەوہ.

دەفەرمىت:

غەربىي ناخۆش كە دلگىرمە

فەلەك ھۆى مىلى بەزنجىرمە

فەلەك لە ملما زنجىر دەرتنە

كە خاكى غورىەت دامەن گىرمە

لېرەدا (غورىەت/ نامۆ بوون لەم گەردوونەدا) زنجىرىكە كراوہتە مىلى،
خۆى ھۆى نامۆبىيە. ئەو غورىەتەى لى نابتتەوہ مەگەر زنجىرەى فەلەك لە
مىلى دابكەنرىت. ھەروەھا دەلىت:

عەزىزان مەوسمى جۆش بەھارە

چەمەن پىر سەوزە، سەحرا لالەزارە

دەمى لەم وەرزەدا دەرفەت بەسەرخە

كەوا دنىاي دەنى بى ئىعتبارە

(باوہ تايەر)، لېرەدا، لە بنى مەنجهلى ھىچگەرى و عەبەسىيەت و
عەدەمىيەت (نەھلىستى) دەدات، ھەزار سال بەر لە سارتەر.

يا دەلىت:

دەبىژن كە بۆچى بى قەرارى

مەگەر پەرورەدەيى بايى بەھارى

لە بۆچى وىلتى كىو دەشت و سەحراى

بە گىانت نىمە تاوى ئىختىارى

* کهوا بئ نهمه بئ قهرار بین؟

- ئەم (بئ قهراری) یه ههمان بئ قهراری و دلەپراوکی و جودیه که ی سارته ره. ههروه ها (ویل) بوون له ههستی نامۆبیه وه هاتووه و (ئیهختیاری) له دهست دهچووه. بینه چۆن ئەم (ئیهختیار) ه به کار دئنی، چ ناسک و ورد و قوول، واته: (مافی) ئیهختیاری (ههلبژاردن) ی ههیه بهلام (ناتوانی) بهکاری بهیئیت. ئازاده و ئازاد نییه.

له چوارینه که ی دیکه دا باوه تایه ر دیدی له مه ر بئ قهراری و بیده سه لاتتی له ناستی مردن و، سنووری مان و نه مان، بهم شیوه یه دههژنیته وه:

درهختی غه م له گیان کردوویه پیشه
له ده رگه ی خوا ده نالتینم هه میشه
عه زیزان با بزانی قه دری یه کستر
ئه جهل وه ک به رده ئینسان چه شنی شیشه

ئەم (قه دری یه کتر زانیه) ههمان ههست به لیتر سراوه تییه به رامبه ر به ماف و ئازادی ئینسان که (سارته ر و هاویرانی) ده یلتن. تۆ وهختیک ئازادی که ئازادی خه لکی تر ده پارێزیت. هه ر بۆیه ش سارته ر به خۆی ده چووه خۆ پیشاندانه کانی پاریس له پیتا و ئازادی تاک و کۆمه ل، له پیتا و پرزگاری گه لی ژیر دهست و گیراوه سیاسیه کانی ولاته گیرۆده کان به دهستی دیکتاتۆریهت و سته مه وه.

باوه تایه ر ده لیت:

دلم زار و حه زینه چۆن نه نالم
وجودم ناگرینه چۆن نه نالم
ده بیژن پیم که چۆن و چه ند ده نالی
که مه رگم له که مینه چۆن نه نالم

نه مجا ده لیت:

له شی مهینه ت کهشم (مهینه تکیشم) ههس ئه ی خودایه
دلّی حهسره ت کهشم (حهسره تکیشم) ههس ئه ی خودایه
له تاوی مهفته ن و دادی غه ریبی
له سینه ئاتهشم (ئاگرم) ههس ئه ی خودایه
(غه ریبی) بابه تایهر له وه وه نه هاتووه که دوور ولات بووه و ناواره
کراوه.

نامۆ بوون، لیته دا، مانای جوغرافیایی نییه. ژبانی باوه تایهر، وه کو
میژوو دهیگیژیتته وه، ههر له جیگه و زیدی خۆی له هه مه دان به سه ر چوووه.
که واته نامۆ بوونی ئه و له ههست و دهروونه وهیه، له بیر کردنه وه ی وجودیی
خۆبه تی، که به ره و (ئه و دیو) بالّی هاویشتوووه، ویستوو به تی بزانیته که چی
له و ی ههیه. ئه و ئازادی ویستوو ده لیت:

له دهس چاو و له دهس دلّ ههر دوو فریاد
که چاو هه رچی ببینی دلّ ده کسا یاد
ده کهم من خه نجه ری نووکی له پۆلاد
ئیت رهیده م له چاو تا دلّ بئ ئازاد

شاعیریکی دیکه بهم قوولیییه بو ی نه چوووه. له رووی فیزیکییه وه
ئه سلّیکی بنه ره تییه ماریفته (مه عریفه) دینیتته وه، که (دلّ) یا (زهین)
له یتگای ههسته وه ره کانه وه (لیته دا چاوه) به ماریفته و زانستی ده گات.
به لّام باوه تایهر دهیه و ی له م ماریفته ئازاد ببی و به ئازادی ببینیته (بیر
به کاته وه)، ئه ویش ئه وه یه که دلّی یا زهینی، له وینه کانی گهردوون و بوون
ئازاد ببیت، تا له جیهانی ره هاییدا ئازادانه بمینیتته وه. ئه و ئازادیی خۆی
له نه ماندا (نه مانی دیدی فیزیکیدا) ده بینیتته وه.

ئه وه چهند نمونه له باوه تایه ری هه مه دانی.

دوو: نالهی جودابی هیمنی شاعیر له شیعرتکی جه لاله دینی پښتو
 وهگریره که بهر له (۶۰۰) سال ژیاوه، له (به لڅ) ی نه افغانستان له
 دایک بووه و له (قونیه) ی ئیستایی تورکیا کوچی دواپی کردووه.
 جه لاله دینی. پښتو ده لیت: (به پخشان ماناکه ی دینمه وه) له و شمشاله
 گوټبگره، چی ده لیت؟ نه و ناله و فریادیه تی، گله یی و شکایه تی له وه یه
 که له نه سلې خو ی جودا کراوه ته وه، نه و شمشاله (یا سوز و ناله ی نه و
 شمشاله) ده لیت که هر شتیک بو نه سلې په سنی خو ی ده گری.
 هر شتیک ده یو ی به نه سلې خو ی شادیته وه.

وهک ده زان، شمشال له قامیشه. نه و ته له قامیشه که براوه و کراوه
 به شمشال ده گری بو قامیشه لان. که بو چی لیتی جودا کراوه ته وه؟ نه مه یه که
 هیمن ناوی (نالهی جودایی) لی ناوه. (که بو جودایی له خاکی نیشتمانی
 به کار هیناوه)، به لام جه لاله دین، بهر له ۶۰۰ سال، ناله ی جودایی
 قامیشی شمشالی بو نامو بوونی پوچ به کار بردووه. نه و ده لیت که
 ئینسان پوچه، یا پارچه یه کی پوچی تیدایه، که به شتیکه له پوچی گشتی،
 پوچی گه وری گه ردوون، زه پیه که له خوا... پوچی ئینسان له م جیهانه
 خاکییه دا (له نه مدیو) نامو یه، هه میسه هه ست به نامو یی ده کات و، له
 شه وقی نه وه دایه بگه رپته وه نه سلې خو ی، به زه ربای گه وری پوچی
 گه ردوونی تیکه لاو بیتته وه، وه کو نه و ته له قامیشه که ده یو ی بگه رپته وه
 قامیشه لان. پوچی (نه مدیو) هاوړازو هاوتای له (نه و دیو) هه یه.

* که واته؟

- که واته هه سستی نامو یون هر هه بووه و هه یه، به شتیک په سنی
 سروشتی خوړسکی مرؤفه. به خو ی دی و په یدا ده بی. ده سکر نییه و،
 به نارزوو نایه ت، به لکو هه یه به مه رجیک تو به یلی به شیوه یه کی
 خوړسکانه، له ده روون و زه یندا بخولقی. من په خنم له هه ندی که سه، که

ههول ددهن به شيوه يه کي دهسکرد، حاله تي نامۆ بوون دهر بېرن، تا پيشاني نامۆي بدهن بئ ئه وهی به دۆخی دروستی نامۆ بوونی پۆخی گه یشتبن. من بۆچی له نامۆي پژگارم بووه؟ ئه مه پرسيارتي که ناتوانم وهلامی بدهمه وه.

* که واییت نامۆي چیه؟

- ئه وه بیرکردنه وهی (نامۆي) به گشتیه... که چۆن ئاده میزاد، وهختیک له ساری ئه م گهردوونه دا ههست به ته نیایی دهکات، ههستی نامۆي پۆخی دایده گرت.

(نالی)ی شاعیر ده لیت:

له م شه رخی دهر دی غوره ته، له م سۆزی هجره ته

دل په نگه بئ به ئاو و به چاوا بکا عبـوور

ئیمړۆ کۆمه لگهی به شه ری له زه مه نی نامۆي (غوره ت) دا ده ژئ، باری جیهانگه ری دۆخی نامۆي فراوانتر و قووتر کردوه، ئیمړۆ جیهانی فره که لتووری، پتیه ندیی به ربلاوی چرو، ته کنولژیا و زانست و شوپشی زانیاری ههچ شتیکی کۆنی وه کو خۆی نه هه شتووه، سنووری تاپۆ و پیرۆزه نده کان تیکشکان، شت وه کو جارێ له سه ر بنجی په سه نی خۆی نارویت، له دابونه ریت و جلویه رگ و شیهوی خواردنه وه و ئامرازی جوړبه جوړی ژبانی پۆژانه بگره، تا بیر و بۆچوون و جیهان بینی... له گۆرانکاریدان.

که وای، زه مه نی غوره ت تا دئ زاتر ده بی، ته نانه ت هه ندئ بیردۆزو لیکۆله وه به زه مه نی (بیرئ) و زۆلایه تی ناوی ده بن، ئه مه ش له پرووی ئه وه که تو شتییک ده چینی شتیکی دیکه ی لی ده پروی، ههول دده بن مندالان به پیتا زییک په روه رده بن به شیهویه کی دیکه دهر ده چن... مرۆف نامۆیه له ئاست کارو چالاکی و به ره مه هینانی خۆی... هتدا! وشه ی (نامۆ) له فره نه نگي کوردیدا به چهند مانا دئ، وه کو: بێگانه، غه ربیه، غه واره

(خه‌واره)، هۆگر نه‌گرتوو، نه‌بان، مشه‌خت، ئاواره‌بوون، دوورکه‌وتنه‌وه له نیشتمان... هتد!

(خه‌واره) له ده‌شتی که‌رکووک به‌ئه‌و مه‌رپه‌ ده‌لێن که‌ ویڵ ده‌بی له می‌گه‌له‌که‌ی (پانه‌که‌ی) جیاده‌بیته‌وه و ده‌چیتنه‌ ناو می‌گه‌له‌یکی دیکه‌وه. به‌فارسی به‌رام‌به‌ر به‌وشه‌ی نامۆ‌وشه‌ی (بی‌گانه‌گی) دیت، هه‌روه‌ها به‌مانای (نا‌اشنایی) و (ناخزمايه‌تی)...

به‌هه‌ر مانایه‌ک وه‌ری بگرت (نامۆبی) هۆگر نه‌گرتنه‌ له‌گه‌ل حاله‌تیکی کۆمه‌لایه‌تی یا که‌لتووری و سیاسي، هه‌روه‌ها نا‌اشنایه‌تییه‌ له‌ دۆخیک، هه‌روه‌کو ئه‌و پرسیارانه: بۆچی؟ چیه‌؟ له‌کوێوه‌ بۆکوێ؟ ئه‌و پرسیارانه‌ ئه‌گه‌ر وه‌لامیان نه‌بوو ئه‌وه‌ مرو‌ف به‌بیقه‌راری ده‌گه‌یه‌نن، لیته‌وه‌یه‌ که‌ نامۆبی له‌ هه‌ستییکی ساده‌ی مرو‌فایه‌تییه‌وه‌ که‌ هه‌میشه‌ هه‌بووه‌، ده‌بیته‌ به‌چه‌مکیکی فه‌لسه‌فی و فیکری له‌لای هه‌ندێ رووناکبیر، به‌لام له‌لای من، نامۆبی، شیوه‌یه‌کی بیرکردنه‌وه‌یه‌، هه‌ستیه‌که‌ نه‌ک بیروکه‌یه‌، نه‌ فه‌لسه‌فه‌یه‌. له‌و پوژوه‌ی ئاده‌میزاد پرسیارای بوون و نه‌بوون، مان و نه‌مان، ژیان و مردنی، له‌خۆ کردوه‌، هه‌ستی نامۆبوون هه‌بووه‌ و، تا دی به‌رفراوانتر ده‌بیته‌.

* له‌حه‌زه‌کانی داهینان ئیجگار ده‌گه‌من!

داهینان چیه‌؟ که‌ی مرو‌ف ده‌گاته‌ داهینان؟... چۆن له‌ داهینان ده‌گه‌ن؟

- هه‌ستی تیژ به‌نامۆبوون... سه‌رچاوه‌یه‌کی په‌سه‌نه‌ له‌ سه‌رچاوه‌کانی داهینان. بی‌گومان سه‌رچاوه‌ی دیکه‌ش هه‌ن.

سه‌ره‌تا ده‌بی په‌رده‌یه‌ک له‌ نیوانی (داهینان) و (دۆزینه‌وه‌) دابنێن. هه‌ر داهینانی‌ک له‌ هه‌مان کاتدا دۆزینه‌وه‌شه‌ (کشف/اکتشاف)، به‌لام هه‌موو دۆزینه‌وه‌یه‌ک داهینان نییه‌.

له فەرھەنگی کوردیدا داھێنان بەچەندین مانا ھاتوو، وەک: ڕەخساندن، خولقاندن، ئەفراندن، ئافەریدکردن، ڤەداندن، چەمبەنە، ڕامکردن، کەوی کردن، لەنۆی ھێنانەو، وەدی ھێن. داھێنان (ئێبداع) بەمانای جوانکاری و شیرینی کاریش دێ، بۆ (ئێختراع) یش بەکاری دەبەن.

بەلام دۆزینەو (کەشف / ئێکتشاف) بڕێک جیاپە لە (داھێنان)، چونکە دۆزینەوێ زانستی یا جیۆگرافی و جیۆلۆجی (بۆ نمونە) بەمانای دۆزینەوێ شتییکە کە ھەبوو، بەلام خەڵکی ئاگیان لێ نەبوو، وەک وزە کارەبا، وزە ئاو بۆ کارەبا، ژبان لە جەمسەری باکوورو باشوور، پێکھاتی زەرپەر، نەپینەکانی کاری مێشک... ھتدا.

ئەم داھێنان، دانانی، یا خولقاندنی، یا دۆزینەوێ شتییکە کە نەبوو، یا بەرھەمھێنانی شتییکێ نوێیە کە پێشوو تر لە وجودا نەبوو، وەک: تابلۆی شێوکاری، پەیکەر، ئاھەنگێکی مۆسیقی، سەماپەک، ڕۆمانێک، شیعریک، چیرۆکیک، شێوھەکی نوێی جلپوھەرگ، یا بیناسازی ڕەنگ و دیکۆر و شتی دیکە.

ھەندێ ئێختراع لە ھەمان کاتدا داھێنان وەک فرۆکە، ئۆتۆمبیل، ژێر دەریایی و جۆرەھا بەرھەمی تەکنۆلۆژی نوێ... کۆمپیوتەر و ئینتەرنێت و ھی تر.

کەواتە: داھێنانی ھونەری و داھێنانی زانستی و تەکنۆلۆژی ھەپە. وایزەنم مەبەست لە پرسیارەکە، زیاتر، داھێنانی ھونەرییە (چیرۆک، شیعەر، ڕۆمان، شانۆ... و پەخشانی ھونەری و، ئاواز و ئاھەنگ و شێوکاری و ئەوانی دیکە) داھێنان بەگشتی، دانان، یا خولقاندن و کەشفی شتییکە کە پێشوو تر نەبوو ھەرچەندە بەلای منەو، ھیچ شتییک نییە کە نەبوو بێت، یا ئەسڵییکێ نەبێت، بۆ نمونە کێشانی تابلۆپەک، بەشیکی ھەپە کە ڕەنگ و ڕووناکی و وزە و، پارچە یا دار یا ھەر

ماتریالیک بۆ تهخته‌ی تابلۆ به کار دیت له گه‌ل فلچه‌و ده‌ست و په‌نجه‌ی هونه‌رمه‌ند. ئەو به‌شە‌ی که نه‌بووه، یا دیار نییه، شتیوه‌یه‌که له هزر و خولیا و هه‌ستی ده‌روونی هونه‌رمه‌نده‌وه هه‌ل‌ده‌قوڵیت (با ئەم به‌شه، وزه‌ی بیرو بیرکردنه‌وه‌ی ناو لێ بنیین)، که‌واته: تابلۆکه‌ش، به‌شتیوه‌یه‌ک ئەسلی هه‌یه. یا بۆ دانانی ئاوازیکی نوێ: پتووستت به‌ئامیتری موسیقایه، له‌گه‌ل شه‌پۆلی ده‌نگ و ههر هۆیه‌کی دیکه‌ی فیزیکی وه‌کو ده‌ست و به‌په‌نجو شان و قوڵی هونه‌رمه‌ند و هۆل و شتی دیکه، که هه‌موو هه‌نه (پیشووتر بوون).

ده‌مینیته‌وه نه‌غمه‌که و هارمۆنی شه‌پۆله‌کانی ده‌نگ که به‌شتیوه‌یه‌ک یه‌ک ده‌گرنه‌وه تا پارچه‌یه‌کی نوێی موسیقای لێ ده‌رده‌چیت، ئەوه‌ش بۆ هزر و خه‌یال و شاره‌زایی هونه‌رمه‌نده‌که ده‌گه‌ریته‌وه، له‌ حاله‌تی ئاوازشدا زۆربه‌ی ره‌گه‌زه‌کانی داهیتان هه‌ن و له‌به‌رچا‌ون، ئەوه‌ی نادیاره (هونه‌ر) ی هونه‌رمه‌نده‌که‌یه، که ده‌توانین ناوی (خولقاندن) ی لێ بنیین.

ئەو دوو غۆونه‌یه، بۆ خولقاندنی تابلۆ یا ئاواز (هه‌روه‌ها شیعوو چیرۆک و جو‌ری دیکه‌ی هونه‌ری نووسین)، له‌یه‌ک یاسای گشتیدا یه‌ک‌ده‌گرنه‌وه، ئەویش یاسای خولقاندنه. له‌رووی شتیوه، یا فۆرمه‌وه‌ش یه‌ک‌ده‌گرنه‌وه و ئەوینش ئەم وه‌رچه‌رخانه‌یه: که خولقاندنی هونه‌ری له‌ ئەنجامی جییه‌ گۆرکی و ئالوگۆری پتوهندی نیتوانی په‌نگه‌کان (شتیوه‌کاری) یا شه‌پۆلی ده‌نگه‌کان (موسیکا)، یا پیت و وشه‌کان (ئه‌ده‌بیات) دا، پتکدیت، تو ئەگه‌ر وشه‌کان (به‌م شتیوه‌یه) به‌کاربه‌یتیت رسته‌کان به‌جو‌رتیک ده‌رده‌چن که شانۆ بخولقین، یا په‌خشانی چیرۆک و رۆمان، یاشیعو و هی تر.

لێ‌روه... ده‌گه‌ینه‌ کرۆکی پرسیاره‌که: (که‌ی ده‌گاته داهیتان؟)... به‌واته‌یه‌کی تر که‌ی له‌حه‌زی خولقاندن ده‌گات؟.

خولقاندنی هونه‌ری له‌و له‌حه‌زیه‌دا ده‌بێ که زه‌ین و هه‌ست و ده‌روون، له‌ کۆت و زنجیری دیکتاتۆریه‌تی هۆشیاری رزگاری بووین، له‌و له‌حه‌زیه‌دا یه‌ که جو‌ره‌ نا‌ئاگاییه‌کی قو‌ولی دوور سه‌ره‌له‌ده‌دا و زāl ده‌بێ، دوور له‌

پالەپەستۆی (بیر و بیرکردنەوه) ... وەکو بۆلێی سروە (ئیلھام) لە کانگای نادیارێ و جودەوہ بگات و، بەبێ ئەوہی خۆت بزانی یا بتەوێ (بەلێ، بەبێ ئەوہی بتەوێ، ... چونکە خولقاندن بەخواست و ئارەزوو نایەت، بەلکو خواستی زۆرەکی دەیتۆرێتی) ... ئا ئەو کاتێک بەرھەمی خۆپرسیکی داھێنان یا پڕۆسەیی داھێنان وەکو کانسییەکی زوڵال بەھێمنی بلق دەدا و دەکەوێتە پێ. ھەربۆیەش خولقاندنی ھونەرییان بەجۆرە خەونیک ناساندووہ و شوبھاندووہ. ئالێرییە کە ھەندێ فەیلەسووف پڕۆسەیی خولقاندن بەنۆی بوونەوہی ژیان (دووبارە خولقاندن)، یا دروست بوونەوہی ماجرایی وجود، دەزانن.

واپێدەچێت... بەبروای من ئەم گەردوونە، بەگشتی، بەم مەزنایەتیییەوہ، لە لەحزەییەکی وەھادا، وەکو پڕۆسەیی خولقاندنی ھونەری، خولقیتراروہ، کردگار فەرموویەتی: (ببە! و... بووہ) ... بۆشادی و کایەیی خۆی خولقاندوویەتی...، واتە: سەرەتا (دەنگ) بووہ، ئەمجا (رەنگ). ئیستا فیزیکانان بەتۆمارکردنی یەکەمین دەنگی تەقینەوہ (بیگ بانگ/ بانگی گەورە)، گەشتوون، کە بەپێچەوانەی ئەوہی بۆی دەپۆشیتین ئەوہندەش دەنگێکی سامناک و گەورە نەبووہ، بەلکو شێوہ چڕیەکی ھێمنە، وەکو ئەوہی بەئارامی بەگوێی منداڵە کە تا بۆلێ: پۆلە زۆرم خۆش ئەوێ!

* ئەی پڕۆسەیی خولقان؟

- دەنگی خولقاندنی گەردوون، ھێمن و ئارام بووہ، واپێدەچێت لە ھەر پڕۆسەییەکی دروستی خولقاندنی ھونەریدا شێوہی خولقاندنی ئەم گەردوونە دووبارە دەیتەوہ، ژیان بەخۆی لە ۹۹,۹۹۹۹٪ (تا دەیان ۹ ی دیکە) بەلکو زیاتر ھەر دووپاتبوونەوہ و جوبنەوہی ئەوہیە کە ھەبووہ و ھەییە، لەحزەیی خولقاندن ئیجگار دەگمەنە، لەبەر ئەوہیە دەبینین لەنێو ملیۆنان بەرھەمی ھونەری یەک دووانیان بەرگەیی زەمان دەگرن و دەمیئنەوہ، پەراوہ

تایینییه بهرزه‌کان به‌ره‌می له‌حزهی خولقاندن، جوانترین موسیقای بیته‌ژن، وه‌کو‌شاره‌زایانی موسیقا ده‌لین، پارچه‌یه‌کی چهند ده‌قبه‌یه به‌ناوی (ئا ئه‌مه‌یه ژیان... یا: ئه‌مه‌تا ژیان)، شیعری باوه (بابا) تایه‌ری عوربانی هه‌مه‌دانی ده‌مینیته‌وه، لی باری چهندین لۆری کتیبه شیعری دیکه له‌بیر ده‌چنه‌وه!

ره‌نگه هه‌ندی گۆرانی هه‌سه‌ن زیره‌ک له زۆریه‌ی هه‌ره زۆری به‌ره‌می گۆرانی بیژه‌کانی دیکه زیاتر بمیننه‌وه.

* ساته‌کانی داھینان له‌چیدایه؟

- له‌حزهی داھینان ره‌نگه خوشترین کاتی له‌زەت به‌خشی ژیان هونه‌رمه‌ند و نووسه‌ر بیت، هه‌روه‌ها له‌حزهی دۆزینه‌وه جوانترین کاتی دۆزینه‌وه‌ره. ئه‌گه‌ر مه‌به‌ست له‌پرسیاره‌که له‌حزهی خولقاندن و پرۆسه‌که‌ی بیت، ئه‌وه (سه‌ره‌رای هه‌موو ئه‌وه‌ی که گیترا مه‌وه) هیشتا زه‌حمه‌ته به‌دروستی ده‌ری بیرم، چونکه پرۆسه‌ی خولقاندن تاکه‌که‌سییه، زاتییه، به‌نده به‌شیوه‌ی ژیان و بیرکردنه‌وه و چالاکی ئینسان به‌ته‌نیا، خۆی به‌ته‌نیا... و خۆی نه‌بیت که‌س ناتوانی به‌دروستی ئاگای له‌ختوکه‌و مچورکه و ئارامی ده‌روونی ئه‌و بیت، هه‌ر خولقی نه‌ریک جیهانیکی سه‌ربه‌خۆیه.

داھینه‌ران و دۆزینه‌وه‌ران (دۆزه‌وه‌ران) خولقی نه‌ری شارستانی و رۆشن‌بیری و پیتشکه‌وتنی کۆمه‌لگای مرو‌ق‌ایه‌تین، فه‌یله‌سووف و زانا و بیردۆزه‌گه‌وره‌کان، له‌گۆشه‌یه‌که‌وه، ده‌چنه‌خانه‌ی داھینه‌رانه‌وه، سوکراتی فه‌یله‌سووف به‌خۆی کتیبی دانه‌ناوه و نه‌ینووسیوه، لی به‌شیوه‌یه‌کی وه‌ها تۆی بیروبۆچوونی چاندوه که له‌هه‌ر خاوه‌ن کتیبیک قوولتر ریشه‌ی داکوتاوه، ئه‌مه‌یان یه‌کیکه له‌سه‌یرو سه‌مه‌ره‌کانی پرۆسه‌ی خولقاندن، که هه‌رچه‌نده لیتی بدوین، ئه‌م‌جاش به‌نه‌یتی و ته‌ماوی ده‌مینیته‌وه.

* داهیتانی راسته‌قینه له چیدایه؟

- وه‌کو گوتم: سه‌رحه‌می پێشکه‌وتنی مروّشایه‌تی بۆ بیروچالاکی داهیتنه‌ران و دۆزینه‌وه‌ران، به‌گشتی، ده‌گه‌رپته‌وه‌.

لیتیه‌وه‌، چه‌مکی (داهیتان) به‌مانایه‌کی فراوانترو گشتتر به‌کار ده‌بهم و ده‌لیم: دانان، یا دۆزینه‌وه‌ی هه‌ر شتیه‌یه‌کی تازه‌ بۆ به‌کارهیتانی شتومه‌کی سروشت و په‌گه‌زه‌کانی، جوژه‌ داهیتانیکه‌.

به‌و مانایه‌، ئه‌وه‌ی برینه‌وه‌ی (خشتی گۆل)ی داهیتاوه‌، به‌ر له‌ ده‌یان هه‌زار سال، داهیتنه‌ر بووه‌، کێیه‌؟ نایناسین، ئه‌وه‌ش که‌ ئاگردانی داناوه‌، یا کولاندنی گوشت، چاندنی گهنم و نۆک و نیسک، به‌خیوکردنی بز و قازو سوّنه‌ و ئاژه‌لی تر...

هه‌ره‌هموو، به‌راورد له‌گه‌ڵ سه‌رده‌می خوێان، داهیتنه‌ریبون.

له‌ چین بۆیه‌که‌م جار لغاوی ئه‌سپ و پاچگه‌ (چه‌رخ) و شتی وه‌هایان داهیتاوه‌، به‌تایبه‌تی (چه‌رخ)، رۆلێکی هه‌ره‌ گرنگی له‌ پێشکه‌وتنی پیشه‌سازیدا هه‌بووه‌، ئیمپروۆشی له‌گه‌ڵ بێ، لێ داهیتنه‌ره‌که‌ی نایاسین. داهیتانی دروستکردنی پارچه‌ی هه‌وڕیشم له‌ به‌ره‌مه‌می کرمی هه‌وڕیشم، یا چاپ و قاپ و قاچاغی چینی، که‌ هه‌موو داهیتانی خه‌لکی چینه‌، ده‌چنه‌ پالێ ئه‌و داهیتانه‌ی داهیتنه‌ره‌کانیان نه‌زانراون.

له‌ سێ سه‌د سالی دوااییدا زۆریه‌ی هه‌ره‌ زۆری داهیتنه‌رانی زانستی و پیشه‌سازی ناسراون: داهیتنه‌رانی ئۆتۆمبیل، شه‌مه‌نده‌فه‌ر، ته‌له‌فۆن، فرۆکه‌، چاپی نوێ، ته‌له‌گرام، میکروۆبی نه‌خۆشی، دینامیت، تیشکده‌ره‌وه‌، زه‌په‌ر و سه‌دان دۆزینه‌وه‌ و داهیتانی دیکه‌ که‌ شارستانی ئیمپروۆی له‌سه‌ر دامه‌زراوه‌.

بۆ ئاگرکردنه‌وه‌ به‌رزترین داهیتانی سه‌رده‌می کۆن (قاو و چه‌خماغ) بووه‌، که‌ تا ئهم دوااییه‌ش له‌ هه‌ندێ جێگه‌ به‌کاربان هیتاوه‌، دواچار له‌ قاو و

چه خماغ بۆ شخاته، ئەمجا بۆ چه خماغ و ئیستاش به ته زووی کارها و... هتدا! داهیتان به ره ویتش چوه.

یا له قه وانوه بۆ کاسیتی ته سجیل ئەمجا تازه ترین که ره ستهی کۆنترۆلی دهنگ.

داهیتانی جلوه رگ، نامیری کاترمیر، ئاو دهرهیتان، بیناسازی، که ره سته کانی بیناسازی و... هتدا! ... گهر به ده وره بری خوتا پروانیت، سه دان شتی دیکه ده بینیت، به بیرۆکه ی ژینگه پارتزی و پشتگیری ته ندروستی و که ره ستهی خواردن و هی تره وه، که هه ریه کیان له داهیتان و دۆزینه وهی که سیکه یا چه ند که س پیکه وهیه.

له و میانه دا، مرۆف که وه ها شه یدای داهیتان و دۆزینه وه ده بی، هه ندی جار شتی مه ترسیدارو ویرانگه ریش داده یتن، وه کو (دینامیت) که ئەلفرید نۆبلی خه لات به خش دۆزیه وه، یا وه کو جو ره ها (مین) ی دژ به مرۆف و دژ به تانک و گهمی و ژیر دهریایی، که ئیمیرۆ رووی زهوی به سه دان ملیۆن مینی پر له مه ترسی چیتراوه و مین بووه به چه کیکی کۆمه لکوژه، باس له قه ده غه کردنی ده که ن. یا دۆزینه وهی هتزی ئەتۆمی و داهیتانی چه ندین شیهوی پر له خه ته ر بۆ به کاره یتانی، که ئیستا زۆر ناوچه ی سه ر ئه رز کراوه به کو گایه کی هه ره خه ته رناکی چه کی ئەتۆمی و زیل و پاشماوه کانی، که زانایان و پسپۆرانی عه سکه ری و سیاسی و ژینگه پارتزی سه ربان لی سوپماوه و، نازانن چۆن و که ی زهوی له و به لا دهر داوییه پاک به که نه وه. چونکه زیل و پاشماوه ی ماده ده ئەتۆمییه کان ره نگه بۆ ملیۆنان سالی دیکه بمیننه وه و، هه میشه به خراپی کاریگه ر بن له سه ر سروشت و له سه ر ته ندروستی و ژیا نی ئینسان و گیان له به رانی دیکه.

مرۆف تا راده یه ک بووه به دیل و کۆیله ی داهیتان و دۆزینه وه کانی خۆی، واته دیلی شیهوی بیر کردنه وه یه تی.

* ئەى لە بواری دیکەدا؟

داهیتانی زانستی و تەکنۆلۆژی (لەبواری پزیشکی و کۆمپیوتەر و ئینتەرنێت و تەلەفزیۆندا... بۆ نمونە) لە هەندێ بواریوە بەرزو جوان و سوودمەندە لێ هەندێ داهیتانی زانستی و پیشەسازی خراپ و نەری (سەلبی) و زیانبەخشن بۆ ئیستا و ئاییندەى کۆمەڵگای بەشەرییەت.

ئەمما داهیتانی هونەری، تا ئیستا، هەمیشە جوان و سوودمەندو ئومید بەخش بوو... داهیتانی هونەری جوانکارییە و جوانی بەژیان دەبەخشیت.

هەندێ قوتابخانەى پۆح (بۆ پەرەردەى پۆحى مرۆڤ) کە لە جیهاندا بلاو دەبنەو، لە داهیتانی هونەرییەو نزیکن، هەندیکى لە ڕێگای داهیتانی هونەرییەو دەرگای پەرەردەو پزگاریی پۆحى دەکەنەو، بەتایبەتى ئەو ڕێگایانەى کە ئاھەنگى ئارامى مۆزیک بەکار دەبن.

لەلایەكى دیکەو فیزیبا زانان لە ڕێڕەوانى پزگاریخوازى پۆحى نزیك دەبنەو. زانستى زانستەکانى سروشتى، کە فیزیبا، لە زانستى پۆح نزیك دەبیتەو کە بە (زانستى زانستەکان)ى ناو دەبن.

دوو ڕێگای گەشتن بەراستى هەیه، کە زانست و سروە (ئیلھام)ن، خەریکە یەکدەگرنەو. بەکورتى... داهیتان و دۆزینەو (کە زۆریەى جارێ لەبەر پیتوبستى ژیان دینە پیت، وەکو پادار بۆ ئاشکراکردنى هپرشى فرۆکەى دۆژمن، دەلیم: داهیتان و دۆزینەو دینەمۆى بزاقى پیتشکەوتنى کۆمەڵگان (هپزى بزۆینەرن)... بەلام چەند کەسێ کە لە مپژوو دا دایان هپناو؟ ئەگەر بەراوردیان بکەین لەگەڵ ئامارى خەلکى زەوى، کە ملیۆنان ساللە دەژین، دەبینین کە داهیتنەرو دۆزینەو دەرەکان ئیجگار دەگمەنن. تا ئیستا ڕەنگە هەزاران هەزار ملیار ئینسان لەسەر زەمین ژیابن، کە ئیجگار زۆرن و بەئاسانى ئامار ناکرێن. لێ... هەموو داهیتنەر و دۆزینەو دەرەکان ڕەنگە لە ۶-۷ هەزار کەس ڕەت نەبن، کە بەدرتێزایی مپژووى ئەم جۆرە

به‌شهره (جۆری دیکه‌ی به‌شهر هه‌بووه)، شتی تازه و تازه‌ترین داهیناوه. له‌مانه‌ش که‌میان ناسراون، زۆریه‌ی هه‌ره زۆریان نه‌ناسراون. بۆنمونه: کێیه یه‌که‌مین که‌س که‌ بیروکه‌ی خه‌ت و نووسینی داهیناوه؟ ئه‌مجا له‌ هه‌ر زمانیکدا کێن ئه‌وانه‌ی که‌ شتیه و وێنه‌ی نووسینی زمانه‌که‌یان داناوه؟ کێیه ئه‌و که‌سه‌ی بیروکه‌ی گۆزه‌گه‌ریی دۆزیوه‌ته‌وه تا قوڕ به‌ئاگر سوور بکاته‌وه؟ کێ که‌وچک و ئامان و ته‌شت و شان و ئاوینه و په‌نجه‌ره‌ی شووشه‌به‌ند و چرا و بسمار و پار و کلاشی هه‌ورامی و پالتۆی چه‌رم و کاغه‌ز و سندوق و په‌شمه و ناله و سۆیه و سه‌دان شتی دیکه‌ی داهیناوه که‌ بۆژیا‌نی ئینسان پیتویست و سوودمه‌ند بوون و، ئیستاش زۆریه‌یان پیتویستن. داهینه‌رانی ۳-۴ هه‌زار که‌ره‌سته و کالا و شتومه‌کی گرنه‌گ نه‌ناسراون و، په‌نگه ئه‌به‌د نه‌ناسرتنه‌وه، مه‌گه‌ر زانستی دۆزینه‌وه‌رانی رازی ژینه تیک ژینیۆم هه‌ندیکێ ئاشکرا بکات؟!

ده‌گه‌ریمه‌وه بۆ داهینانی هونه‌ری، که ئیستاشی له‌گه‌ڵ بیت، ئه‌و چالاکییه به‌رزه مروّقایه‌تییه‌یه په‌نگدانه‌وه‌ی جیهانی به‌رزی رۆحی و زه‌ینییه (رۆح و زه‌ین له‌ جه‌وه‌ه‌ردا یه‌کن، وه‌کو ماده‌ و وزه، تاریکی و رۆشنا‌یی، نێر و مێ، بوون و نه‌بوون ئه‌م چه‌مه‌که له‌ تێگه‌یشتنی فه‌ره‌ه‌نگی چینی‌دا خۆی ده‌نوتێ). مه‌به‌ستم ئه‌وه‌یه که داهینانی هونه‌ری وه‌کو باخه‌وانه، دار و دره‌خت په‌رچ ده‌کا و ئه‌رزى باخه‌که ده‌کێلێ و له‌ درک و داڵ بژاری ده‌کات، هه‌میشه به‌خاوتینی و ته‌رپۆشی و جوانی ده‌یه‌یلێته‌وه. که‌واته: داهینانی هونه‌ری زه‌ین و رۆحی ئینسان له‌ پیر بوون و نه‌خۆشی و به‌سته‌له‌ک و وشکبوون ده‌پاریژێت. هه‌میشه ئاویان ده‌دات و، به‌شاداوی و سه‌وز و پرشنگده‌ر و چالاک و نه‌ونه‌مامی و قه‌شه‌نگی، رایان ده‌گرێت. داهینانی هونه‌ری خولقینه‌ری شادمانی و خۆشی و گه‌شبوون و ئومێده. به‌ره‌و چاکتر و به‌رزتر بانگ ده‌دا... ئاها! وه‌رن. له‌و چال و چۆلییه رامه‌وه‌ستن، له‌و درک و داڵه‌ ده‌رچن... چاوتان به‌ئاو و

به پرووناکی بشۆنه وه. پروو له ئاسۆی سهحههه بکهه، به رهو به رزی ههلبکشین، هیتیکی مهزنتان پێ به خشراوه، وزهیهکی دهگمهنتان پێ دراوه، بیدۆزنه وه، بالی پێ بگرن... وهرنه سه ره وه، رامه وهستن!

پروۆسهی داهیتانی هونه ری دووباره بوونه وهی خولقاندنی ژیان و گهردوونه. ژبانی مروث بۆیهک دهقیقهیه، بۆ خولیکه. نه گهه ئینسان نه توانی له یهک دهقیقه دا، له ئهم گهردوونه تیبگات، مهحاله له دهیان سالییدا له شتیک بگات!

* پرسیار بچ شتیک بوو به که سه ره له ژیان تا؟

- چهز و ئاره زوو و خوژگهه زۆر بوون، پهنگه ههه ئینسانیک، وهکو من، دهیان خوژگه و ئاره زووی ههیه، نه گهه به جی. سه ره ده مییک له وه ئاره چه ت ده بووم که ئهم چهزه یا نهو خوژگهیه سهوز نابن، به ئهه نجام ناگهه. لی... زوو فیهر بووم چۆن خویم رابهیتیم. ئینسان له هه موو گیانه به ره کانی دنیا زیاتر و باشتتر و زووتر ده توانی (خووی رابهیتنی)، خووی له گهه هه لومه رجی ژبان بسازی نی. ئهم (خو سازانه) زۆر گرنگه. من فیهر بووم زوو ده ست هه لبگرم له وه چهز و ئاره زوویانه که مه حال دینه به رچاو، یا نرخیکی گرانیان ده وی، به لام نه و نه ده ناهیتن. هه ندی شتیش بووه، تازه ناگه رپته وه. له م حاله تانه دا وه کو ئهم کابرایه ده کم، که له لیواری جوگه یه کی ئاو دانیشتبوو نانی ده خوارد، پارچه نانیکی که وته ناو جوگه، ئاو بردی هه ولی دا نانی بۆ نه گیرایه وه. به ناچار گو تی: برۆ! به خیری بابم! به لا گیه بیت! به و شیوه بیر کردنه وهیه، نه مه یشت شتیک بییت به که سه ره له ژیاغدا.

* چ نوو سه رییک کاری له ژیان ت کردو وه وه کو رو شنبیرییک؟

- درهنگ ته ته له ی نوو سینه کو نه کانم ده کم. له گهه نجیدا زوو زوو خویم به سه ره ده کرده وه. ده فته رم هه بوو، نه به شیوه ی یادداشت به لکو به پیتی تیبینی و سه رنجی روژانه ده رباره ی ژبان، لاپه ره کانیم ره ش ده کرده وه، نه و کاغهزه

سپیه نارام و بیدەنگ خۆی بە دەستەوه دابوو، هەرچیم لە پرووی بنووسیبنا وەری دەگرت، من بەو شەووە پانە دەوێستام، هەندێ جار بە نووسینە کاغزا دەچوو مەوێ. دەکەوتە ناو دێرێ پستە و وشەکان، بژارم دەکردن... ئەمە راست نییە بابیسپرەمەو، ئەو پستەیه نا شیرین و نابەجێیە، ئەویش هیچ... ژیان دووبارە بوونەوێ... بە هەلبگیریت، بەو شتوێهێ چەند پستەم بۆ دەمایدەوێ کە، بەلای خۆمەوێ، خولاسە ی مەبەستە.

درتغیم لە سپرەوێ و فێدان و سووتاندن نە دەکرد، هەندێ جار وەکو بازیەکی خۆش دەهاتە بەرچاو، سالت هات و سالت روشت... کەوتە ناو ژیانێ پر لە کارەوێ، ئیتر پەرت و بلالو دەمنووسی، بابەتێکی نیوێ چل لێرە... نیوێ کە ی تری نازانم لە کوێ... تیبینی و بۆچوونی ویزدانێ و خواپەرستی لە تەنیشتی بابەتی سیاسی و ئابووری، یا هەوالی زانستی (زۆرم لە لاخۆش بوو تازەترین دۆزینەوێ زانستی بزنام)... بە تەنیشتی یادداشتی سادە ی کوێوێ نە پساوێ کان.

روژتیک دیتم دەیان دەفتەری تیکەل و پیکەل و سەدان پارچە کاغەز بە سەرێ کەوتوون، جانتایەکیان داگرتبوو، دانیشتم: خوایه! چی بکەم?... خەریکم لە هەندێکی سەر دەرێ کەم، بە پیتی نەرتیکی کوێ، میترووی هەر نووسینێک توێمار دەکەم... لێ ئەمجارەیان لەوێ دەرچووبوو، چونکە لە هەندێ دەفتەردا پەچاوی زنجیرە ی مانگ و سالتیشم نە کردبوو، هەرچوونی پیکەوتبوو نووسیبووم، لە دەفتەریکی سالتی ١٩٧٩ لاپەرە ی سپی هەبوو، لە پریدا سالتی ١٩٨٣ بە چەند تیبینی پریم کردۆتەوێ.

جەنجالت بوو. کەوتەوێ یادێ گەنجیتی، خۆ ئەو سەر دەمە بیتاک بووم... هەرچیم بە دل نەبا دەمدری و دەمسووتاند، ئیتر کیشە کە بە خۆی چارەسەر دەبوو، ئەمجارەش بۆ وەها نەکەم؟! بە ئەسپایی و نارام نارام کەوتە درینی کاغەز و دەفتەر (دوای ئاوێدانەوێ لە ناوێرۆک... دەمزانێ کامەیان

گرنگتره)... نه خیر! گهرم بووم. نه مجا به خیرایی ده مدړی. سه به ته ی زبل پرېو، شه وائی کی درهنگ بو، چووم له ژووره کانی دیکه یه ک دوو سه به ته ی دیکه ی زبلم دوزیه وه، نه وانیس خه ریک بوون پر بن. په نجه کانم ماندووبوون، راوه ستامه وه... خواجه! فه وتان له خولقان زه حمه تتره. نایه ته بیرم، نه گهر له نووسیندا ماندوو بووبم... به لکو به شه وق ده منووسی، به لام درین و فه وتان زه حمه تتره. چیم له کاغه زه فه وتا وه کان نووسی بوو؟ له لام گرنگ نه بوو، هه رچی بوو فه وتا و ته واو... تو بلایی «شاکاریکم!» زبنده به چال کردیت؟ پرواناکه م... چونکه ده زانم که نووسه ریکی «بلیمه ت» نیم، به لکو نووسه ریکم و هیچی تر... دانیشتم له خووم بیرسم: بوچی نووسیومن؟ بوچی ده نووسم؟ باشن؟! خراپن؟! سه ره نجام به وه دلی خووم دایه وه که نووسینه کانم به خوا ده سپیرم، خوا خو ی ناگاداره چیم نووسیوه، نه گهر باش بووبن، نه وه ئومبیده وارم په روه ردگار به باشی بیگی رپته وه، نه گهر یش خراپ بووبن، نه وه فه وتان و ئیتر مه ترسیم نییه که نووسینی خراپ بکه ویتته دهستی خه لک و زیانیان پین بگه یه نیت. خوا خو ی ده زانی چیم نووسیوه، به وی ده سپیرم.

لیره دا پرسیاریکی خه ته زناک و هه ژینه ر به زه ینمدا چه خماخه ی دا... منیک ناتوانم چند ده فته رو پارچه کاغه زی ده سنووسی خووم لیک جیا بکه مه وه، هاتوومه نه و نه رکه ش به کولی (خوا) دا ده دم، ورد ژمیری خوی دانا چ ده زگایه کی مه زن و روژ ژمیری هه یه که به حسابی هه موومانا ده گات و... هه موو ده فته ره کانی ژبانی هه ر یه که مان له ئیمه ی ملیاره ها ئینسان، دیر به دپرو وشه به وشه لیکده داته وه و به دروستی به حساباننا ده گات و سزا یا پادشامان ده خاته ناو له پ؟

* نایا دواى نه وه گه یشتیه چ نه خامیک؟!

- خورپه یهک به دلما هات، جارێکی دیکه که وڤه ویزه ی کاغه زه کانم، که وڤه دپښ و فهوتانی زۆرینه ی هه رچی دهفته رو کاغه زیك ماوه... له و له حزه یه دا پروام وه هابوو که په روه ردگاری به رزو دانا له من چاکتر ده زانی چیم باش و، چیم خراپ نووسیوه. به و شتویه ی باری خۆم سووک کرد، له جانتا که دا ته نیا چهند دهفته رو بیست سی پارچه کاغه ز مایه وه، ده مزانی که وهختی ئه وانیش دى.

له من ده پرسن: چ نووسه ریک ته ئسیری له ژیا نت کردووه؟ بێگومان زیاد هه نه، یه که میان نامۆژگاریه کی (ئه نتۆن چیه خۆف) ی چیرۆکنووسی رووسییه، که له وه لامي پرسسیاری لاوێکدا که (چۆن بنووسم)؟ ده لئ: (بنووسه و بسپروه!). ده لئ: مه ترسه! زۆر بنووسه، زۆری بسپیره وه! زۆری به وه تینه، که م بلا و بکه وه.

ئه م نامۆژگاریه به ر له چل و پینج سال خوتندمه وه، که هیشتا تازه پیده گه یشتیم، ئیجگار ته ئسیری لیکردم، ئیتر دواى ئه وه ی که وڤه په پیره وکردنى، به خۆمیش دا بونه ریتی دیکه ی نووسینم خسته سه ری، تا ئه مه ی لیده رچوو که بێباکانه ده س له نووسینی خۆم هه لېگرم، هیه چ وهختی کیش په شیمان نه بوومه ته وه له ئه و نووسینانه ی فه وتانوومن.

ئه نتۆن چیه خۆف و رۆماننووسه رووسه کانى زه مانى قه یسه ری، به گشتی ته ئسیریان لى کردووم: تۆرجنیف، لیوتۆلستۆی، گوگول (به تایبه تی پالتۆکه ی)، هه روه ها نووسه رانی فه رهنسا و ئه لمانیا و ئینگلیزو ولاتانی تر وه کو: هوگو، بلزاك، گوته، نیشته، دیکنز، دانتي (ئیتالیا) و هی تر.

ئه و ده مه ته نیا له وه رگێترانه عه ره بیه کانى به ره همى ئه و نووسه رانه که لکم وه رده گرت. به ر له و نووسه رانه ش که سانی دیکه هه بوون که منیان راجله کاندووه، به زمانى کوردی: دوو به ره همى وه رگێتراوی جه مال نه به ز

(پالتۆی گوگول و (گەرداوه) کە ی شکسپیر، ھەر و ھا نووسینەکانی شاکر فەتاح کە لە سالانی چلەکان داینا بوون، ئەم بەرھەمانەم کاتیک خۆتێندەوێ کە ھێشتا لە پۆلی بەکەمی ناوەندی بووم تازە، خۆبەخۆ، فیزی خۆتێندەوێ کوردی سۆزانی دەبووم (بەر لەو ھەورامیم دەخۆتێندەوێ)، لە کاتیکدا زمانی خۆتێندی قوتابخانەم عەرەبی بوو، ھەر لەم دەمەدا کتیبی میژووی ئەدەبی کوردی عەلانی سەدین سەجادی بەشەوقەو دەخۆتێند.

کتیبەکانی (جەبران خەلیل جەبران)، کە بە عەرەبی بوون، تەئسیریکی گەورە لەسەر ھەبوو، کە ئیستاش لە ئایدیایە لێی نزیکم، کە ئیتر گەورەبووم، نووسەری دیکەش لە ژیاغا پەیدا بوون، ھەریەک بە شێوەیەک دەوڵەمەندیان دەکردم.

ماوەیەکی کیش کەوتە خۆتێندەوێ کتیبە ئایینیەکان، ھەر ئایینیکیک با... بۆ خۆم مەراقم لە بەراوردی نیوانی ئایینیەکان دابوو، چ ئاسمانی یا غەیری ئاسمانی... بەخۆتێند، بەگشت دنیادا گەرام، تا بەسنووری (خامووشی) گەیشتم... ئەو کاتە بوو کە (ھەللاج) بوو، بەسنوولی گۆشەییەکی رۆژانە رۆژنامەگەری، چەندین سال کە بە عەرەبی لە رۆژنامە (التاخی)، لەسەری چووم، (خامووشی) یەکەم بەو دەلیم کە ناچار کەوتە بەکارھێنانی زمانی پەرمزی لە نووسیندا، بەراوردی نیوان پراو و پوچوونی ئایینیەکان بەجۆرە تێگەشتنیکی گەیاندم کە ئیتر نەمدەتوانی بە زمانی کراوە بدویم... ھەرچەندە زۆریە خۆتێنەرانی وایان دەزانی کە من بابەتی سیاسی دەنووسم!!

لەبەر ئەوەبوو کە ھەندێ لە نووسینەکانم لە ماوەی ھەوت سالدا (١٩٦٧-١٩٧٤) ھەمیشە جیگە قسەو بەدواداچوون و مشتومری خۆتێنەرانی بوو. مەبەستم لە ھێنانەوێ باسی پەراو ئایینیەکان ئەوێ، کە شێوەی داڕشتن و نووسینەوێ ئەو کتیبانە تەئسیریکی گەورە لەسەر ھەبوو، لە کاتیکدا زۆریش بایەخم بەخۆتێندەوێ کتیبی مارکسی دەدا، من

زۆرم ده خویند، خووم له خویندنه وه دابوو. هه‌رچی به ده‌ستم بکه‌وتبا ده‌مخویندنه وه یا هه‌ولم ده‌دا بزانم به‌گشتی چی ده‌لێت، هه‌رچیم به ده‌ست بکه‌وتبا ده‌مخویندنه وه.

من له‌خویندندا سانسۆرو سنوورم بۆ خۆم دانه‌ناوه. بێ‌گومان مرۆڤ هه‌رچی بخوینێ ته‌ئسیری لێ‌ده‌کات، چ که‌م چ زیاده‌! تا فێری (هونه‌ری خویندنه‌وه) بووم... که ئینسان هه‌ر کتیبێک دوا‌ی ٤-٥ ده‌قیقه هه‌ل‌ده‌سه‌نگینێ و ده‌زانی چه‌ندی سوود لێ‌وه‌ده‌گریت، ته‌نانه‌ت کامه‌ فه‌سل و رووپه‌لی کتیبه‌که‌ به‌ده‌ردی ده‌خوا، نه‌خاسمه‌ ئه‌گه‌ر له‌ بواری پسپۆرپیدا بیت.

ئێستاشی له‌گه‌ل‌دا بیت، تا ده‌رفه‌تم هه‌بی ده‌خوینم. خویندنه‌وه، له‌لای من، ته‌نیا چاوخشان به‌دێرو لاپه‌ره‌ی کتیب و گو‌قارو روژنامه‌دا نییه‌، به‌ل‌کو روودا‌ی روژانه‌، یا هه‌ر تیبینییه‌کی تازه‌ له‌ هه‌ر سه‌مینار و کۆنف‌رانسیک، هه‌ر دانووستاندنێکی ساده‌، به‌شیوه‌ی تایبه‌تی خۆم ده‌خوینمه‌وه. ره‌نگ هه‌ر هه‌موو ئه‌وانه‌، که‌م و زۆر، ته‌ئسیر بخه‌نه‌ سه‌ر هه‌ر ئینسانیک، لێ من فێر بوومه‌ به‌چا‌وی خویندنه‌وه ته‌ماشایان بکه‌م، ته‌نانه‌ت که‌شوه‌واو، به‌نامه‌ی وه‌رزشی و پێشانگا و میه‌ره‌جان و... هی تر!

ئهم جو‌ره‌ خویندنه‌وه‌یه‌، مانای ئه‌وه‌یه‌ که‌ می‌شکی خۆم دانه‌خستوه‌ و نه‌مگوتوه‌ که‌ هه‌رچی هه‌یه‌، ئه‌وه‌یه‌ که‌ ئێستا فێری بوومه‌ و هیچی تر... به‌ل‌کو ده‌روپه‌نجه‌ره‌ی زه‌ربایه‌کی بێ بن و بێ کناره‌. هه‌ر بۆیه‌ش تیگه‌یشتنم ده‌رباره‌ی ژبان و گه‌ردوون به‌ئاسانی ده‌گۆرم، ئه‌ویش ئه‌گه‌ر هاتو و دۆزینه‌وه‌یه‌کی نوێی زانستی، زانیاری پێشوو‌ی ر‌ه‌ت کردمه‌وه. له‌ سا‌لی ٢٠٠٤دا چه‌ندین قه‌ناعه‌تم هاتنه‌ گۆڕین و مه‌ودا‌ی تیروانینی قوولتر و فراوانترم له‌ ناسۆی بیرکردنه‌وه‌دا کرایه‌وه‌.

به‌لای منه‌وه‌ هه‌ر بیرکردنه‌وه‌یه‌ک، خویندنه‌وه‌یه‌... ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر

بیرکردنه وه بئی له چۆنییه تی په پرنه وه له جادهیه کی قهره بالځ...، چونکه له ویدا ناچار ده بیت باری کوومه لایه تی و و ترافیکی هاتوچۆ و ریتیوارانی سوارو پیاده بخوینیته وه، له گهڵ توانا و هیزی ئه ژنۆت که له چنده دهقیقه دا ده توانیت به نه و دیوی جاده بگهیت، به بئی نه وهی ئۆتۆمۆبیلیک لیت بدات. له خویندنه وهی کتیب و ههر نووسینیکدا، له لام گرنگ نییه، کئی هایه نووسهر، بیتگومان هه ندی نووسهر سه رنجراکیش... به لام دیلی بایه خدان به ته نیا ناوی نووسهر نه بوومه. زۆر جار ده رکه و تووه بۆم که له به ره ه می نووسهریکی لاورا یا له و تارتیکی سادهدا، یا ته نانه ت له هه وال و راپۆرتیکدا، تیشکی زانایییه کی تازه و دانایییه کی به رز خوئی ده نوینتی، که له به ره ه می گه و ره نووسهراندا وینه یان نبیه. من بروام به وه نییه که نووسهریکی گه و ره یا ناسراو هه می شه باب ته تی جوان و به رز ده نووسیت، یا نووسهریکی مام ناوه ندیی تازه پیگه یشتوو به ره ه می به پیزر دانه یینیت. ئه و نووسهری مرد بیت، هه رچه نده مه زن بووبیت، ئیتر له داهیتان که و تووه، شتی تازه نالئی. خسته ی به ره ه م و کاری داخراوه. لی نووسهریکی زیندوو، هه رچه نده کرچ و کال و سه ره تای بی بیت، هیشتا ئاسوی شتی تازه تری له پیشه، ده رفه تی ژبانی ماوه، په نگه پۆژتیک له پۆژان به ره و پووی وه رچه رخانه یکی مه زن ببیت ته وه. هه ربۆیه ش بایه خی زیاتر به خویندنه وهی به ره ه می زیندوو ان ده ده م. له به ر ئه وه یه ناتوانم بلایم که ته نیا فلانه نووسهر ته ئسیری لیکردووم. گه ر وا بئی، واته: له سنووری کلتووری ئه ودا راوه ستاووم. به وپیتوانانه ناشتوانم ناوی گشت ئه و نووسه رانه به یینمه وه که ته ئسیریا ن لی کردووم، وه کو پۆشنبیر. چونکه ئیجگار زۆرن. که زۆر جار قسه ی نه خوینده واران کاری قوولی لیکردووم. نه نکم که نه خوینده وار بوو، به ر له چوونم بۆ قوتابخانه ده فته رو قه له می بۆ هی نام، گو تی: (رۆله... بنووسه! فیریه! نووسین وه کو ئه وه یه به ده رزی بی ری ئا و هه لیکه نی ت. بخوینه و بنووسه).

ئىستاش ئەو بىرە ھەلەدەكەنم و بەئاو نەگەيشتوم. ناشازنم كە ئايا دەگەم
يا ناگەم... نەشمزانی نەنكم ئەو پەندەى لە كوئى وەرگرتبوو، يا زادەى
بىرکردنەوہى خۆى بووہ و ھىچى تر؟؟ تا زىندوو بوو لىيم نەپرسى. نازانم
بوچى نەمپرسى. لى قسەكەى تا ئىستاش كارم لىدەكات. ئەو
(نووسەرىكى) نەخوئىندەوار بوو، تەئسىرى لىكردم و رۆشت. فىرى كردم
چۆن ژيان بخوئىنمەوہ.

* ڤقت لە كورسىيە؟ بوچى ھەمىشە دەس لەكار دەكيشىتەوہ
(ئىستقالە) دەدەى؟

- كام كورسيت مەبەستە؟ لە چ (كار)ىك دەستم كىشاوہ تەوہ؟
من لە جىگەى خۆم دانىشتوم. ھەمىشە لە جىگەى خۆم. نەجىگەى
كەسى دىكەم گرتووہ، نەكەس جىگەى منى گرتووہ. كئى دەلئى كە ڤقم لە
كورسىيە؟ پەرورەدگار پىرۆزمەندى بەكورسى داوہ. ھەر كەس لەسەر
كورسى خۆيەتى. لەوہش بترازىت، ھىچ كاتىك چاوم لە كورسى كەس
نەبووہ، خۆزگەم بۆى نەخواستووہ، چونكە دەزانم لە ھى خۆم زياتر ھىچ
كورسىيەكى دىكەم بەرناكەوئىت. ئەگەر يەكئىكش چاوى لە كورسى من
بىت، ئەوہ خەيالئى خواوہ، چونكە ئەبەد ناتوانئى جىگەى من بگرت،
چونكە پەر بەجىگەى من نابىت. ھەر وەكو منىش ناتوانم جىگەى كەس
بگرمەوہ. كەس جىگەم پەر ناكاتەوہ منىش جىگەى كەس پەر
ناكەمەوہ. كەواتە ڤقم لە كورسى نىيە، بەلكو جىگەىكى پىويستە بۆ
بەرقرەاربوونى پىگەى ئادەمىزاد.

لى لەو مانايە بىزارم كە بەكورسى دەدەن، لە چەمكى زۆرەى خەلك
پەستم، كە وەھا دەزانن دەتوانن جىگەى يەكتر بگرنەوہ. من لەو پىتوہندىيە
كۆمەلەيەتبيانە بىزارم كە وەكو داوى جالجالۆكە بەدەورى كورسى ئىنسانا
دەئىتائىن و، دەيتاسىتن و نووزەى لى دەبرن. جا ئەگەر ئىنسان ئاگای لە

خۆی نه بێ و وهها بزانی (کورسی کار)، یا کورسی پلهو پایهی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیی و کارگێڕی، به‌راستی هی خۆیه‌تی، ئه‌وکاته ده‌که‌وێته (داوی کورسی) و، تووشی رکا به‌ری و ململانی بی‌هه‌وده ده‌بی.

ئا لی‌ره‌وه‌یه که (ده‌رده کورسی) ده‌ست پێده‌کات. من له‌و (ده‌رده کورسییه) په‌ست و بی‌زارم، که هه‌ندی جار تۆقم لی‌ ده‌چیت، هه‌ر بۆیه‌ش زوو به‌زوو ده‌س له کارگێشانه‌وه‌م پێشکه‌ش ده‌که‌م.

کاغه‌زی ئیستقاله زۆریه‌ی وه‌خت له‌ گیرفاما حازرو ئاماده‌ بووه. هه‌ر که هه‌ستم به‌ئالۆزی پێوه‌ندییه زنجیرداره‌کان کردیی، یا ده‌رکم کردیی که لی‌ که‌وتونه‌ته ته‌قه و چاویان له (کورسی کار) یا پلهو پایه‌ هه‌یه، یه‌کسه‌ر کاغه‌زم ده‌ره‌یناوه، یا به‌زار رامگه‌یانده‌وه: فه‌رموو، خواحافیز! له کاتی‌که‌دا سوور ده‌زانم که مه‌حاله‌ بتوانن جی‌گه‌م لی‌ وه‌ریگرن. من هه‌ر له جی‌گه‌ی خۆم دانیشتووم.

بری‌ک کراوه‌تر بلێم: مرۆڤ له‌ ژیا‌نیا دوو جو‌ره کورسییه هه‌یه، یه‌کی‌کی هه‌میشه‌یی تا له‌ وجودا ماوه، یه‌کی‌کی تر کاتی و ده‌مه‌می و که‌سه‌رو ده‌رده‌ینه‌ر.

له‌ یه‌که‌میا بدوێم... من له‌وه‌تی له‌ دایک بووم کورسی خۆم هه‌یه، له جی‌گه‌ی خۆم. بۆ هه‌ر کوێ بچم و هه‌رچی بکه‌م... هه‌ر له جی‌گه‌ی خۆم دانیشتووم. به‌مانایه‌کی فیزیکی، هه‌ر بوونه‌وه‌ری‌ک (له‌ زه‌ڕه‌یه‌که‌وه‌ بگه‌ تا مرۆڤ و گیانه‌له‌به‌ران، تا ده‌شت و کی‌و و ده‌ریاکان، تا ئه‌ستێره‌و کاکێشان و ته‌واوی گه‌ردوون)، له‌وه‌تی دێته‌ وجودی فیزیکی (به‌ل‌کو‌میتا فیزیکی‌ش) جی‌گه‌ی خۆی هه‌یه، بۆشایییه‌ک پرده‌کاته‌وه... چه‌مکی (بۆشایی) بۆ نزیک خسته‌نه‌وه‌ی مانا‌که ده‌هێنمه‌وه، گه‌رنا بۆشایی نییه، هیچ جی‌گه‌یه‌ک نییه‌ بۆش بیت. جی‌گه‌ی بۆش واته‌: نه‌بوون. به‌لام بوون، واته‌، نه‌بۆشی.

له‌م بیرو‌که‌دا ئه‌و پرسه‌ دێته‌پێش که من ناتوانم جی‌گه‌ی چیا یاده‌ریا،

بەرد یا درەخت، پاساری یا ئاسک، یا هیچ شتیکی تر، بگرمەو. هەر بوونەوهرێک بۆ خۆی جیگەیهکی هەیه (با بڵێن پێی دراوه)، ناشتوانی چۆلی بکات، مەگەر نەمێنێ. بەتەواوی نەمێنێ، یا دۆخەکە ی بگۆرێت، وەکو بەفر بتوتتەو، لەو جیگەیهی ئەسلی نەمێنێ، لە جیگەیهکی تر بێی بەناو، یا ناو نەمێنێ (جیگە ی خۆی چۆل بکا)، لە ئاسمانا وەکو هەلەم و تەم و هەور جیگەیهکی تازە بگرتتەو، یا (گەرد) نزم بێتتەو لەکاتی کدا خۆل و بەردەکە ی لە جیگەیهکی نەوێتر جیگە بگرن، یا گیانلەبەر بمێ، بەلام ئێسک و پروسکەکە ی لە چۆل و دەشت یا لە ژێر خۆل جیگە بگرنەو، یا رۆحی مەرۆش لەش بەجێ بهێلێ و لەئەودێو جیگە ی خۆی بکاتەو... هتد!.

گریمان جیگە ی هەر بوونەوهرێک، بەبنیادەمەو، (کورسیی) ناولی بنێن، ئەم کورسییە لە کەسەو بەکەس نادری و، لە خاوەنی زیاتر کەسی دیکە ناتوانیت لەسەری دانیشیت.

من لەو بارەو خەیاڵم ئاسوودەیه. لیترە بوومە هەر لە جیگە ی خۆم دانیشتووم، هەزاران میل دوورکەو توومەتەو، هەر لە جیگە ی خۆم بووم، لەناو کەشتی، فرۆکە، یا ئۆتۆمبیل، یا لەناو بازارو باخچە، سالۆنی کۆنفرانس، چێشتخانە... هەر لە جیگە ی خۆم دانیشتووم. ئەم کورسییە لەگەڵمایه، بۆ هەرکۆی بچم ئامادەیه هەر ئینسانێکی دیکەش هەروەهایه.

لێ من لە کورسی پێشە و پلەوپایە بێزارم و لێی هەلدێم، چونکە زۆریە جارێ درۆزن و بێ ئەمەکە، لەوێش خراپتر دەمبەستیتەو و دەمکاتە دیلی ژیاڵی و شکی بەستەلەک، چونکە کاروباری کارگێری بریتییە لە هەزاران و ملیۆنان دووبارەبوونەوێ هەمان کار، هەمان پێوەندی، هەمان دانوستاندن، هەمان چوونە ژوورەو و ئیمزا و، دوورویی و درۆ... هەمان سیستەم، تا وەهای لێ دێ ئینسان خۆی لە داوی سیستەمی و شکی بیروکراتی (زۆریە جار سەمکارانە و بێ

بەزەییانەش)، دەبینیتەووە کە ئازادیی هزر و سۆز و ھەستی مەرۆف دەخکیتی.

مەسەلە کەش ڕەنگە پتوھەندی بەسروشتی ئینسانەکانەو بەیت. کەسانیک ھەن حەزیان لەو جوۆرە ژیانە ھەییە، بەتایبەتی کە کورسی کارگێری دەسەلاتی لەگەڵە، ئەو کەسانە حەزیان لە دەسەلات رانین و فەرمانرەوایی ھەییە... ھەندێ جاریش دوو چاری مەملانیی سەخت دەبن بۆ پاراستنی کورسییە کە، یا بۆ ڕەگرانی کورسییە کە تر.

لە یاسای ژیان و دەسەلاتداری سیاسیدا ئەو مشتومڕە لەسەر کورسی شتیکێ سروشتییە و، کۆمەلگای بەشەری بەو جوۆرە دامەزراوە. چاری ناچارە، ئەو مەملانییە بەردەوام بیت (چ بەشیوێ شەرو کۆدەتا و توندوتیژی، یا بەشیوێ ھەلژاردن و کاری سیاسی ناشتیانە).

لێ سروشتی ھەندێ کەس (کە لە کۆمەلگادا کەمن) لەگەڵ ئەو مەملانییە ناگونجیت، لەبەر دوو ھۆی سەرەکی: یەکی کە دەبینن کە ژیان (پروۆسە ی رۆژانە ی ژیان) بەرزتر و بەرختەر لەوێ لەو جوۆرە مەشکاندەن بێھوودەیی بەسەر بیری، دووھمیش ئەوێ کە ئەو جوۆرە مەرۆفانە ناتوانن چەند سالی (ھەندێ جار ۲۵-۳۰) سالی لە یەک جیگە ی کارگێردا بچەقین و بن بە پارچەیی کە ساردوسری دیواری ئەو سیستەمە، کە ھەمیشە دووبارە دەبیتەووە (سەرە، کە دووبارە بوونەووە یاسایەکی گشتی بنەرەتی گەردوونە. ھەموو شتیک لەخولانەووە دا).

سەر ئەوێ زۆری ھەرە زۆری خەلک ئەو سیستەمیان پێ خۆشترە (سیستەمی رۆتینی دووبارە کردنەووە)، چونکە ھەمان میکانیزمی کار پەیتا پەیتا دووپات دەکەنەووە، ئیتر پتووستییان بەبیرکردنەووە و داھێنان نییە، لە چوارچێوە سیستەمە کە بەرھەتی ژیان دەبەنە سەر و سەری خۆیان بەوێ نایەشتن کە جیھان چییە و، ئەم گەردوونە چۆن دەخولیتەووە.

حەز و ئارەزووی زۆری خەلک پەھت پەسەندییە، ئاسوودەیی

خواستنه، تا به که مترین رهنج و سه رئیشه ژيان بيه نه سهر، ليره شدا نه گله ييم له خه لک نييه، نه رهنه ده گرم، نه دۆخه کهم له لا سهره، به لکونه و دۆخه کۆمه لايه تييه ناسايي و سروشتييه، ژياني کۆمه لگاي به شري له سهر ئه و سيسته مه دامه زراوه، چ بمانه وي يا نه مانه وي. به لام هه ندئ کهس که زۆر که من حه ز ده کهن (نازاد) بئین... واته: نازاد له کۆت و پتوه ندی دوو پاتبوونه و هی یه ک رهوال، یه ک سیسته می رۆژانه یه ک شیوه ی به ره مه هی نان، یه ک دهنگ و یه ک رهنگ! ئه وانیش داهینه ران ئه م داهینه رانه ژيان له جمومۆل و گۆرانکاری هه می شه ییدا ده بین، له جیاتی خۆ به ستنه و به یه ک سیسته می کارگێری و رۆژانه، هه ول ده دن ژيانیان ره نگا و رهنگ و جۆر به جۆر بئ، سروشتی داهیتان ئه و ده خوازی که له یه ک جیگه، یه ک سیسته می کار، دانه چه قین.

داهیتنه ران، ئه گهر هه لومه رچی گوزه رانی ژيان مۆله تیان بدات، ناره زوومه ندن هه می شه نازاد بئین، نازاد له کورسی کاری کارگێری، هه تا ئه گهر وه زاره تیش بئ، چونکه ئه م جۆره نازادییه مه رچی داهیتانه. له که شه وه وای نازادیدا گۆلی داهیتان ده پشکوئ. من خۆم به و داهیتنه ره نازانم که خۆی له کورسی ده سه لاتداری به رزتر راگرتبیت پله ی سیاسیم، که له هه لومه رچیکی نااساییدا به سه رما داسه پاوه (سه رده میتک بوو ته نیا به رخۆدان/ موقاوه مه تم ده دی و هیچی تر)، ئه و پله یه، هه ندئ جار منی خسته وه ته سه رکورسی که، به لای خۆمه وه، وه کو ئه رکیکی نیشتمانی و کۆمه لایه تی مامه لثم له گه ل کردوو، به لام نه متوانی هۆگری کورسی بيم، نه متوانی له گه لی رابیم، هه ندئ کاری رۆژنامه گه ری و سیاسي دیکه م له لا په سه ند تر بوو... رۆژنامه منی له کورسی رزگارکرد، ناشانم بۆچی دلم به کورسی خوش نه بوو، هه رچه نده رووشان له سه ر کورسی وه زاره ت خوشه و په سه نده. هه روه ها کارگێری دیکه تووشم ده هات زوو به زوو خۆم لی قوتار ده کرد ریکه ستنی حزبی، له هه ندئ لایه نه وه، کارگێرییه کی سه ختی

تێدایه، ڕهنگه ههر له بهر هه مان نائاشنایی له گهڵ کورسی و کارگێری بوو، که له ساڵی ١٩٧٩ هه ئه ندامی سه رکردایه تی پارتیم، به لām ڕۆژتیک له ڕۆژان هه وێڵم نه دا کاروباری ڕیکخستنی حزایه تی، یا دارایی و کارگێری، له ئه ستۆ بگرم. هه قالا ئم له سه رکردایه تیش مائیان ئاوابی و سوپاس بۆیان، که هیچ کاتیک منیان نه خسته به رگوشار بۆ وه رگرتنی پلهی کارگێری و ڕیکخستن، ته نیا به کاروباری ڕۆشنبیری و ڕاگه یاندن و سیاسی و پێوه نندی (دبلۆماسی) یه وه مژوول بووم، که ڕیک ئازادیی داهێنانیان تێدایه، یه ک دوو جار بۆ ماوهی زۆر کورت، له بهر ناچاری و پێوستی، هه ندی کاری ڕیکخستنیان پێم سپارد، به لām ئه وه نده توندو ستالینی به ڕێوه م برد که خه ریک بوو شیرازی هه موو کاره کانی دیکه بپه ڕین!

هه قالا ئ ههر هه موو، به سه ره وکی به ڕێزه وه، ڕه چاوی سه روشتی منیان ده کرد، دباره زوو به وه گه یشتن که به که لکی چی دیم و به که لکی چی نایه م. زۆر باشه، ئینسان توانا و ئاست و قه دری خۆی بزانی. من نه مده شارده وه که فلا نه کارم پێ نا کریت و، له فلا نه کاردا سه رناکه وم، تاقیم مه که نه وه باشتره.

ئوونه ئیجگار زۆرن، پێوست به هێنانه وه یان نییه، مه به ستم له گێرانه وهی سه رگوزه شتی سالانی ڕا بردو، ئه وه یه که به ر له ڕا په رینیش من له کورسی هه لده هاتم (کورسی به تیگه یشتنی خه لک)، به لām خۆم توند به کورسییه ئه سلێیه که وه گرتبوو، که جێگه م له خه بات و ڕه نه جدان بووه، زۆربهی وه خت به تام و چێژی خۆشه وه به ڕیستی ئه رکه کانم وه رگرتوه.

بۆ وه لامی په سیاره که ت، له کو تاییدا ده لێم: من ڕقم له کورسی (شانسی ژبانم) نه بووه و، ڕقم لیتی نابێت هه وه و، له کاره که م ده ست نه کی شاه ته وه. لی به جو ریک، به پێی ته مه ن و ته ندروستی و هه لومه رجی تازهی کوردستان، خۆم ڕا هێنا وه، گرنگیش ئه وه یه لیم قبوول کرا وه.

ناشترسیتم لهووی که ناچارى شهريبم لهسهر جيگهى خۆم، چونکه کهس نيبه مشتومرم لهگه‌لدا بکات.

کهس ناتوانى لهسهر کورسى من دابنيشيت.

من له جيگهى خۆم دانيشتوم.

* وهکو رۆژنامه‌نووس، له کاميان، هه‌ست به‌وجودى خۆت ده‌که‌يت؟

- ده‌زانن که به‌کوردی و عهره‌بى نووسىومه، له سالى ١٩٦١ - ١٩٦٢ (دا بۆيه‌که‌مین جار چيرۆکيکی کورتم له رۆژنامه‌ی (ژين) له سليمانى به‌نازناوى (لاو) بلاوکرايه‌وه... چيرۆکه‌که به‌کوردی بوو به‌ناونيشانى (شوان)، ئه‌گهر له يادم ما‌بيت! ناوه‌رۆکه‌که‌ی له يادمه... شوانتيکه له گوند ديتته شار، له خاوه‌ن ميگه‌له‌که‌ی زيز بووه و تۆراوه. له لای نانه‌وايه‌ک کار ده‌کات. لهو له‌حه‌يه‌ی که له‌به‌ر گلپه‌وه‌گه‌رمایى فرينه‌که نان به‌ته‌نوره‌وه ده‌دا، ناوه‌ناو چاوى له کچيتکه هه‌موو جارتيک دى له‌وى نان بکريت... ئه‌نجامى چيرۆکه‌که‌م له ياد نه‌ماوه!... واته له ده‌سپيتکه‌وه کارم که‌وته چيرۆکنووسى و رۆژنامه‌نووسى.

به‌گشتى له زۆريه‌ی نووسينه‌ کوردييه‌کاغدا هه‌ست به‌وجودى خۆم ده‌که‌م، به‌تاييه‌تى له دووزنجيره و تارى هه‌فتانه له‌گوڤارى گولاندا، يه‌ک به‌ناوى (خنيهر)، ئه‌وى تر به‌ناوى (رازى هه‌فته). (به‌ناوى: رازى ئيقليمى چواره‌م، له کتیبتيکدا، بلاويان ده‌که‌مه‌وه). زنجيره و تارى رۆژانه‌م له (برايه‌تى) یش هه‌بووه، زۆريه‌يان په‌سه‌ند ده‌که‌م، له رۆژنامه‌ی (میدیا) چاوپتيکه‌وتنيتکی دوو هه‌لقه‌ييم بلاو بووه‌وه که لايه‌نيتکی دیکه‌ی ژياننامه‌ی به‌نده‌يه. به‌دلمه. گوڤارى (رامان) یش ديمانه‌يه‌کی له‌گه‌لدا ساز دام، خراپ نيبه، که‌موکوپيه‌کی له‌شيوه‌ی ئاخفتنى خۆمه، من که قسه بکه‌م برتيک تتيکه‌لاوى ده‌که‌م، چونکه خيرا ده‌دويم، ئه‌گهر بنووسم ره‌نگه

باشتر مه بهسته كهه دهر بېرم. ديمانه كهى (رامان) زاره كى بوو، لى هى
(ميديا) به نووسين وهلامى پرسياره كانم دايه وه.

بابه تى ديكه م ههن، له يادم نه ماون، جيا له هه زاران به ياننامه ووتارى
پوژانهى راډيو پوژنامه، كه رهنځدانه وهى ده سبه جيتى سه رده مى خوږانه،
ناچنه خانهى داهيتانه وه، هه رچه نده من له و ليكولينه وه و وتارو راپوړتانه
په شيمان نيم، له و كاتانه دا بير و پرواى خو م بوونه و، به جيتي پينانى
نه ركيكي نه ته وه يى و تيكووشان بوون. من بهر له راپه رين، ته نانه ت
بانگه وازيكي ساده و كورتم له نيزگه وه، به دل و گيان دهنووسى، ويزدانم
به وه نارامه كه نووسينه كانم په پره وى ريتيازىكي فيكرى و راگه ياندن بوو كه
بزووتنه وهى رزگار يخوازي ميلله ته كه م، به راپه رين و هه لېژاردنى په رله مان و
فيدراليزم گه ياند. ناليم كه رولتيكي به رچاوم هه بووه، به لام ته قه للامان
جوگه يهك بووه رڅاوه ته دهر ياي راپه رينه كه وه.

به زمانى عه ره بى، به گشتى، له نووسينه كانم له رڅوژنامهى (التاخي)
رازيم، ههر له نايارى ۱۹۶۷هـ، كه يه كه مين به ره هم تيدا بلاو بووه وه، تا
۸ى نايارى ۱۹۷۴هـ كه رڅوژنامه كه مان داخست و به ره و چومان به رتيكه وتم و
بووم به پيشمه رگه و، به رتيكه به رى راگه ياندن له يه كه مين نه مانه تى گشتى
راگه ياندن و رڅو شنبيرى و لاوان له ناوچهى رزگار كراوى شوړشى نه يلول.
له (التاخي)، له گوښه يه كى كورتى رڅوژانه دا، پتر هه ست به وجودى خو م
ده كه م، چونكه نازادانه دهنووسى، كه زور به يان رها بوون له نه يديولوچى و
سياسه ت (ناو به ناو نه بى له بهر «وه زنى شيعر»... واته: هه لومهرجى
سياسى نه و سه رده مه)، نه و گوښه يه له نه يلولى ۱۹۶۷ تا شوباتى ۱۹۷۴
به رده وام بوو، سى قوناغ و سى ناو نيشان و نازناوى به خو يا بينيوه: يه كه م
جار به ناوى (حلاجيات) نووسينى: حلاج، دووم قوناغ به ناوى (المدار
الاخير) نووسينى: خدر رشو، ستيه مينيان به ناوى (صوت) نووسينى: ا-
پرشنك. تا ئيسنا كه م كه س نه و راستييه ده زانن، زور به ي رهنه گرانى

ئەدەبىي و مېژوونووسانى پۇژنامەنووس نازانن كە نووسەرى ئەو ۳ گۆشەيە، كە نەيكەى ۷ سال بەردەوام بوو، يەك كەس بوو.

دەلەيم (رەخنەگرانى ئەدەبىي)، چونكە لە هەندىك كەتەبدا لەلەيەنى نووسەرانى عەيراقىيەو، بەعەرەبى باسى ئەو گۆشەيە هاتوو، بەقوتابخانەيەكى تايبەتى لە پۇژنامەگەريدا حەسەتيان كەردوو، يەكەتيان نووسەيوەتى كە فلانەكەس يەكەمەن نووسەرى عەيراقىيە (گوتويەتى كە كوردە) توانيويەتى ژيانى (مەنسورى كورى هەللاج) بكات بەبابەتەكى پۇژنامە پۇژنامەگەرى و، لە گۆشەيەكدا شەتوانەكى تايبەتى بەخوى داپرەتەت، بىروباوەرى نەتەويى كوردو سوسيالىستى و تەسەوف تەكەلاو بكات، هەموو لە پەتتاو بەرگري لە ميللەتە چەوساوە و نازارداوەكەى كە ميللەتى كوردە بزو، كەتەبى (الحلاج موزوعا)، نووسەنى د. كامەل مەستەفا ئەلشەيبى، مامۇستەي فەلسەفەى ئىسلامى لە زانكوى بەغدا، ۱۹۷۶ز لە بەغدا چاپ بوو.

دەلەي كە (فلانەكەس) ميللەتى كوردى وەكو حەللاج پەشانداوە، كە ئەم ميللەتە هەمەيشە هەلئاسراوە، قورىانىي بوختان و سەم و پەلان بوو هەمەيشە سەركوت كراو...

ئەم مامۇستە بەغدادىيە ئەوئەندە پەسنى داوم شەرم دەكەم هەمووى بگەيمەو، سەير ئەوئەيە كە سالى ۱۹۷۶ ئەو شەتى نووسيو، نازانم چۆن كەتەبەكەى لە چاوى سانسورى بەعس رەگاربوو، لە كاتەكدا... وەكو دوايى زانيم... ئەو مامۇستە بەرەيزە ناگادار بوو لەوئەى مەن كەيم و، ئەوكاتە لەكوئ بوومە (ئەوكاتە خەريكى رەكخستەنەوئەى موقاوەمەتى دژ بەرەزەتى بەعس بووين).

مەبەست ئەوئەيە كە نووسەر لە بەرەمەتەكىدا هەست بەوجودى خوى دەكات كە نازادانە نووسەيتەتى، ديارە راستە، كە ئەو قەسەيەى لە دلەو دەردەچى (واتە: نازاد و رەها بى) دەچەتە دلانەو.

دەزانن كە دواى داخستنى (التآخى) لە ئادارى ١٩٧٤ تا رووخانى
رژىمى بە عس لە نىسانى ٢٠٠٣ ئىتر ئەو رۆژنامەيە لە لايەنى پارتىيەو،
لە بەغدا دەرئەچوو، بەلكو دواى راپەرەين رۆژانە بەناوى (برايتى)
دەرچوو بەكوردى، لە مانگى ئيارى ٢٠٠٣ لە بەغدا، رۆژنامەيى
(التآخى) مان لە فەرمانۆشى رزگار كرد، جاريكى ديكە كەوتە بلاوبونەو.

لەو رۆژەو تا بەئىمپۆ كە تيدا دەنوسم، دەتوانم بلىم كە لە تەواوى
وتارەكانم لە خولى تازەيى (التآخى) رازىم و، لە زۆرەيان هەست بەوجودى
خۆم دەكەم، بەتاييەتى لە بريت و تار كە دوور لە ئەيدىلۆجى و سياست
نووسىيومان، لە رۆژنامەيەكى سەرپا سياسى!

* موناڤەساتى مەدرەسەي ئەدەبى و رۆشنبىرى، لەنيوەندى
رۆشنبىرى كوردى چۆن دەبينن؟

- پرسىاريكى زەحمەتە، لى زۆر گرنگە، ببورە، من كە تا ئىستا
وەلامى پرسىارەكانى پيششوم داووتەو (سوپاس كە قبولت كردون
هەرچەندە زۆرەيى وەلامەكانم بەناتەواو دەزانم)... دەلىم: مەرج نىيە كە
بتوانم وەلامى هەر پرسىاريكى ديكە بدەمەو.

* ملەلانىي رۆشنبىرى، لەلايەكەو كز دەبى، لەلايەكى ديكەو گور
دەستينى!

پرسىارى موناڤەساتى ئەدەبى و رۆشنبىرى كوردى هەم گرنگە و هەم
شايانى بايەخدانى تەواو، هەميش ئاسان نىيە، بەتاييەتى بۆمن، ئەگەر
بەزمانى قوتابىيەك لە ئاستى پرسىارى ئەزمونى قوتابخانە وەلام
بدەمەو، دەلىم: (مامۆستا! ئەم پرسىارە قورسە، گرانه، وەلامەكەي
بەباشى نازانم).

لەسەريكى ديكەو وەش، وەكو رۆژنامەنووسىك كە سەرى دەخورى بۆ هەر
پرسىاريك و خوى لەهەر بابەتتەك هەلدەقورتىنى، ئەو ناتوانم خۆم لە

کورته وهلامدانوهیهک رابگرم... بهپهله، لهسه‌ریټ، چهند ټیټبڼییهک، که لهم له‌حزیه‌دا به‌زه‌ینی مندا ده‌گوزهرټن، ده‌خه‌مه‌سه‌ر کاغه‌ز، دیسان دووباره‌ی ده‌که‌مه‌وه که ئەم چهند ټیټبڼییه به‌وه‌لامی ته‌واو دانائیم.

به‌لکو ئەمیده‌وارم نووسه‌رانی دیکه‌ی پسپوړو زان‌تر لیک‌کولینه‌وه‌یه‌کی فراوان و پوخت ده‌باره‌ی ئەم کیشه‌فه‌ره‌نگییه‌ بایه‌خداره، ئەنجام‌بدن.

من هه‌میشه‌بریک ده‌گه‌رټمه‌وه‌می‌ژوو، له‌باره‌ی ده‌مه‌ته‌قی و دیالوگی ناوځوی پوښ‌بیری کورده‌واری زور‌دوور‌نا‌رؤم، له‌دووسه‌د سالی دوا‌ی به‌ره‌و ئەم لا‌دیمه‌وه. سه‌ره‌تا له‌خو‌م ده‌پرسم: ئایا نی‌وه‌ندی پوښ‌بیری کوردی ململانی و پی‌ش‌بریک‌تی مه‌زنی به‌خو‌یه‌وه‌دیوه، که‌مه‌رجیک‌ی گرن‌گی پی‌ش‌که‌وته‌ و هی‌تمای که‌لتو‌ورو باری کو‌مه‌لایه‌تییه و، دیارده‌یه‌کی سروشتی و تهن‌دروستیانه‌یه؟

به‌لټی! ململانی و مونافه‌ساتی فیکری و پوښ‌بیری وه‌ها له‌می‌ژووی نزیک‌ماندا هه‌بووه، به‌لام کورت‌خایه‌ن بووه، زوو خنک‌ت‌راوه، یا له‌رټگا لادراوه و، مه‌ودای سروشتی خ‌زی وه‌رنه‌گرت‌وه، تا که‌لتو‌ورمان ده‌ولته‌مند بکات.

* بۆچی وه‌هابووه؟

- له‌به‌ر نه‌بوونی ئازادی و سه‌ره‌خ‌وی، سه‌ره‌ستی بی‌روړا مه‌رجی بناغه‌یی جو‌ولانه‌وه‌ی پوښ‌بیرییه، که‌مونافه‌سات و ململانی وه‌کو دینه‌م‌ویه‌ بو‌ی. نه‌بوونی ئازادی، پټ‌گای نه‌داوه‌ به‌سه‌ره‌لدانی مونافه‌ساتی گه‌وره‌درټ‌رخایه‌ن که‌زور سو‌ودمه‌نده‌و، زوو به‌زوو ململانی‌تییه‌کانی خنک‌اندوه و له‌باری بردوون.

لټ‌هه‌ندئ کی‌ش‌مه‌کی‌شی گه‌وره‌ی پوښ‌بیری به‌ریابوونه‌لی‌ره‌دا پوښ‌بیری به‌لی‌گه‌یشتنی فراوان‌تر به‌کار‌دینم تا فیکری سیاسی و ئاینیش بگرت‌ه‌وه، نه‌به‌س قوتا‌بخانه‌ی نه‌ده‌بی.

* ئەى لە رووى مېژوو؟

– لە مەلەتە و مەنەفەسەتەكانى مېژوو نەزىكى رۆشەنبەرەيان چەند نەمۇنە دىنەمە.

– كەشەى بېرەوچوونى نەتوانى مەولانا خەلىدى نەقشەندى و شەيخ مەرفى نۆدەبى، تەنەيا لە سەنورى جەياوازى رەپەرەسمى تەرىقەتى سۆفەگەرى پەنەوئەستا، بەلكو مەيدانى فراوانى كۆمەلەتە و رۆشەنبەرەى ئەو سەردەمەى گەرتەو، كە تا ئىستەش كەريگەرى مەو. لەسەدەى نۆدەهەمى زەينىدا، ئەو كەشەى، تەئەسەرى لەسەر شاعىرو رەوونەكبەران بەجەى هەشتەو جەگە لە خەلكەى زەيدى نەخەندەوار.

ئەگەرچە هەندى شاعىرى گەورەى ئەو سەردەمە، بەناشەرا لەيەنگەرى ئەم يەنەو يەنە كەردو، بەلام بەناشەرا كەوتەنە ژەير كەريگەرى ئەم رەبازە يەنەو تە.

دۆخى رەوونەكبەرى ئەو سەردەمە وەختەك بەچەكى تەيدەگەين كە كەريگەرتەى رەبازە سۆفەگەرىبەكان لەسەر شەيرو ئەدەبەياتى ئەو سەردەمە بەوردى سەغ بەكەينەو.

لە سەدەى بېستەمەدا مەلەتەى فەكرى و رۆشەنبەرەى لە كۆمەلەگەى كۆردەوارەدا نەشەراتو زەقتە بوو، هەندەكى بوارى فەكرى سەياسى دەگەرتەو، هەندەكى دەكە راستەوخو ئەتوانى قوتەبخەنە ئەدەبەىبەكاندا بەرەپە دەبوو.

وەكو گەتەم كە نەبوونى ئەزەدى بېرەو دەرەپەن مۆلەتى نەدەدا ئەو رەخەنە و رەخەنەكەريەنە پەرسەنەن و بەنەنچەم بەگەن. رەنگە زارەوى (رەخەنە) دەرەستەرتەى ئەتەستى هەندى كەشەى نەو رۆشەنبەرەندا. هەندى جەريش بەبەتى مېژوو و رەقەى جەياوازو، هەلەتەست بەرامبەر رەوودەكان، دەبوو بەمەلەتەى فەكرى و رۆشەنبەرەى.

بۆ نمونە لە سالی ١٩٥٩ بەدواوە یەک دوو کیشە و پەخنەکاری
فیکری - سیاسی ھاتنەپیش:

یەک: لە نێوان بزوتنەوێی پژگاریخوازی کوردستان، کە لە پارتیدا
بەرجهستە دەبوو، لە سەرێک و بیری ناسیۆلیستی عەرەبی لەسەرێکی
دیکەو: لەو دەمدا رۆژنامەیەکی عەرەبی بەغدا داوای (تواندەوێ کورد
لە بۆتە نەتەوێی عەرەبی) دەکرد. رۆژنامەی (خەبات - ١٩٥٩)
بەتوندی وەلامی دایەو و بەوێ گەیاندا کە میللەتی عێراق بەشێک نییە
لە نەتەوێی عەرەبی، بەلکۆ تەنیا میللەتی عەرەبی عێراق بەشێکن لە
نەتەوێی عەرەبی. مامۆستا برایم ئەحمەد پتر لە ھەمووان ئەرکی
بەرپەرچدانەوێ بیری تەسکی ناسیۆنالیستی عەرەبی خستە ئەستۆ، چ
وێکو سکرێتیری پارتی و سەرپرشتی (خەبات) و خاوەن ئیمتیاز و
بەرپرسی راگەیانندی پارتی لەو سەردەمدا، چ وێکو پروناکبیریکی سیاسی
شارەزا و ناسراو و مافناس و ئەدیب.

دوو: ھەر لە سالی ١٩٥٩ بەدواوە کیشەێکی فیکری - سیاسی دیکە
ھاتە ئاراوە، کە ئایا (پێویستە لە کوردستانا حزبیکی شیوعی ھەبێ، یا
دەبێ تەنیا بزوتنەوێ نەتەوێپەرەوێ پژگاریخوازی کورد ھەبێ و
پیشەرەوایەتی خەبات بگرێتە ئەستۆ؟) ... لێرەشدا برایم ئەحمەد لەلایەنی
پارتییەوێ رۆژی بەرچاوی ھەبوو. ئەو پرسیارە گرنگە، لەو بارودۆخدا، لە
بواری حزبی و سیاسی گشتیدا نەوێستایەو، بەلکۆ بوو
بەلکۆلێنەوێکی دوو جەمسەرانی دوولایەنی بەرفراوانی سەرەکی لەو
سەردەمدا: پارتی و نەتەوێپەرەوانی کورد لەلایەک و حزبی شیوعی
لەلایەکی دیکەو.

ئەم کیشەێ بۆ تەواوی نێوێندی رۆشنییری کورد لەو سەردەمدا پەلی
ھاویشت و، کاریگەریتی گەورەێ بەجێ ھێشت.

* ملانئیی فیکری ههروایه؟

- مەملەنئیتی فیکری دیکە لەنێوانی بیرى سیاسى و ئەدەبى مارکسىتى، کە محەمەدى مەلا کەرىم نوێنەرى بوو لەلایەکەوه و قوتابخانەى ناسیونالیستى کورد، کە جەمال نەبەز و کامەل ژیر نوێنەرى بوون، لەلایەکی دیکەوه؛ ئەم موناخەسە توندوگەرم بوو، ماوێهەکی درێژی خایاند، کە هەرچەندە لە ساڵى ١٩٦١ بەدواوه ئازادى دەرپرین، بەتایبەتى بەزمانى کوردى، سەرکوت دەکرا، بەلام ئەو کێشەیه نەبرایەوه، کە تا ساڵانى دواى سەدهى بیستم بەردەوام بوو. مامۆستا جەمال نەبەز، تا ئەم دواىبەش، لە بەرھەمەکانیا جاروبار دەگەراییەوه سەر ناوەرۆکی ئەو مەملەتییه (کە لە سەرهتاهو شیعەر و پەخشانی هونەریشى دەگرتهوه).

لهسه ریککی دیکه وه ماموستا محمه دی مه لا که ریم، له مه ر ناوه روککی
چینایه تی شیعی حاجی قادری کوژی و، وه لامي ماموستا مه سعود
محمه ده، که داکوکی لهسه ناوه روککی نه ته وه یی شیعی حاجی ده کرد،
دهمه ته قییه کی گه وره و سوودمه ندی نایه وه، که به لای منه وه،
سوودمه ندبوو، که له پووری رۆشنیری کوردی ده ولته مند کرد (جیا له وه ی
کامه یان دروستتر بۆ رۆشتوون، که لیتره جیگه ی نایسته وه، چونکه
دهمه وئ به په له وه لامي ئه و پرسیاره بیرمه وه و، ته نیا ئامارّه به سه ر قه له می
کیشه کان بکه م، ئه گه ر بکه ومه ئه وه ی کامه یان قوولترو دروستتر بۆ
مه سه له که ده چوون ئه وه ده یان لا په رهی ده وئ. بۆ خۆم بۆچوونی جیا وازم
هه به له هه ر دووکیان).

– ماموستا مه‌سعود محەمەد، بە‌گشتی، هه‌لۆیستی ڕەخنە‌گرانه‌ی
بە‌رامبەر بە‌تیۆری مارکسیستی و شتێ‌وه‌ی بیر‌کردنه‌وه‌ی شیوعییە‌ کورده‌کان
هه‌بوو.

له زۆربهی کتیبه‌کانیدا ئه‌و بیروبوچوونه‌ی ده‌رده‌بری و ، پتر لایه‌نی بیری

نه ته وه پهره رهي نیمچه لیبرالی وهرده گرت، ده بی له ناوهرۆکی لیبرالیستانه ی بهرهمه کانی مه سعود محهمد ئاشنابن، که ناوهرۆکی بیروپاکانیه تی.

ئهو له ساله کانی چله وه ئهو دیده ی پهیره وکردوه. وه کوزانیومه... یه کهمین کیشه ی فیکری مه سعود محهمد، له چله کاند، له گهل یونس دلدار ی شاعیر بووه، دانه ری شیعری سروودی (ئه ی ره قیب)، گوايه جیاوازی سهره کیی نیوانیان له وه دایه که یونس دلدار لایه نگری بیرو هه لوتستی نیشتمانی جه ماوه ری بووه، پروای به خه باتی به کومه ل بووه، یاوه کو ده لێن: گهلیری بووه (پروای به خه باتی گهل، به کومه ل بووه)، به لام مه سعود محهمد پروای به خه باتی تاک بووه، پروای به پیشکه وتنی کومه ل له ڕیگه ی پیشکه وتنی تاکه وه هه بوو، هه ر بۆیه ش لایه نگیری ئازادیی تاکه که س (الحرية الفردية) بووه، ئه وه یه ڕیشه ی لیبرالیزمی مه سعود محهمد... که هه لوتستی ره خه گرانه ی له شیوعیه کورده کانی گه یانده ئه وه ی، له گهل سهره لدان ی پرۆسترویکا له یه کیتی سوڤیه تدا، نامه یه کی کراوه بۆ (میخاییل گورباشوف) ی ڕیبه ری بزووتنه وه ی پرۆسترویکا، بنووسیت، تیدا گله یی له شیوعیه کورده کان بکات.

بزووتنه وه ی ئه ده بی (روانگه) مونا فسه سه یه کی گه وهره ی له نیوه ندی رۆشن بیری کوردا نایه وه، که به گشتی چاک و سوودمه ندبوو، به سته له کی دۆخی کلاسیکی شکاند، بواری شیعو چیرۆک وتارو رۆژنامه و، دواتر شانۆ، ده رپرین به گشتی گرتوه.

که م نووسه رو پرونا کبیری کورد هه نه که له کار ڕیگه ڕیتی ئهو ململانییه ده ربا زبووبن، ئهو ته کانه له سالی ۱۹۷۰ وه ئیتر به فراوانی گه شایه وه. بیگومان بواری ئازادیی دوا ی ڕیکه وتن نامه ی ۱۱ ی ئاداری ۱۹۷۰ ده رفه تیکی چاکی بۆ نه شوغای جوولانه وه ی رۆشن بیری په خساند، جاریکی

دیکه ئاماژە بۆ گرنگیتنی بوون، یا نەبوونی ئازادی دەکەم، بەلام هەندێ جار تەنیا ئازادی مەرج نییە، بەلکو بەخۆداچوونەوهی پەخەگرانی قوولی دەوێ تا شەپۆلیکی نوێ هورۆژم ببات.

* ئایا تەنیا ئازادی بەسە؟

- ئەوەتا لە دوای راپەرینی ۱۹۹۱ هەو، سەرەرای ئازادیی بەربلاو، یەکەم جار بۆ ۱۴ سالی پەهەق، ئەمەجاش کێشە و مەوافەسەیهکی گەورە لەنێوانی قوتابخانە ئەدەبی و فیکرییەکاندا نابینن... پەنگە یەکیک لە هۆیهکانی ئەم دیاردەیه بەرەو پاشەکشێ و کزیوونی (ئەیدیولوجیزم) و باری شەری ناوخۆ، بگەپتەوه، لێ هۆیهکانی دیکە قوولترو فراوانترن، لەوانەش زالبوونی جیهانگەری ئابووری و سیاسی و پراگەیانندن. کۆمەلگاکانی ولاتانی دەورووبەریشمان، تووشی نەزۆکی پۆشنیری بوونە، تەنیا قوتابخانەیهکی تازه کە هاتە ئاراو (لە کوردستان بۆ نمونە) باسی پۆست مۆدێرنیزمە، ئەویش تا ئێستا یەکلایەنە دەخړتە بەرچاو، لە ژینگەی رووناکبیرماندا ئیجگار تازەیه، تا پادەیهکیش تەماوی و ئالۆزکاوه، هێشتا، لێرەدا، بەرامبەرەکە (واتە پەخە لێگرتنی) پەیدا نەبووه، واتە: بەس وەرەگیریت، کەسانیک پەیدا نەبوونە پەخەنی لێ بگرن، لەکاتیکیدا لە ولاتانی سەرۆچاوه، لە زێدو ماوای خۆی (وەکو ئەمریکا بەتایبەتی) پۆست مۆدێرنیزم، بەرامبەرەکی هەیه، تەنانەت کەسانیک هەنە کە باس لە دوای پۆست مۆدێرنیزم دەکەن و، لەهەندێ بواریشدا بەرەو پاشەکشێ دەچن.

و هەشای نییە کە لەو ولاتانەدا، کەمن پۆست مۆدێرنیزم بووبێت بەمیتۆدی زالی سەرەکی کۆمەلگاکان، بەلکو هێشتا لە چوارچێوهی تاقمیکێ هەلپێاردەدایە.

پەیدا بوونی جۆرە ئوسولگەرییهک، تەنانەت لە ئەمریکا و ئەوروپاش،

له تهك گهړانه وه بۆ ئایینی روحانی و بۆ خیزان و ئەخلاقیات (بۆ نموونه تهماشای وتارەکانی جوړج بوش بکهن که نوینه ریکی ئەو که شوههوا ئایینییه تازهی پرووناکبیرییه... ده لێم: پهیدا بونی ئەو دیاردانه، بهخوی، نیشانهی ئەوهیه که پۆست مۆدیرنیزم پهنه زوو پهنگی کاله وه بپیت.

بپگومان، پۆست مۆدیرنیزم، وهکو تهوژمبکی فیکری گهورهو کاریگهر هاته پش و زۆرشتی گۆری... ههچهنده ناتوانین ناوی فیکر یا فلهسهفه، یا قوتابخانهی ئەدهبی و سیاسی و هتد، له پۆست مۆدیرنیزم بنیین، (بهخوی بهوه قایل نابێ!)، چونکه ئەو تهوژمبکه لههیچ قالبێکدا ناگیرسیتهوه، بهلکو ههموو قالبهکان دهشکینن، تاپوو پیرۆزمه ندییهکان ورودوخاش دهکا، بهبێ ئەوهی شتیکی دیکه له جیگه یاندا داخه زرتین... پۆست مۆدیرنیزم ههموو سنووریک دهشکینن و بهرد بهسه بهردهوه ناهیتل، له جیاتنی ئەوه بهردیک لهسه بهرد دانانن، کهواته: ئیجگار کاریگهر و ئەکتیف بووه له شکاندنی بهسته لهک و پرووخانی تاپوو سنوورەکان، له گشت بواری روشنایی و کۆمه لایه تیدا... بزوتنهوه، (یادۆخی) جیهانگهری، ئەو جوړه پوخان و رامالینهی لهلامه بهست بوو، که ئەوه نیوهی کاره کهیه. نیوه کهی تر به پۆست مۆدیرنیزم چاره سه ر نابێ، بهلکو سیسته می خۆبه خۆی جیهانگه ری تهواوی دهکا و جیهانی تازهی نازاد (سیاسه تی نازاد، بازاری نازاد، پتوه ندیی و راگه یاندنی نازاد... هتد!) داده مه زرتین.

ئیمه له بهر ئەوهی له دوا فارگۆنه کانی شه مه نده فهری شارستانی و که له توورو زانست، دانیش تووین، نه پۆست مۆدیرنیزه که ده مانج و لپتن، نه له بهرام به ره کانی ئاگادارین. هه ربۆ به ش جارێک هه لگه رسانی کیشه ی ناوخوی روشناییمان دوا که وتوو... پهنه وه ختیکی تر، به شیوه ی تایبه ته ندی کۆمه لگا که مان، بزوتنه وه کهی روشنایی تازه شلق بدات، هپچیش مه رج نییه لای ئیمه ش کتومت وهکو جیگه یه کی دیکه ی لی بیت،

دونييا يه كدهنگ و يه كړهنگ ناگورپيت، لي كار له يه ك دهكهن، بو غوونه
ئه مريكا له ئه وروپاي وهرگرت. به لام زياترو دوورتر چوو، شتي تازه
داهيناو ئه وروپاي به جتي هيتشت.

ژاپون له ئه مريكاي وهرگرت، به لام به شتوي تايبه تمه ندي خويا رويشت و
شتيكي ديكي ليده رچوو. ئه دونيسيا و ماليزيا و كورباي باشوورو
ولا تاني ديكي، هم له ئه مريكا و هم له ژاپون و هريان گرت و، به لام
به پيگه يه كي جياوازا رويشتن.

ئه مريكا، بهر له دوو سي سده، زور شتي له ئه لمانيا وهرده گرت،
ته نانه ت بيناسازيش، ههروه ها په وهرده ئيستا ئه لمانيا خهريكه له
ئه مريكا وهرده گريت.

ديالكتيكي كارلي كړدن و، وهرگرتن و په نگدانه وه، له سه رانسهر
سروشت و گيانه له بهر كانيدا به بينا ده مه وه، ئيمرو به شتويه كي گورجتر له
ژباني كومه لگاي به شه ردا، خوي دهنوتني.

ململاني روښنيري، له بهر پاشه كشي ئه ديديولوجيه ت، له لايه كه وه كز
دهي، له لايه كي ديكي وه گور ده ستيني، چونكه ململاني تيه كه بهر وه
(بهره ت) واته: ئوسولگه رايي، ده چيت.

له ئه سلي ولامي پرسيا ره كه تان دوور كه وتينه وه، كه مونا فساتي
قوتابخانه ي روښنيري كورد بيه، به كورتي: ده ليم ململاني، كه ياسايه كي
سروشت بيه، له ژباني روښنيري ئيمه شدا هه ره به بووه، له هه ندي بواردا
كه م خايه ن بووه، و كو ئه و كيشه فيكريه ي كه عه بدو لخالق مه عرووف،
تييدا بوو به قورباني، چونكه سيستم ي سياسي و كومه لايه تي ئه و
سه رده مه سته مكار و تاريك بوو و زور زوو ئه و بيروپايه ي خنكاند.

يا وه كو ئه و مشتومره ئه ده بيه ي له گه ل (مام هه ژار) دا ده يانكرد، كه له
زوري بهر هه مه كاني دواي سالاني ۱۹۶۷ تا مردني، رهنكي دايه وه، چ

له شیعریا له په خشان. ناوهر وکی ململانیته که له گڼ هژار، له بناغه وه، نه بهس نه ده بی بو، نه بهس نه وه بوو که (هژار) په نای سیاسی و فیکری بارزانی نه مری هه لېژارد بوو، به لکو مه و دایه کی فراوانتری هه بوو، بیړی نه ته وه بی و باری کومه لایه تی و پتگی سیاسی و پیوه ندی و راگه یان دنیسی ده گرت وه. مام هژار هیمایه کی گه وره ی رۆشنییری بوو، نه و ده یزانی که مه بهست شه خسی خوی نییه. بیتاک بوو له و په خنه نه ده بی و فیکریانه ی که له هه لوتستی ده گیرا.

لئ نه و زیاتر به په ناگای رۆحی خویه وه ده چه سپا... بارزانی به جی نه هیشت، له دوا ی کۆچکردنیسی به جیتی نه هیشت. هر سالتیک پارچه شیعرکی تازه ی له یادی بارزانی دادنا هندی جار په لی بو دیدی. فله سه فی قول ده هاویش و مه سه له ی جبرو ئیختیاری ده هتیا په پیش. نه و له و شیعرانه دا وه لامیکی ده دایه وه، که گه وه هری هر ململانیته کی رۆشنییرییه.

لیره دا که سایه تیبه کی میژووی بوو به ته وه ری ململانیته رۆشنییرییه که، له جیگه یه کی دیکه ده مه ته قی ده رباره ی شیوه ی لیکولینه وه و ده رنه نجامه کی ده بیته ته وه.

نه و هه موو ته وه رو بابه تانه و، زیاتریش نه گهر وردبینه وه، له میژووی کولتوریماندا (به مانا فراوانه که ی) هه یه و ده بیته. فراوانترین ململانی فیکری- سیاسی که له ده دوازه سالتی دوایدا له کوردستانا سه ری هه لداوه دیا لۆگ و مشتومری راگه یان دنه له نیوانی بیړی سیاسی رزگار یخوازانه و دیوکراتخوازانه ی بزوتنه وه ی کورد له سه ریکه وه و، بیړی ئیسلامی سیاسی، به تاییه تی توندپه وه که ی، له سه ریکه دیکه وه.

به داخه وه نه م ململانیته به گفتوگوو لاپه ری رۆژنامه و به رنامه ی را دیو ته له فزیو ن نه مایه وه، به لکو له لایه نی دهسته توندپه وه کانی ئیسلامی سیاسیه وه کار به کوشن و راوان و په نج و نازار گه یشت.

ئەو مەملەتتە تايىبەت بەكۆمەلگەي كورد نىيە، بەلكو بەشىكە لە
مەملەتتە كى نىئەتەتەوئەي فراوانە، تەواو و لا تانى گرتووتەتەو،
بەتايىبەت و لا تانى مۇسۇلمان و، كوردەوئەي جەرگەپرانەي خۆتەقاندن و
بەكۆمەل كوشتن و سەرپىن و تاوانى دىكەي لىكەوتووتەتەو.

وئەكو مەملەتتە فىكرى سەردەمى زالبونى بزووتنەوئەي كۆمۆنىزم، ئەم
كىشە تازەيە، لە كوردستانا رەنگ و شىوئەي كوردەوارىي بەخۆ گرتووتە.

ناتوانىن لايەنەكانى ژيانى كۆمەلەيەتەي و سىياسى رۆشنىرى لىك جىا
بەكەينەو، ھەر لايەنەك كار دەكاتە سەر لايەنەكەي تر، لىرەشدا مەملەتتە
بزووتنەوئەي ديمۇكراتىخوئەي كوردو ئىسلامى سىياسى زوو بەزوو بالى بەسەر
لايەنەكانى دىكەي ژياندا راکىشبا و، بوو بەتەوئەي رۆشنىرى گەنگ،
چونكە لە گەوھەردا مەسەلەيەكەي فىكرى و رۆشنىرىيە. ئەم مەملەتتە
لەنئەوان دوو بۆجۈونى بەرەي چەپ و لىبرالى ديمۇكراتى عەلمانى لە لايەك و
دىدى پەيرەوانى ئىسلامى سىياسى لەلەيەكەي دىكەو، ھەمىشە لە
كۆمەلگەي كوردەوارىدا ھەبوو، ھەندى جار توندبوو، ھەندى جار سست
و لاواز بوو تەو، بەتايىبەتەي دواي ھەلايسانى شۆرشى ۱۱ى ئەيلول
۱۹۶۱ كە تەوژمى نەتەوئەي ديمۇكراتى بەسەر ھەموو تەوژمىكەي دىكەدا
زال بوو، لى... ئىستە، لە دواي راپەرنەو، زياترىش لەژىر پالەپەستوى
بارى نىئەوئەتەي و دۆخى و لا تە ئىسلامىيەكانى دىكە، مەملەتتە توندو
تىژتر بوو. ئەمەش كاتىيە، چونكە لە چەند سالى داھاتوودا يا تەوژمى
توندپەوانەي ئىسلامى سىياسى بەتەوئەي پاشەكشى دەكات، يا چەندىن
شەپى ناوخۆ و لا تانى مۇسۇلمان دەگەرتەو. كۆنگرەي نىئەوئەتەي دژ
بەتىرۆر كە لەم دوايىيە (شوباتى ۲۰۰۵ لە پايتەختى عەرەبستانى
سعودى بەسترا نىشانەي توندوتىژبونى مەملەتتەكەيە لەناو و لا تانى
مۇسۇلماندا، بەتايىبەتەي ھەندى دياردەي مەملەتتەكەي سەپىن... بۆ نمۇنە:
بەكەلك وەرگەرتن لە كەشۈھەوئەي ديمۇكراتى و ئازادىي بىرورى لە

کوردستان، بەر لە ۶-۷ سال، نووسەرێکی ئیسلامی سیاسی، بە کوردی کتێبیکی گەورە نووسی، دەرپارە چى بێ؟! دەرپارە بێھودەیی و زیانی (دیموکراسی)... دەیویست بێ ژیاى دیموکراتى خراپە و دژى ئیسلامە و دژى سروشتى ئینسانە، بەلام بەخۆى نە دەسەلماند، کە ئەگەر دیموکراتى و ئازادى لە کوردستان نەبە، نەیدەتوانى کتێبیکی وەها بنوسیت!!.

کەواتە چەمک و تەوەرەکانى ناوەرۆکى ئەم مەملەتە مەیدانى رۆشنبیری فراوانتر دەگرتەو. لە چەندین دیالۆگى تەلەفزیۆنى و رۆژنامەگەرى کە لە نێوان رۆشنبیرانى هەردوو لادا بلاو بوونەو، پەل بۆ گۆشە و بوارى تازەى ژيان و رۆشنبیری دەهاوێژرا.

رەنگە، لەم وەلامە رۆژنامەگەریدا، نەمتوانیبێت خال و لایەنەکانى مەملەت و مەناوەساتى رۆشنبیری و سیاسى کوردستان بەخەمە بەرچاو، چ بگات بەشیکردنەو و دەرەنجام دەرھێنان! ئەم وەلامە لە دەرئىجامى پوختەو و دوورە، تەنیا هەوڵم داو بەلێم کە: بەلێ! قسوتابخانەى ئەدەبى و رۆشنبیرىمان هەبوو، و، مەناوەساتیشیان لە نێواندا هەبوو. لێ لەبەر نەبوونی ئازادى بەر لە راپەرینی ۱۹۹۱ و (لەبەر چەندین سالى شەرى ناوخۆ و کرژو کالى) دەرەتەى پشکوتن و گەشەسەندنى دیالۆگى پێگەيشتووی فیکریان نەرەخساو.

هێشتا ماویەتى. ئیستاش بزوتنەو یەکی ئەوتۆ بەرچاو ناکەوێت. دیارە وەختى دەوێ. من لە پێگەیه کدانیم بزانم ئامۆژگارى و رێنۆمایى ئاراستە بکەم. هەرچى لەمەودوا بکەیت، ئیتر لە تواناو وزەى ئەو کۆمەڵە نەماو، بەلکو ئەو نۆی دواى راپەرین، ئەوانەى لە کەشوەهەوای ئازادیدا چاویان هەلەیتاوە، ئەوان دەتوانن سیمای خەسڵەتى بزوتنەو رۆشنبیری و رەخنەگری نۆی بنەخشێن.

ناشتوانم رێنۆمای ئەو نۆی بێم، بەلکو ئەوان بەخۆیان دەبێ رێچکەى

خوځيان بدوژنه وه و تهختی بکمن. به لای منه وه، نه وهی تازه نابې چاو له
نیمه بکا... نیمه هیچ شتیکی وه ها بهر زمان نییه تا لاساییکه ری نیمه
بن.

دهلیم بهم نه وه نه ومامه: چاوتان له ئیمه نه بئ، بارودوخی ئیمه ئیجگار سهخت و ناتاسایی بوو. له ئیمه فیرنابن، برۆن، چاونه ترس، ئاسوکان بکوئن، دهشته به یاره کان بکیئن، کانیاوه شاراوه کان بدوزنه وه، به شیتوازی تاییهقه ندی سه رده می خوتان بجوئینه وه و دابه یئن.

له و چه ند دپړه دا ئا ما ژ هم بڼ گه وړه ترين مونا فه سه و ملما نيتي ئي ستا و
 ئايينده ي هره نزيكي نيو كو م ه لگام كړدو وه، چ له ئاستي فيكري و
 رو شنبيري دا، يا له مه يداني به كا رهي تاني ته كنول ژي اي نوي و تي گه يشتن له
 شوړشي زانستي و زانيار بيه كان و، شارستاني و ئاستي كو م ه لايه تي و
 سياسي و هي تره وه.

ململانی لهو بواره دا قوولترو فراوانتر ده بیټ. هه موو لایه نیکي ژيان ده گریته وه، چونکه سروشتییه، خواستی پیښکه وتنه. بمبورن که لیږده دا به زمانې حتمیه تی داخراو دده ویم، من ئالیږده دا وه های ده بینم، ناتوانم زمانیکې دیکه به کار به یتیم. ده مینیتته وه (نه خشه و پلان) بۆ مونافه سه ی سروشتیې ټایینده.

واته: ده بڼه لومړجی نازادی مونافه سه بخولقتین. نازادی، به خوږی،
د درغه تی مونافه سه ی نازادو گهرم دهره خستیت. مونافه سه ی نازاد نه سل و
گه وهری ژبانی نازاده، کو مه لگای نازاد دهرغه و شهنسی پیشکوتن و
سه رکهوتن بو هر تاکیکی کو مه ل فراهه م ده کات، ئیتر دهمیتته وه سر
تواناو لیته اتوویی و وزه و ماندو و بوونی هه رتاکه که سی: بیگومان
مونافه سه هه موو بواره کانی ژبانی نابوری و بازارگانی و ودرزشی و
خوتندن و نه ده بی و هی تر، ده گرته وه.

بازاری نازاد لیوہ شاوہی ٹابووری و شاره زایی تاکہ کہ سہ کان

دهسه لميټيت. لي بوارتيكي گرنكي مونافهسه بواړي زانستي و داهيتانه. كومه لگا، يا دهولته و كومه لگا، دهبي دهرفت بههر كه سيك فراههم بكت، تا بتواني له داهيتاني هونهري و زانستي دا خوي تاقي بكتاوه و بيړكه كاني به نه نجام بگه يه نيت و مافي پاريزاو بيت، ههروه ها له هه موو بوارتيكي داهيتاندا نه و هه لومهرجه بوئينسانه دابن بكرت تا بتواني پر به نارهزوو توانا و ژياني خوي، دابهيتي و خوي بنويتيت.

ره خساندنې هر بوارتيكي داهيتان به ماناي نازادي و مونافهسه يه له نيواني داهيتنه راندا، كه واته: بو داهيتان و پيشكه وتن و دوزينه وې شتي تازه دهبي چندين مهرجي بنه رهي زامن بكرين:

۱- نازادي... نازادي بو هه مووان، هه كه سيك نازادبي له ليكوليينه وه و گه ران به شوتين زانياري و پتيويستيه كاني گه شتن به راستي.

۲- جگه له نازادي... دهبي هه لومهرجي ماددي و مه عنوي بو هر داهيتنه ريك جوور بكرت، چ پاره بي يا ژوورو ته كټولژيا و كه ره سته ي ليكوليينه وه. له ولاته پيشكه و توه كاندا هه ندي له هه لومهرجه له رتيكه كهرتي تاييه تي ناوه ندو په يمانگا و كارگه كانه وه، هه نديكي ديكه ش له لايه ني داموده زگاي دهوله ته وه، ده خرينه به رده ستي داهيتنه ران.

ره نكه له نيواني چندين كس، يا چندين دهزگا، مونافهسه ي توند هه بي دربارهي نه وي كټي زووتر يا باشتتر به نه نجام ده گات، وه كو مه سه له ي دوزينه وې جينيټوم له نه مريكا، كه له دوو لادا، دوو كس، خهريك بوون، نهيتي (ژينه تيكي) بدوزنه وه، كه له نه نجامدا، دوزينه وه زانستيه كه بو هه ردوولا پيكيه وه تو ماركراو هه ردووكيان، له نه مريكا، به داهيتنه ري نه و دوزينه وه زانستيه ناسران، يه كيكيان له لايه ني ده زگاي دهوله ته وه كومه ك دردا، نه وي ديكه يان به تواناي تاكه كه سي تاييه تي خوي كاري ده كرد.

كه واته: ريزنان له رهنج و ماندو و بووني داهيتنه مهرجيكي بنه رهي تي

دیکه‌ی مونا‌فە‌سە‌ی ئازادە، پاراستنی (ما‌فی داهێنان) دە‌بی بە‌یاسا
پارێزێت و بە‌ئە‌خلاقیات و زانستی و ما‌فی م‌رو‌ف‌ه‌و‌ە‌ش، گ‌ری‌ بدرێت.

۳- نە‌خ‌شە و پلانی پێ‌ش‌کە‌وتن... کە مونا‌فە‌سە‌ی ئازادو، پاراستنی
مە‌رجە‌کانی ئە‌م مونا‌فە‌سە بە‌زانستی و ئە‌خلاقییاتە‌وه، مە‌رجی‌کی
سەر‌کە‌وتنی ئە‌و نە‌خ‌شە‌یە‌یه.

ئێ‌مه ئە‌م وڵاتانە‌ی خۆ‌مان تە‌نیا نە‌خ‌شە‌و‌پلانی ئابووری (۵) س‌الە‌مان
ب‌یست‌و‌وه، لە‌کاتێ‌کدا میل‌لە‌تانی زین‌دوو پلان بۆ هە‌موو بو‌ارە‌کانی ژیان
داده‌نێن: بۆ ئابووری، خ‌وێ‌ندە‌واری، تە‌ندروستی، زانستی و داهێنان،
خ‌و‌راک و ئاو و ک‌ان‌زا‌کان، ئە‌گە‌ری پ‌یژە‌ی پ‌یر و پە‌ک‌کە‌وتە و مندال و زاو‌زی
و... دە‌یان لایە‌نی دیکە‌ی کۆ‌مە‌ل‌گا.

میل‌لە‌تانی پێ‌ش‌کە‌وتوو نە‌خ‌شە‌و پلانی ژیان‌یان بۆ دە‌یان س‌ال داده‌نێن،
نە‌ک تە‌نیا بۆ (۵) س‌ال، کە ئە‌و‌یش بە‌تە‌وا‌ی نابە‌ینە سەر.

بۆ نم‌ونە... ئ‌یس‌رائ‌یل و چە‌ندین وڵاتی دیکە نە‌خ‌شە و پلانی (۵۰)
س‌الە‌یان بۆ خ‌و‌ دان‌اوه، وڵاتە‌یە‌ ک‌گ‌رت‌و‌وه‌کانی ئە‌م‌ری‌کا پلانی (۱۰۰)
س‌الە‌ی هە‌یه.

کۆ‌مە‌ل‌گ‌ای کوردستان پ‌ی‌و‌ستی بە‌هە‌رسی بو‌ار هە‌یه:

۱- رە‌خ‌سان‌دنی هە‌ل‌ومە‌رجی داهێنان و مونا‌فە‌سە‌ی زانستی و هونە‌ری و
ل‌یک‌ۆ‌ل‌ینە‌وه‌ی ق‌و‌و‌لی زانستی بە‌رف‌را‌وانی تو‌یژ‌ینە‌وه‌ی زانستی، نە‌تە‌نیا
لە‌ بو‌اری ئە‌دە‌ب و جو‌گ‌راف‌یا و م‌یژ‌وو و ئابووری و ما‌ف‌ناسی و
د‌یم‌و‌گ‌رافی و هی تر، بە‌ل‌ک‌و بە‌تایبە‌تی لە‌ ل‌قە زانستی‌یه‌کانی د‌یک‌ە‌دا
و‌ه‌کو: ک‌یم‌یا و ف‌یز‌یا و پ‌ز‌یش‌کی و کۆ‌مە‌ل‌ناسی و دە‌روون‌ناسی و
ک‌شت‌و‌ک‌ال و ج‌ی‌ۆ‌ل‌ۆ‌ج‌ی و ک‌ان‌زایی و هی تر‌دا.

۲- دە‌بی سە‌رم‌ایە و بود‌جە‌ی زیاد، بە‌پ‌یژە‌ی بە‌رز، بۆ پ‌شت‌گ‌یری ماد‌دی و
مانە‌وی (مە‌ع‌نە‌وی) و تە‌کن‌ۆ‌ل‌ۆ‌ژی ل‌یک‌ۆ‌ل‌ینە‌وه‌ی زانستی و داهێنان و

موناڤه سه‌ی زانستی‌یانه تهرخان بکرت، له‌گه‌ل ږه‌خساندنې (نازادېی لیکو‌لینه‌وه و داهیتان)، که به‌بې نهم نازادییه وزه و توانا و به‌ره‌ی ئینسان ناگه‌شیتته‌وه.

۳- دانانی نه‌خشه‌وپلانی درتړخایه‌ن بۆ لیکو‌لینه‌وه‌ی زانستی و داهیتان، به‌لایه‌نی که‌م بۆ ۲۵-۳۰ سال، به‌لکو زیات‌ربش.

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی هیشتا کوردستان له‌ چوارچتیه‌ی عیراقدایه، ناچار ده‌بین خه‌لکی عیراقیش له‌گه‌ل خۆمان پتیش بخه‌ین، واته: ده‌بې شتیک بکه‌ین ئه‌و بیروبو‌چوونانه له‌مه‌ر لیکو‌لینه‌وه‌ی زانستی و نه‌خشه‌وپلانی درتړخایه‌ن بخه‌ینه میتشک و به‌رنامه‌ی کاری گشت خه‌لکی عیراقه‌وه.

که‌وايه، نابې له‌ بواری موناڤه‌سات و لیکو‌لینه‌وه‌ی ئه‌ده‌بی و ږوشنبیریدا ږابوه‌ستین، به‌لکو بیر له‌ داهیتان و لیکو‌لینه‌وه‌ی زانستی هه‌مه‌لایه‌نه بکه‌ینه‌وه و، به‌ره‌و ئه‌و ئاسۆیه په‌ل بهاو‌یترین که‌ بواری سه‌ره‌کی و راسته‌قینه‌ی پیشکه‌وته‌نه.

✱ بۆچی نهم بایه‌خدا نه‌ به‌شا کر فه‌تاح؟

- شا کر فه‌تاحی شه‌هیدم نه‌دیوو، نایه‌ته‌ یادم له‌ جیگه‌یه‌ک، له‌ مه‌جلیتیک له‌ بۆنه‌یه‌ک، چاوم پتی که‌وتبیت. ږه‌نگه هه‌ولې ئه‌وه‌شم نه‌دایت، ئه‌گه‌ریش ویستبام ږه‌نگه بۆم ږیک نه‌که‌وتبې. که‌واته: نه‌مدیوه. نه‌مه‌یان گرنګ نییه.

لې گرنګ ئه‌وه‌یه بۆچی بایه‌خم پت داوه، هه‌روه‌کو، له‌ لای خۆمه‌وه بایه‌خم به‌به‌ره‌مه‌کانی عه‌لا‌ته‌دین سو‌جادی داوه به‌بې ئه‌وه‌ی بیبینم، ته‌نیا یه‌ک جار نه‌بې له‌ مه‌جلیتیکدا، ئه‌ویش به‌ږیککه‌وت. هه‌روه‌ها گرنګیم به‌نوسینه‌کانی مسعود محه‌مه‌د داوه که‌ ته‌نها دوا‌ی ږا‌په‌ږین ږیککه‌وت چه‌ند جار بیبینم و له‌گه‌لی دابنیشم. من هه‌ندی جار (ئه‌گه‌ر زۆریه‌ی کات نه‌بې) له‌ خۆم تیناگم. نازانم به‌چی ږیگایه‌کا ده‌ږۆم. چۆن ده‌فکر... بۆچی

به لای ئەم نووسەر زياتر دەرۆم، به لای ئەوی دیکەدا نارۆم. منیک، تا ماوه یەک و، رەنگه ئیستاش تاراده یەک، به بیرورای سیاسی چهپ و چهپره و چهپ بین خویناسم، که چی له بهرهمی ئەو نووسەرانهی چهپ نین، یا رەنگه دژی چهپیش بدوین، چیژم وەرگرتوو. به زمانی عەرهبی و فارسیش هزم لێ بووه ئەو بهرهمه ئەدهبیه ناچهپانهش بخوینمهوه که نووسەرانیان ئیدعای چهپخوانی ناکەن. له ئەو پهڕی چهپره ویدا بوومه که هزم له خویندنی هەر شتیک بووه که دژ به بیر و رەفتاری بهرە جیهانی چهپی سەرهمانی سهدهی بیستمه بووه. ئەدهبیاتی چهپیشم به چری خویندوو، به لام میتشکی خۆم له ویدا دانهخستوو، به لکوهمیشه وریا بوومه تا بزانه بهرە بهرامبهر چی دهلیت.

رەنگه به شۆینی جۆره هاوسهنگیهکی دەر وونیدا گهراوم. سهیر ئەوهیه له هەردوو لادا هەندێ راستی و دروستیم بۆ روون دهبووهوه. لیکم ده دانهوه، به ئەنجام نه دهگهیشتم. لهو سهردهمه دا (سالانی شهسته کان و ههفتاکان) که به بیروباوهری سیاسی، هەندێ جار، دهکه و قه خانە ی چهپی توندپهروه، لێ له هه مان کاتدا غهرقی خویندنهوهی کتیب و پهراوه ئاینیهی کان بووم تا به سنووری جۆره تهسه و فیک گهیشتم و، ههست و هزره تهسه و فی و چهپهوی ئەو سهردهمه، ئاوێتهی ههست و بیرو توندی نه تهوهیی کوردی، پیکهوه له نووسینه بلاو کراوه کاغدا دهرپهوه لیکۆلینهوه و رهخه ی نووسه رانی دیکه یان دهرباره ههیه. له پاییزی ۱۹۶۷ هه، بیتاک و بێ پهروا، بابهتی ئاینی و نه تهوه پهروهی و چهپهرویم، پیکهوه له یهک دهقدا دنووسی و، بلاوم ده کردنهوه. ئیستا من کامه یانم؟

من، ده بوا، له بواری بیرورای سیاسیدا، له گهڵ مامۆستا جهمال نه بهز یهک نه گرمهوه، لێ له بهرهمه ئەدهبیهکانی و، تا ئیستاش له شیوهی نووسینی چیژ وهرده گرم. شاکر فه تاح به خۆی نه گوتوو چهپرو، دیاره رۆژیکیش به لای بیرو چهپا نه رۆیشتوو (که جیگه ی لیکۆلینهوهیه) لێ

له دواى خوښندنې سهره تاييښه وه، خوښندنې خوښه خوښ كورديم له شاكړ
 فه تاحه وه دهست پټكردووه. ههروه ها عه لانه دين سوجادى و مه سعو
 محمه د كه له بهرې چه پدا نه بوونه. وه نه بې بهرهمى نووسه راني چه پرؤم
 نه خوښېدى. بهلكو زؤرېش ههولم داوه لټيان تېبگم. هه نديكيان نه بې،
 زؤر بهيان ههوليان داوه پيشان بدن كه چه پرؤن، له كاتيكدا چه مكى چه پ
 به ناخى دهروونيانا نه رويشتووه تا رفته رفته هه مه لايه نهى ژيانيان
 چه پخوازى بنويښت.

شپوه ژيانى مړؤف ده بې رهنځدانه وهى بيرو راى تيدا دهر كه وىټ، بؤ
 نمونه له نهو رويا په پيره وى ژينگه پارټيزى، له ههر كسوى بې تنانته له
 جلوه رگ و قژ و رفته رفته دهناسرټ، جلوه رگى په پيره وانى ديموكراتى
 مه سيحى، زؤر بهى جار جياوازه له جلوه رگى سوسيال ديموكرات و،
 به ناسانى لټك جيا ده كړيټه وه.

بيري چهپ ته وژمىكى سهره كى كولتوورى مړؤفايه تيبه، له تهك
 ته وژمه كانى ديكه دا ريشه ي بؤ دوو تا سى هه زار سال، بهلكو زياتر
 دهگه رټيټه وه، بيري چهپ هه ميشه بووه و ده ميټى و به شيكى سروشتيى
 بير كړنه وهى هه ندى خه لكه، چ زياد يا كم له ناو حزبى راسترو شدا
 هه نديك جار بالى چهپ يا چه پى مامناو هدى په يدا ده بى. له
 نايينه كانيشدا بيري چهپ و بيري راست پټكه وه هاتوون، هه ميشه
 راڅه كهر (موفه سر) ي نايينى وها په يدا بوونه كه تېگه يشتنى چه پرؤوانه يا
 راسترووانه به نهم نايينه يا نه وېتر ده دن، تا له گه ل جوولانه وهى كؤمه لگا
 بگو نجبټ. له بهرې چه پدا، وهكو بهرې راست، له رؤژه لاتدا نووسه رو
 شاعيرى گه وره دهر كه وتوونه، لى زؤر بهى نووسه ره چه پرؤكان له داهيتاندا
 سه رنه كه وتوون، چونكه له ناخه وه چهپ نه بوونه، بهلكو ماسكى چه پيان
 پؤشپوه، له كاتيكدا هه ندى له راستروكان خوښان بوونه و هيچى تر...
 پټوبستيان به ماسك نه بووه.

رهنګه لم بۆچوونانهم تۆزیک زیدەرۆییم هه‌بووبیت، لێ بۆخۆم به‌پیتی
 تیبگه‌یشتهم هه‌ولم داوه له‌هه‌ردوو لایه‌ن تیبگه‌م، له‌هه‌ردوو لا توخمی
 راستی هه‌یه، به‌لام نه‌ک هه‌موو راستی، له‌ بیروباوه‌ری ئایینی جوړه‌جوړدا
 ئاییدیاو بیروکه‌ی به‌رزم دیوه، هه‌روه‌کو له‌هه‌ندی کولتووری چه‌پیشدا شتی
 جوانم به‌رچاوکه‌وتوو... هه‌رچه‌نده‌ هه‌میشه جیهانبینییه‌ قووله‌ ئاینیه‌که
 زاتربووه (لێره‌دا ئایین به‌مانای دینیکی ئه‌وتۆ به‌کارناهیتم، به‌لکو وه‌کو
 گه‌وه‌ری په‌یامی ئایین له‌ به‌ره‌یه‌یانی میژووی ئاده‌میزاده‌وه که مانای
 ویژدانه‌و خاکه‌پایی و خۆشه‌ویستی و میهره‌بانی له‌ته‌ک ژیان و گه‌ردوون و
 بوونه‌وه‌ره‌کانیدا، که مروژ زه‌ریه‌کی هه‌ره‌ بچووکێ ئه‌و ده‌زگا زه‌لامه‌ی
 وجوده‌و له‌ ئه‌نجامدا بۆ ئه‌وی ده‌گه‌ریته‌وه.

له‌مه‌ر هه‌ولنه‌دان بۆ دیتن و ناسینی فیزیکی نووسه‌ران تووشی
 سه‌له‌مینه‌وه‌ بوومه، چونکه‌ هه‌ندی جار چاوم به‌شاعیریا نووسه‌ریک (یا
 سیاسه‌تمه‌داریک) که‌وتوو، که له‌وه‌وپیش زۆر چه‌زم لێ بووه‌ بیبینم، به‌لام
 وه‌ختیک له‌نزیکه‌وه‌ ناسیومه‌ ئاره‌زووم بووه‌ کاشکی نه‌مدییا! ته‌نیا
 له‌دوو‌ره‌وه‌ ناویم بیستبا و، له‌ به‌ره‌مه‌کانی چێژم وه‌رگر‌تبا. من هه‌رچه‌نده
 ئه‌و نووسه‌ره‌ به‌رچاوه‌نیم، لێ رهنګه که‌سانیکیش هه‌بن دوا‌ی دیتنی من
 چه‌زان کردبا ئه‌به‌د منیان نه‌دییا، به‌لکو له‌ دوو‌ره‌وه‌ منیان ناسیبا، ئه‌مه‌ له
 چیه‌یه‌وه‌ هاتوو؟ رهنګه له‌وه‌وه‌ هاتبیت که‌ پرۆسه‌ی خولقاندن جیا‌یه له
 لایه‌نه‌کانی دیکه‌ی که‌سایه‌تی ئینسان، که‌ بوونه‌وه‌ریکی هه‌زار لایه‌نه‌یه،
 له‌پرووی کۆمه‌لایه‌تی و فیکری و سایکۆلۆژی و دابونه‌ریت و چه‌زو ئاره‌زوو
 و خولیاوه... هه‌میشه‌ شاراوه‌ و نه‌ناسراو ده‌میتن، که‌س نازانی له‌ چ
 خوله‌کی‌دا چی شتیکی چاوه‌پوان نه‌کراوی لێ ده‌وه‌شیته‌وه. تۆ که
 به‌زه‌حمه‌ت خۆت ده‌ناسی و، رهنګه ئه‌به‌د له‌خۆت تینه‌گه‌یت، چۆن ده‌توانیت
 له‌ گشت لایه‌نی ژیان و هه‌ست و هزر و چه‌زو ئاره‌زووی ئینسانیکێ دیکه
 تیبگه‌یت، هه‌رچه‌ند نزیکت بێ، له‌ خیزانه‌که‌تیش بێ؟!

سالی ۱۹۷۲ که گۆشه یه کی کورتی پەخشانم له رۆژنامه ی (التآخی) ده نووسی، رۆژتیک له بینایه ی رۆژنامه که له شه قامی سه عدون به ره و لای رووباری دیجله له به غدا دانیشتبووم، ده نووسی، یه کیک هاته ژووره وه، یه کهم جار بوو ده بیینم، به لām له بهر وینه کانی که له رۆژنامه بلاومان ده کرده وه، یه کسه ر ناسیمه وه، مامۆستا عه بدوله جید لوتفی چیرۆکنووس و رۆژنامه نووس بوو، کوپه که ی له رۆژنامه که مان به پرسی ئه رشیف بوو، به دوای ئه و هاته ژووره وه، به گهرمی به خیرم هینا و خوشحالیم له م سهردانه ده پرپی، ئه و سه ره تا راوه ستا و گوتی: «سویحانه لā! گه نچ و قۆزی! له خوتنده وه ی نووسینه کانت وه هام ده هاتیه به رچاو پیره میتردیکی ریش درێژی سپی بیت، سه د سال ئه زموونی ژیا نت له پشته، له ئه شکه و تیکدا دانیشتووی بۆ خه لکی ده نووسی و ریتوما یییان ده که ی ت!».

گوتم: ئا ئه وه م که له به رچاوت راوه ستاوم «گه نجیکی موو ره ش و چوست و چالاک بووم»... به لām په نگه به دل پیریم!

ئه وه ئه و... سال هات و سال رۆیشت، دوای ۳۱ سال، جاریکی تر رۆژنامه ی (التآخی) مان رزگار کردو، ئازادانه دوای رزگار بوونی عیراق سالی ۲۰۰۳، دامه زرایه وه و که وته بازارو شه قامی رۆژنامه گهری به غدا، من رۆژانه وتارم ده نووسی، هه ندیکی به ئیمزای ئاشکراو هه ندیکی به نازناو، لی زوو به زوو له کۆر و کۆمه له ی رۆشنگیری و سیاسی به غدا ئاشکرا بو که منم ئه و وتارانه ده نووسم (چ به ناو یا به نازناو)... و که وته لی کۆلینه وه له که سایه تی ئه م نووسه ره!

هه ندی که س ده هاتن بۆ ئیداره ی رۆژنامه که ته نیا بۆ دیتنم و ناسینم، له پاییزی ئه و ساله دا (واته ۲۰۰۳) گوتیان نووسه ریکی به غدا یی ده یه وی چاوی پیت بکه وی، گوتم: بابه رمی.

که هاته ژووره وه، وه کو عه بدوله جید لوتفی تۆزیک راوه ستا و پاما، ئه نجا گه رما و گه رم گوتی: (وامده زانی گه نجی، چونکه تۆ به شیه یه کی

گه نجانە دەنووسی، نەمدەزانی پیریکی مووسی وەکو تۆ ئەو نووسینە گەنجانە دابھیتن. پیروزیاییت لی دەگەم. دەستخۆش). پێکەنین، دواى دانیشتن، قسەکەى عەبدولمەجیدم بۆ گێترایەوه، گوتم: (لە لای خۆم سەیرترە کە ئەمە دەبینم. کە دواى پتر لە ۳۱ سال گەنجانە تر بنووسم، بەهەر حال من ناتوانم خۆم هەلبەسەنگینم، من خۆم نابینم، خەڵک دەمبین، ئەو بۆ ئیوه و خۆنەران دەمیتێتەوه، جا هەرچۆنم دەبین ئەو ئایدیای ئیوه، ڕەنگە ویتەى من لە لای خۆم جیاوازییەت لە ویتەکانی ئیوه، هەرکەس لە ئاوتنەیهکەوه و لە گوشە نیگایەکەوه تەماشای دەکات).

جاریکی تر لەخۆم دەپرسم: من کامەیانم؟

ئایا ئەو نووسەرە گەنجەم سالی ۱۹۷۲ بەشێوهیەک دەنووسم نووسەرانی دیکە ویتەى پیرەمێردیکی مووسی و ڕیش درێژی ئەشکەوت نشین، لە مێشکیانایا بۆم دەکێشن، یا ئەو نووسەرە بەسالاچووەم سالی ۲۰۰۳ بەشێوهیەک دەنووسم بەهزری هەندى نووسەر گوايه گەنجانە دەنووسم؟! من ئەو مەزۆقە بەهات و هاوارە چەپخووزەم؟ یا ئەو ئایین پەرودەر ئارام و بێدەنگەم؟

خزمایەتیم لەگەڵ ئەو نووسەرە ناچەپە کوردانە چیبە کە ناوم هێناون، لەکاتیکیدا هەولم داوه لاسایی گۆزان و شاعیر و نووسەرە چەپڕۆکان بکەمەوه (کە لەمەشدا خۆم نەبێ کەس ئاگادار نییه)؟؟... تیدا سەرنەکەوتم! سەپرو سەمەرەیه.

کەواتە: من کێم، یا وەکو جگەر خۆینی مەزن دەلتی: کینه ئەم؟... کە دەشتی بلێم: کیمە ئەز؟

ڕەنگە درێژەدانم بەقسە بۆ ئەوەش بێ، بەلکو خۆم دەناسمەوه، لی سوودی نییه! چەند فرەم ڕێستووه بەئەنجام نەگەبشتووم، هەندى جاریش پەنام بۆ بێدەنگی و ڕامانین بردووه... بەلکو خۆ بناسم، دیسان بێ سوود بووه!.

ئەم ھېنان و بردنە، لەگىرپانەوھى ھەندى سەرگوزەشتەو دىدو بۆچوون، بۆ
وھلامىكە دەربارەى پرسىيارەكەت (بۆچى ئەم بايەخدانە بەشاكر فەتاح)؟،
پراستى بى، بەتەواوى نازانم بۆچى. مەرۆڭ ھەندى جار (من وەھامە)
بەدەنگى ھەستىكى نادىيارى دوورەو دەچىت، نازانى... بۆ؟! لەڭيانى
ئىنساندا خولياو خەيال و ھەستى شاراوە و تەماوى و نادىيار زۆرن، كە
ھەندى جار ئەوانە زال دەبن بەسەر ھزرو ھەستى ئاشكراو ديارو شتى
بىنراوى بەرچاو، بۆچى؟... دىسانەو نازانم.

بەدروستى نازانم، لەپرەدا، بۆچى بايەخم بەشاكر فەتاحى شەھىد داو،
لىرەدا ئەگەر ھەندى ھۆكارو بىنانو بەيتمەو پەنگە ھەر بۆ ئەوھەبى تا
پاساوى بايەخپىدانەكە بدەمەو و خۆمىش بەو قەناعەت بەيتم! جا ئەگەر
ھەر دەبى پاساو بۆ بايەخدانەكە بەيتمەو پەنگە بۆ ۳ ھۆ بگەرپتەو،
بەكورتى:

يەك: لە پۆلى يەكەمى ناوھندى سالى ۱۹۵۷ نووسىنەكانى ئەو
سەردەمەى شاكر فەتاحم خويندەو و كارى لىكردم.

دوو: تراژىدىي چارەنووسى ئەو ئىستاش ئەم پرسىيارەى لەپىشم داناو،
كە شاكر فەتاح بۆچى خۆى بەدەستى رڭىمەو دا؟ بۆچى خۆى
بەكوشە دا؟ خۆ دەيتوانى، بەرلەو، خۆى بەبنكەى پىشمەرگە
بگەيەنيت، ئىتر چىيى بىھوئى، بىلى!

سئ: قوتابخانەى چاكسازى و ميانرۆيى شاكر فەتاح بۆ پەرورەدو
چارەسەرى دەردى كۆمەلايەتى، كەواتە ئەو لەسەر رڭىيازىكى
تايبەقەندى خۆى دەروىشت و خواھنى قوتابخانەيەكە لە
كولتورماندا.

ئەو سئ پاساودانە برك شىكردنەوھيان دەوئ...

بەكورتى... من بەر لە چوونم بۆ قوتابخانە شىعەرى ھەورامىم
دەخويندەو. يەكەمىن جار كە چارم بەكوردى سۆزانى كەوت لە ناوھپراستى

په نجاكان بوو، چهند دانه گوڅاري (په يام) ي كورديم له تاقي ديوه خانې خرميک به ده دست كهوت، به سؤرائي نووسرابوو، نه مريكييه كان له كهركووك دهريان دههيتنا.

سالي ۱۹۵۷ كه تازه چووبوومه ناوهندي، له بهشي ناوخويي كهركووك چاوم به چهند دانه ي گوڅاري (هه تاو) كهوت، به پوسته بو قوتايبه كي هاوژوورم دههات، ههر لهو سالداه له گهل قوتايبه كي خهلكي چه مچه مال تاشنا بووم، به ناوي جه بار، بووين به دؤستي گياني به گياني. نهو قوناغي سه ره تايي به كوردي خويندبوو، (لهو سه رده مه له چه مچه مال وه هابوو، به لام له كهركووك خويندن به عهره بي بوو، له سه ره تاييه وه تا دوا ناماده بي... واته من ته نيا به عهره بي خويندبووم). نهو براده ره مني فيري خويندنه وه ي باشتري كوردي سؤرائي كرد، چهندين كتيبې كوردي له ماله وه بو هيتنام به شه وقه وه ده مخويندنه وه، له يادمه كه ههنديكيان نووسراوه كانې نهو سه رده مه ي شاكرفه تاح بوو. ئيستر به ره مه ي نهوم به رچاو بكه وتيا ده مخويندنه وه، وه كو كتيبې: گه وره پياوان، شه به نكه به رۆژ، هاوړتي منال، چيرۆك بو منالان و هيتتر... زؤره يان سالاني ۱۹۴۷، ۱۹۴۸ چاپكرا بوون.

ناوي شاكرفه تاح له ميتشكما چه سپا، چونكه له سه ره تاي گروگالي رۆشن بيريده بووم، حهزم لي بوو هه موو شتيك بزائم، به كوردي يا عهره بي، نهو چهند كتيبې مامؤستا شاكرفه تاح، لهو سه رده مه ي نهو جوانيمدا، چمكيكي (گؤشه يه كي) په رده ي تاريخي له به رچاوم لادا، لايه كي دنياي بو روونكرده وه... له ريگه ي نهو وه يه كه مين جار ناوي كه ريم خاني زهند و سه لاحه دين نهويي و كرداره به رزه كانې ده بيسستم. له (گه وره پياوان) دا ناگاداري رنج و داهيتان و گه وره بي چهندين بليمه تي نه م چاخه ده بم: وه كو، ول بهر فورس (لا بهري بازرگانيي قوله رهش)، بيل، داهيتنهر ي ته له فؤن، نانسن پاله واني جيهان له پياوه تيدا كه خهلكي نه رويجه،

گۆته مېسەرگ داهینه ری چاپی نو، کولومب (کولومبس) دۆزه روهی نه مریکا، سه پسن داهینه ری بیته وشدار و، مارکونی داهینه ری ته لگرافی بیتهل، گاندی و گه وره پیاوانی دیکه.

شاکر فه تاح له نووسینه کانیدا، راسته وخو و ناراسته وخو هانی لاوانی کوردستانی ده دا بو داهینان و پیاو تهی و خزمه تی گهل و فی ربون و وه رزن (وه رزش) و خو وره وشت و دابونه ریتی چاک. کومه له چیرۆکه کانی بو منالان و، بو پیکه نین، زاخاوی میتشکی ئیمه بو له و ده مه دا. ساده و ره وان ده بنوسی. بابه تی پر له مانا و سوود مه ندی به شتیوه یه کی جوان و روون ده خسته به رده ستان. نه و شتیوه ساده یه له نووسیندا پتر منی هان ده دا که منیش بنووسم، وه کو نه وهی پیم بلتی: بنووسه! تۆش ده توانیت بنووسی!.

لیتیره ده چمه سه ر نه وهی که ناوی (قوتابخانه) به مانای مه کته بی نه ده بی یا رۆشن بیری شاکر فه تاحی لی ده نیم. نه و دیاره له سه ره تاوه نامانجیکی بو خۆی دانا بو، هم به نووسین هم به کرده وه، له ڕیگای ئه رکه کارگێڕیه کانییه وه له شاره وانی و له قائیمقامیه ت، خزمه تی گهل بکات. دیاره خۆی له شه رو هه رای حزبی و سیاسی دوور راگرتبوو، ته نیا له سالی ۱۹۷۴ به دوا وه تۆزیک خلسکایه نیو هه لۆتستیکی نه باشی سیاسی، نه ویشی به خۆنی خۆی پاک کرده وه (دیمه وه سه ر ئه م خاله تراژیدییه).

ڕیبازی قوتابخانه که ی به و دوو ڕیگایه نه نجام ده دا: یه ک، بنووسیت، چ وتار، کتیب، یارۆژنامه ی دیدار (وه کو با سه ره، خو رمال، چه مچه مال، ئاکری)، له ڕیگای نووسینه وه تاک و کومه له په ره ورده بکات، بیروبوو چوونی چاکسازی و پیتشکه وتنی هه نگاو به هه نگاو (گاف به گاف) بلاو بکاته وه. نه و (شو ڕشگێڕ)، به چه مکی ئیمه نه بوو، به لکو ریفورمیست (چاکساز) بوو. جاریک ره خنه یان لی گرتم، گو تیان تو بایه خ به شاکر فه تاح ده دهیت له کاتیکدا نه و (اصلاحی) یه، گوتم هه ر له به ر

ئەو ھەيە كە بايەخى پى دەدەم. چونكە ئەو بەر لە ھەموومان دەركى ئەو ھى كەردبوو كە پىشكەوتنى ھەنگاو بەھەنگاو (نەشۆر شگىرەنى توند) لەسەر بنەماي پەرەردە و چاكسازى و پىشكەوتنى زانستى و پىشەسازى و دروستكردنى باخچە و قوتابخانە و يانە و بلاوكردنەو ھى روشنبىرى باشتەرە.

دوو: بەكردەو لە ھەركوئ ئەو فەرمانبەر، يا بەرپرس بىا، ھەولئ دەدا شتىكى شارستانى بەدى بەيتى، وەكو دەرگردنى رۆژنامە، چاككردنەو ھى ھاوينە ھەوار (و ەكو لە ئاكىرى بۆ نمونە)، يارىگەى وەرزش و چالاكى كۆمەلايەتى بۆ نەھىشتنى گرفت و كىشەى ناو خەلكى ئەو دەرەزانە. ئەو خاوەنى پەيامىتى كۆمەلايەتى روشنبىرى بوو، بەھىمنى و ئارامى بەشىو ھى خوئ نەجمى دەدا. ھەولئ دەدا، منال و جوان و لاوى كورد ھەموو شتىك بزەن، ھەر بۆيەش ژيان و بەرھەمى دەيان داھىتەر و زانا و چاكسازى جىھانى بۆ زمانى كوردى وەرەگىر، يا پوخت و كورت بەخوئ دايدەنا تا چاوى كورد بكاتەو ئەو بەتاكى تەنيا زۆر بلىمەت و دانا و داھىتەرى دنياى بەكورد ناساند و ەكو، زەردەشت، بوودا، ئۆلتىر، كۆنفوشىوس، مەدام كورى، ئەفلاتون، ميكائىل ئىنجىلا، موزارت، سقرات، گاربالدى، گاندى، مونتيسكو، جان جاك روسو.

... ھەر ھەوا پىاو ەگەرەكانى كورد و شاعىرانى دەناساند، و ەكو سەلاحەدىن ئەيوپى، كەرىم خانى زەند، مەم و زىنى خانى، حاجى قادىرى كۆبى، زىوەر، بىكەس و شاعىر و نووسەرانى دىكە. ئەمجا بايەخى گىرنگى بەخواپەرستى و ئاين پەرەردى دەدا، لە مەشدا ھەولئ دەدا خوئنەرانى پەرەردە بكات. و ەكو دەرەكەوئ لە چوارچىو ھى دىدىكى چاكسازانەى ھىم بەرھەمەكانى نووسىو، پرۆاى بەھىزى بىر و زانين و روشنبىرى ھەبوو. ئەو پرۆوبەرووى چەندىن ئاستەنگ بوو ەو، لەوانەش كەمى تىراژى (دانەى چاپكراوى) كىتەبەكانى. ئەمجا نەبوونى ئازادى،

هەر بۆیەش ناوبەناو شتی بەکۆمەڵ بלאوکردۆتەو. سالانی ١٩٤٧، ١٩٤٨ ئەمجا سالانی ١٩٥٩، ١٩٦٠ دواجار لە سالی ١٩٦٧ هە (دوای ئازادییەکی سنووردار بەهۆی پیککەوتنی ٢٩ ی حوزەیرانی ١٩٦٦ لە نیتوان بارزانیی نەمر و حکومەتی عێراق)... بێگومان باری ئابووری خۆی پێگەی نەداوە لەو زیاتر چاپ و بڵاوکاتەو. ئەگەر بەرھەمەکانی لە کات و رۆژی خۆیدا بەتیراژی زیاد و بەئازادی بکەوتبایە دەستی منال و نەوجەوانان و گەورەکانیش، بێگومان تەئسیرتیکی ئیجگار گەورەتری دەبوو.

لە سەرێکی دیکەو رووناکبیرانی گەورە، وەکوتەو، تووشی هەمان دەردیش دەبن کە من ناوی (دیكتاتۆرییەتی دواکەوتن و نەزانین و نەفامی) ی لێ دەنێم. من کە خۆم بەخواوەنی شتیکی روشنگیری ئەوتۆ نازانم... لێ دەزانم ئەو دیکتاتۆرییەتە چەند سەختە. ستم و دیکتاتۆریی رژیتمە سیاسییەکانی بەلامەو هێچ نەبوونە، چونکە زانیومە چۆن رووبەر وویان بێم، یا هێچ نەبێ خۆم حەشار بەدم یا بچمە سەنگەری پیشمەرگە. لێ، دیکتاتۆرییەتی دواکەوتنی کۆمەڵگاکەی خۆم باریکی ئیجگار گرانی، چونکە ناتوانین شەری ئەو خەڵکە بکەین کە هاتووینە خزمەت و رزگاریان بکەین، لە کاتی کدا هەندێ لەو خەڵکە نە لە بەرژووەندی خۆیان تێدەگەن، نەپێگە دەدەن یارمەتییان بەدەین، بەلکو کۆسپ دەخەنە پێ.

دەردی ستمی دواکەوتن و نەفامی هەندێ خەڵکی دەردیکی بێ درمانە مەگەر زەمەن هەندیکی چارەسەر بکات، ئەو جورە ستمە مەبۆ کە سانیک وەکو شاکر فەتاح سەخت و گرانی، چونکە بەقوولی هەستی پێدەکەن.

لێرەو دەچمە سەر ھۆبەکی دیکە کە پالێ پێو ناوم پتر بایەخ بەشاکر فەتاح بەدم، ئەویش چارەنووسە تراژیدییەکیەتی. ئەو نزیکەی ٧٥ سال

ژیا، پۆژانی ئەخیسری تەمەنی ئەوەندە پڕشنگدارە کە تاریکی هەموو تەمەنی پەواندۆتەوه. . نەک لەبەر ئەوەی بەدەستی پۆتیم شەهیدبووه، بەلکو پتر لە بەرئەوهی کە بۆچی و چۆن خۆی بەدەستی خۆی، دیاریشە بەناگایی بەو چارەنووسە گەیاندووه.

لە یادی ١١ی ئاداری ١٩٨٨ لە پێدا، ئەو کە تەمەنی بە ٧٥ ساڵ گەیشتبوو، بەگژی پۆتیمیکی درێندەو ستەمکار و کوردکوژ وەکو پۆتیمی بەعس و سەدامدا پۆیشت. ئەو لە پۆالەتدا داواوەکی سادە لە پۆتیمی بەعس هەبوو (کە لە کۆپێکی فراوانی هەولێر خۆتندیبەوه). ئەو داوا کرد پۆتیم لەگەڵ پێشمەرگە (واتە: بزوو تنەوهی پزگاربخوازی کورد) گفتوگۆ بکات، تاشتی بەرقەرار بێت.

دوو شتی بەپۆالەت بچووک، بەلام لە گەوهەردا مەزن و قوول و سەرەکی بوون، یەک ناشتی، دوو- ناشتی لەگەڵ پێشمەرگە (سومبولی مەقاوومەتی خەلکی کوردستان). ئەو ناشتیبخوازییە لە ١١ی ئاداری ١٩٨٨ دا گەورەترین جەنگ بوو لەگەڵ حکومەتی سەدام، لە چ پۆویە کەوه؟!... بەلێ لەپۆوی ئەوهوه کە شاکر فەتاح وەکو بلیت: شەری جینۆساید دژ بە کورد دروست نییە، رایبگرن دەبێ بە ناشتی لەگەڵ پێشمەرگە بپۆتەوه. ئەو بە ناشکرا سنگی نایە سنگی پۆتیمیکەوه تازە خۆی بۆ کورد قێران و ئەنفال و کیمیا باران نامادە دەکرد.

لە مێژوو کە وردبینەوه. شاکر فەتاح بەپۆنە لە ١١ی ئاداری ١٩٨٨ بانگی ناشتی لەگەڵ پێشمەرگە هەلدا. ئەما کیمیا بارانی هەلەبجە لە ١١/ ئاداری ١٩٨٨، واتە چەند پۆژ دوا بەبانگەوازه کە پۆوی دا. شالادی پەگەز پەستانە لە ئەنفال لە ناوەراستی نیسانی ١٩٨٨ دەستی پێکرد کە تا ٢٥-٢٩ی مانگی ئابی هەمان ساڵ بەردەوام بوو. ئەو بەر لەو کارەساتانە شەهیدبوو (پۆتیم گرتی و کۆشتی). کەواتە: تۆ بلی شاکر فەتاح هەستی بەو کارەساتانە نەکردییت، کە خەریکە پۆودەدەن؟ بێگومان

ناگای له توندوتیژیوونی شالای جینۆساید دژ به کورد هه بووه، که ههر له نیسانی ۱۹۸۷هه کیمیاباران، کهم و زۆر دهستی پێ کردبوو، جگه له ویرانی و کاولکردنی هزاران گوند و شارۆچکه.

ئێستا ناتوانین بزانی لهو سات و کاته دا که ئهو بانگه وازهی هه لده دا، شاکر فه تاح چۆنی بیر ده کرده وه: نایا نهیده زانی که مانای قسه کهی چیه؟ ده بی زانی بیستی. نایا نهیده زانی چ چاره نووسی که به دهستی ئهو پزتی مه چاوه روانیه تی؟ ده بی ئه وهشی زانی بی. تو بلتی ههستی به کاره ساته کانی دیکه ی کرد بی و نه یوستی ئیتر ئهو تاوانانه بیینی؟! ئه ی چی؟! چۆنی لیک به دینه وه؟.

شاکر فه تاح سالی ۱۹۷۴ قبوولی کرد له ئه نجومه نی ته شرعی و ته نفیزی حوکی زاتی سه رده می به عس دا به زریت. ئه م هه لۆیسته ی بیگومان نه ده گونجا له گه ل سه راپا په یامی کولتوره که ی که هه می شه هانی گیانی نیشتمان په روه ری و کورد په روه ری و ئازادی و پیشکه وتنی دده ا و، لاوانی به و گیانه په روه رده ده کرد. تو بلتی دوا ی هه لسه نگاندن، ئهو هه لۆیسته ی سالی ۱۹۷۴ی له لا سه خت و گران بووی و ویستی بیتی له و میژوه رزگاری بییت، ههر بۆیه ش خۆی به کوشه ت دا؟ زۆرم پرسیار کرد له ناشنایانی، نه مزانی که بۆچی له ۱۹۸۸ دا به گژ پزتیما چوو؟ ههر چی بییت ئهو له گیانی په سه نی نیشتمان په روه رییه وه خه می گه لی کوردی خواردوو و داوا ی پاگرتنی شه رو مالتویرانی له پزتیم کردوو و، بانگی ناشتی و ناشت بوونه وه ی له گه ل پیشمه رگه (به رزترین سومبولی خۆراگری گه لی کوردستان) هه لدا وه. به لگه ی پرپاره دروسته که ی که نیشتمان په روه ری بووه، ئه وه یه که پزتیم لێ قبوولی نه کرد، گرتی و وه کو ده لێن به ئه شکه نه چه یه کی قورس شه هیدی کرد.

ئه مجا له هه موو گرنگتر، شاکر فه تاح، به ته نیا و بی پشت به ستن به هیچ حزب و لایه ن و که سه تی که ئهو راپه رینه ی بۆ خۆی به رپا کرد. چونکه

بیستوومه له و کاته ی گه رایه وه مال و ئیتر زانی که ده یگرن، هیچ هه و ئیکه نه داوه تا هه لبتیت. له هیچ حزیکه کوردستانی گوره پانی خه باتی نه و سهرده مهش داوای نه کردوه رزگاری بکه و بیه نه چیا. ئیستاشی له گه لبتیت هیچ حزیک نه یگوتوه که شاکر فه تاح له و ده مه دا پیوه ندیی پیوه کردوون تا یارمه تیی بدن. خۆی به تاک و ته نیا چووبوه مهیدانی نه به رد دژ به و قه لا سه خته ی سته م و دیکتاتوری.

له شیکردنه وه به کی دیکه شدا گوتم: که شاکر فه تاح وه کو سوقراتی فه یله سوف به هیمن و ئارامی چاوه روانی (سزا) بووه. سوقرات به دهستی خۆی ژاری نۆشی (برباری له سیداره دانی به و جوژه بووه، دهیتوانی هه لبتیت، به لام له به ندیخانه مایه وه) شاکر فه تاحیش به سه ره بهستی خۆی قسه یه کی ناشتیخوازانه ی گوت و دانیشته تا بیهن و بیکوژن. ههروه کو نه وه یه به دهستی خۆی ژاره که ی نوشیبی.

نه و رووناکیهریکی مه زنه. له بهر بیرو پای نیشتمانپهروه ری شه هیدبوو به لای منه وه شاکر فه تاح گه شترین سومبولی قوربانیدانی رووناکیهرانی کورده. قوربانیدانه که ی له گه ل گه وه هه ری نووسین و بیروبوچونه نه سلویه کانی، ده گونجی.

* له بهاری بیره وه ریبه کانت له گه ل ئیدریس بارزانی هه میشه زیندوو، چی ده لبتیت؟

— بیره وه ری زۆرن، کامه یان؟

رێگه م بده له سه ر پو له ته ی ئاخافتن ده بهاری هونه ری نووسین و هزرثانی به شیک له بهاری بایه خدانی ئیدریس بارزانی به نووسین بگێرمه وه، نه و منی به ئاگا هینایه وه که شتیه ی نووسینم باشته ره له شتیه ی قسه کردنم، سالی ۱۹۷۷ رۆژیک له پردا به هیمنی و به پیکه نینه وه قسه ی پی بریم و گوتی: (پیت بلتیم نه م شتانه بخه ره سه ر کاغه ز تا پیکه وه بیخوینینه وه و

برپاری لهسهر بدهين، توکە دهنووسی باش پروونی دهکهيتهوه و ئينسان بهچاکي لیت حالي دهبيت، که قسه دهکهيت ههندی جار تیکی دهدهیت، بنووسه، زیاتر زیاتر بنووسه که متر قسه بکه). تا ئه وهخته ههستم بهو شیتوازی خۆم نهکردبوو، وههاش دهکهوت ئهوهی که بۆ دهبرین پیتوستی بهنیوسهعات قسهکردنی زارهکی دهبوو بهنزیکهی ۵ دهقیقه بهرتیکوپیتکی دهمنووسییهوه.

ئیتەر لهوه بهدواوه ئه بۆچوونهی ئیدریس دهبرارهی نووسین و قسهی زارهکی من بوو به کلیتکی پیتوهندی نیتوانمان، بۆ غوونه له حالاتی پهستی، یا ههتچوونی من، ئه بهپیکه نینهوه دهیگوت: (بهسه لیره راوهسته، خهریکی تیکی دهدهیت، برۆ بینووسه، چی دهنووسی بنووسه، لهسهری قسهی دهکهین). من نه ریتیکی خراپم له ئاخافتندا ههیه، بهتایبهتی لهکاروباری جیدی سیاسیدا، ههندی جار تووره دهیم، پهست دهیم، تیکه لاوی دهکهیم، مه بهسته کهم له نیتواندا بزر دهبيت، بهرامبه ره کهم له جیاتی جهوههری قسه کهم پهری پهراوتزیتکی لاواز دهقوزیتتهوه و له مه بهست دوور دهکهویتتهوه، له نووسیندا مه بهسته کان چروپرن، هه رچنده توندوتیزیش بمنووسیا، ئیدریس دهیگوت: ئیستا لیتی حالی بووین، باشه، له ئه وهندهی له گهلتاین، له ئه وهندهش نه خیر! یا هه موویانی قبوول دهکردو له کۆبوونه وه کان پشتگیریشی دهکردم، یا هه مووی رهت دهکرایه وه. ئه وه له پهستبوون و تووره بوونی من بیتاز نه دهبوو چ به ته نیا بیان یا له ناو کۆبوونه وه و دانیشتنی خه لکید، دوا جار زۆربهی هه قالان راها تن لهسهر ئه وهی که شیتوهی توندی ده برینه کانم قبوول بکه، هه یچ نه بی، رهنگه له بهر ئه وه بوویت که بهو قه ناعه ته گه یشتن نیازم پاک بووه.

سالی ۱۹۸۵، جارێک وهکو هه میشه وتاری سیاسی رۆژانهی رادیوی دهنگی کوردستانم دهنووسی، له پردا قه له مه کهم داناو که و تمه بیرکردنه وه: (ئۆتۆنۆمی راسته قینه؟!...! یانی چی؟ ئه م هه موو قوربانیدانه بۆ

ئۆتۈنۈمى؟... پۇژانە بەھەر شىۋەيەك باسى ئۆتۈنۈمى راستە قىنەمان لە رادىۋ دەھىنايەۋە، بوو بوو بە (يەخنى!)... لەم وشەيە پەست و بىزار بووم. فېداكارىي پىشمەرگە و قوربانىدانى جەماۋەر لە رادەبەدەر بوو، كەۋقە (بىر) تىفكەرنەۋە، پىداچوۋمە قوۋلايى.... بەۋە گەيشتەم كە باشتە داۋاى شتىكى زياتر بىكەين، سەربەخۇبى تەۋاۋ مافى خۇمانە، ئەگەر شى لەم بارودۇخەدا نەتۈنەن بەئاشكرا جارى بدەين، دەبا ھىچ نەبىت داۋاى (فېدراالىزم) بىكەين.

بەم ئامانچە بىرىك حەسامەۋە، تەزۋىيەكى لەزەتبەخش بەدەر وونما ھات، بەخۇم گۈتم: باشە! فېدراالىزم!... ئىستەر لەۋ وتارەدا باسى ئۆتۈنۈمىم نەھىنايەۋە ئارا، بىر يارىتىكى نەھىنى بوو لەنەتۈن خۇم و كاغەزەكەدا، لەجىياتى ئۆتۈنۈمى تەنىيا (مافە رەۋاكسانى كورد)م نووسى، وتار رۆيشت و خوتىندرايەۋە و پەخش بوو، يەك دوو ھەئال لە لىقىكى دوور لەبارەگاي راگەياندىن، ھەستىيان بەۋ جىاۋازىيە بچوۋكە كرد، بروسكەيان بۇ ناردەم: مەسەلە چىيە؟

رۆژى داۋايى لە وتارى پۇژانە رادىۋدا دروشمى ئۆتۈنۈمىم ۋەك خۇي ھىنايەۋە و لەۋ ھەلەيە پەشىمان بوومەۋە، چۈنكە مافى مەن نىيە، سەربەخۇ دروشمى بزوۋتەنەۋەيەكى سىياسى بگۇرم، لەگەل خۇم ئەۋ پەيمانە نەھىنىيەم بەست، لە رادىۋ و چاپەمەنى با دروشمى ئۆتۈنۈمى ۋەكو خۇي بىروات، بەلام لە مەكتەبى سىياسى و كۆمىتەى ناۋەندى پارتى بەئاشكرا باس لەم گۇرئانكارىيە دەكەم... كە مەن ئىستەر فېدراالىزم بەدروشم دەزانم. ئىدىرىس، بەر لە ھەئالانى دىكە، چاۋى بەبروسكەى ھەئالانى لق كەۋتبوو، لە يەكەمەن دانىشتىندا پرسى: مەسەلە چىيە؟ ۋەكو خۇي چۈن بوو، ۋەھا گىرپامەۋە، گۈتم: ئۆتۈنۈمى لە لاي مەن ئىستەر مردوۋە، لە كۆۋنەۋەش باسى دەكەم، دەزانى چى گۈت؟ گۈتى: خۆزگە مەنىش ۋەك تۇ ئازاد بىيام!.

نووسراوه، مهبهستم له گټېرانه وهی ئەم (داستان)ه، ئەوهیه که ئیدریس یه که مین کهس بوو که پشتیوانی لیکردم تا ئەو دهقه له کونوسه که بنووسریت، نهمزانی بۆچی ئەوهنده به گهرمی پشتگیری لهو پیتشیاره دهکرد، له یادمه که ئەو پرسیاره م لیتی نه کردوه: بۆچی؟ وهکو بلتی له دلوه ناگاداربوم که مهبهستی چی بووه. من له یهک شتی گرنه ناگاداربوم، که ئیدریس بارزانی باوهړی بهمهسه لهی ئوتونومی نه بوو، ئەو چاوهروانی بارودوخیکی دیکه ی عیراق و روزههلاتی ناوهراستی دهکرد. سالی ۱۹۸۰ له مالی خویان، پیکهوه، ئەو و د. محهمد سالح جومعه و من، دوو شهو و روزه چهندين جار به دریتی دانیشتن، به دارشتنی پتوهندی دهروهی پارتیه وه خه ریک بووین، ئەو وهخته ئیدریس به بهرپرسی (بهشی ناوهندی) پتوهندی پارتی دانرا بوو، د. محهمد جومعه و من ئەندام بووین، لهو لیکولینه وانه دا ئیدریس درکاندی که قه ناعه تی وهایه مهسه لهی کورد هیشتا ماویه تی سه ره له بات، گوتی: له سالانی ۱۹۹۰ به دواوه، واته له نه وه ته کانه وه ئیتر مهسه له که دیته پیتش، سه ره له ده داو، رهنه بیته به گرنه تر کیشه ی روزه هلات، (ئوهی له سالی ۱۹۸۰ دا گوت، چاوهروانی نه وه ته کان بوو). له وه لامیکی روزه نامه ی (النهار)ی لوبانیدا ئەو قه ناعه ته ی ده بری بوو، نووسی بووی ره شنوسه که ی پیتشان داین، به لام دیاره وه لامه که ی نه نارده بوو، یا من چاوم بهو ژماره یه (النهار) نه که وتوه.

ئیدریس دووربین و واقع بینیش بوو، زور وریای ئاخافتن و جموجولی خوی بوو، دهیزانی که پایته خته کانی دهووربه ر و حزب و هیزه سیاسیه کانی عیراق و ناوچه که، ههروه ها پایته خته گه وره کان، هه مو پیت و وشه و هه لوتیستیکی ده خه نه ژیر زه ره بین و به وردی هه لیده سه نگیتن، هه ر بۆیه ش، به تایبه تی دوا ی سه فهری مسته فا بارزانی نه مر (۱۹۷۶)، بۆ چاره سه ری ته ندروستی له ئه مریکا، گوشاری حکومه تی

مەبەستى ئەۋەبوو، كە ئەو، بەرپىرى پېئوئەندى گىشتى و بەرپىرى كاروبارى كۆمەلەيتى و ژيانى دەيان ھەزار ئاۋارە و پەناپەر و پېشمەرگەبوو، زياتر لە ھەموومان پۆژانە لە ژيتر گوشارى توندو زەبرى ديپلوماسى و سياسى حكومەتەكانى دەرووبەر بوو، ھەمووى تەخمىمول دەكرد، بۆ ئەۋەى ھېچ نەبى بزووتنە ۋە كەمان نەخكى و بوارى ھەناسە كېشەنى بېيىت، تا ھەلومەرجىكى گونجاوتر، ئەۋەى ھەمىشە دەگىراپەۋە، ئەو دىلى پېئوئەندىيەكان بوو (ھەموومان، ھەروەھا). پىسكان لىيان ئاسان نەبوو.

نەماندەتوانى لە ھەمان كاتدا لە چەندىن بەردەدا بىجەنگىن، ئەو دەربارەى فېدراالىزم، نەيگوت بەمن: نە! بەلكو گوتى: لەسەر خۆت بەھىمنى بۆى بۆ!

دوای ئەۋە، كۆمبىۋونى مەكتەبى سياسى بەسترا (كە جگە لە سەرۆك ھەوت ئەندام بووين بەسكرتىرەۋە)، بىرورپاكانم خالىكى تايبەتى كۆبونەۋەكە بوو، لەۋىدا چەسپاندم، دوای چەند ھەفتە كۆبونەۋەى كۆمىتەى ناۋەندى (۲۱ ئەندام بووين) ھاتە پېش، لەۋى بەگەرمى لە فېدراالىزم دوام، بەو رادەيە گەيشتبوم ئەگەر لىم قىۋول نەكرىت پەنگە لەپارتى بىكشىمەۋە، بەچارەسەرىيەكى مامناۋەندى گەيشتىن، بەگىشتى ھەڭالانى كۆمىتەى ناۋەندى رازىبون كە خالىكى تايبەتى لەكۆنۋوسەكە بنۋوسرىت كە (ڧلانەكەس) برواى ۋەھايە مەسەلەى كورد لەعتراقدا لەسەر بنچىنەى فېدراالىزم چارەسەر دەبېت... ئەم (ھەڭالە) مافى خۆبەتى ئەم بىرورپايەى بۆ خۆى پارتىزىت (بېگومان لە سنورى دىسپلېن و پاراستنى رېزى پارتىدا).

* ئەمە كەى بوو...

- ئەو بېرگەيە لە سەرەتاي كۆنۋوسى ئەو كۆبونەۋەيە سالى ۱۹۸۵

هەر ولایتیکی دەورو بەر (کە گوشاریکی هەمیشەیی بوو) بەر لە هەر
 کەسێک دەهاته سەر ئیدریس، چەندین جار بەخۆم شایەدی قورسایی ئەو
 گوشارانە بوومە. یەکێک لەوانە گوشاری توندی حکومەتی عێراق لە
 ریگەی حکومەتی ئێرانەو، هەروەها حکومەتی تورکیا، چونکە دواى
 کارەساتى ١٩٧٥ هەردوو پزتیم (عێراق و ئێران) کۆمیتەى هاوبەشى
 ئەمنییان دانابوو، تەنیا بۆ چاودێرى جموجۆلى پارتى و پێشمەرگە،
 نەخاسە دواى هەلگیرسانەوێ بەرخۆدانى چەكدارى لەگۆلانى ١٩٧٦ هەو،
 هەردوو پزتیم زانیارییان ئالوگۆڕ دەکرد. حکومەتی شاهنشایی ئێران،
 بەئیدریس بارزانی پەيامێکی ئیمزا کردبوو، کە بەرپرسە لە جموجۆلى
 گشت پەنابەرەکان (ئەو سەردەمە لە شەست هەزار کەس زیاتر بوون،
 بەسەرانسەری پارتیزگاکانی ئێراندا دابەشکراوون)، ئەگەر هەر
 پێشمەرگەیهکی ناو عێراق، هاتوچۆی ناو ئێران بکات، چ بۆ تیمارکردن لە
 بریندارى، یا بۆ هەر هۆیک، ئەو (ئێران) یەكسەر ئیدریس دەگریت و
 دەیداتەو دەستی حکومەتی عێراق، خۆی و خێزان و کەسوکەر و
 پەنابەرەکانی دیکەش دەکەوێ بەر سزا (تەنانت پەنگە بەعێراق
 بدرێنەو!).

بۆ نمونە جارێک پۆلیسە نەتێبیەکانی دەزگای ئەمنییەتی (ساواک)،
 سالی ١٩٧٦، ئابلۆقەى مالى ئیدریسیان دا، ژوور بەژوور پشکنیان،
 تەنانت ژووری دایک و مالهەویان... دەگەران، گواپە پێشمەرگەیهکی
 بریندار بدۆزنەو لەمالیان، بۆ موعالەجە حەشادرادو ههچیان نەدۆزیبەو،
 بەلام وازیان لێ نەهێنا، لێی کەوتبوونە گومان، دواى ئەو بۆ چەندین پۆژ
 بۆ بارەگای سەرەکی (ساواک) لە تاران پەلکێش کرا، جەنەرال نەسیری
 (کە بەدرێندەترین بەرپرسی دەولەتی شای ئێران دەژمێردرا) بەخۆی خستیپە
 ژێر لێکۆلێنەوێ ئاسایش، بۆ بەندیخانەى (ئەفین)، کە بەبەدناوی
 ناسراو بوو ناردبوویان، بۆ توقانندن خستبوویانە ژووری ئەشکەنجەو

ژیتزه ویی ترسناکه وه، له ئەمریکاوه له ژیتز گوشاری بارزانی ته دهخول کرا، به شتویه کی کاتی وازی لی بهیئن.

* نایا چەند جار کە وتووێتە ژێر پالەپەستۆوه؟

- ئیدریس چەندین جار کە وتە بەر ئەو پالەپەستۆ توندەیه جگە له پالەپەستۆی رۆژانه، جارێکیان له سەرەتای سالی ۱۹۷۸دا بوو، کە جارێکی دیکە بانگهێشت کرا بۆ لای جەنەرāl نەسیری، دەیزانی ئەمجارە سەختەر، ترسی هەبوو نەگەرێتەوه، من و دلشاد بارزانی بانگ کرد، هەندێ ئامۆژگاری و زانیاری وردی له لا بوو پیتی راگەیاندین، تا ئەگەر نەگەراییهوه ئیمە چی بکەین، لەبارە ی هەندێ کاروبار کە ناتەواو مابوون، بۆ ئەوەش تا هەفتالی دیکە تووش نەبن، ئەو زۆر قایم و نەهینی پارتیوو، زۆریش دەرپەستی چارەنووسی هەر هەفتالیک بوو، ئەو جارە دیسان بە دەستیۆهردانی بارزانی له ئەمریکا بەسەلامەتی ئازادبوو، دواجار دەرکەوت کە لەم (جەولەیه دا) ئیدریس کەوتبووه بەر گوشارێکی ئیجگار توندو هەرەشه و گەفی جەنەرāl نەسیری و دەزگای (ساواک) یا (سافاک) کە دەزگایه کی ئەمنی بە ناویانگی پژیمی شا بوو. دەیانویست ئیدریس بەهیچ شتیهیه ک پشتگیری شۆرشێ گولان و پێشمەرگه ی ناو ولات نەکات، بەلام له واقیعدا ئیدریس بەنەهینی سەرکردهو رێبهری شۆرشه کە بوو.

خستنه ژیتز گوشارو هەرەشه جارێک و دوو سی جار نەبوو، هەر جارێک به شتیهیه ک دووبارە دەبوونهوه. دوا ی پووختانی پژیمی شا و سەرکەوتنی کۆماری ئیسلامی، بەچەند هەفته، ئیدریس بۆ (پادگان/ ئۆردوگایه کی له شکرێ) ئێران له کەرەج بانگ کرا. تەنیا من له گەلی بووم، ئاخوند (مەلا) یه کی گەنج به تەنیا له پشت میزێک دانیشتبوو، گوتی: ئێوه به سێداره حوکم دراون! ئیدریس گوتی: خێره؟! ئاخونده کە گوتی: پەنابەران

به نهیښی هه لډین بۆ عیراق، ئیمه ئاگادار ناکه نه وه، ئیوه بهر برسن لهو
 په نابه رانه، هه ر بۆ بهش ده بۆ ئیعدام بکړین، (ئو سه رده مه هه ندی په نابه ر
 به دزی ده گه رانه وه عیراق، هه ر یه ک له بهر هۆ به ک! به ئیدر یسی شیان
 نه ده گوت، له سیداره دانیش ئاسان بوو، لهو بارودوخه دا دادگایی
 نه ده ویست!)، ئیدر یس خۆی تیک نه دا، به لام ناخونده که تا ده هات توند تر
 قسه ی ده کرد، هه ره شه که ی تیکه لاو به قسه ی ناشیرن ده بوو، ئیدر یسی شی
 به توندی وه لا می ده دایه وه، بۆ باکی خۆی ده رده بری، تا له ناکاودا کا برایه ک
 هات گوتی: ئاغا! له ته لفون تویان ده وی!... ناخوند چوو ئیتر نه گه راپه وه،
 پتر له نیو سه عات له ژووره بچو که که به ته نیا ماینه وه، ئیدر یس په رۆشی
 منی بوو، دلێ ده دامه وه، تا که سیکی دیکه به رگی مه ده نی له به ردابوو،
 سه ری به ژووره که دا کرد و گوتی: ئاغا یان! ده توان بړۆن!، ئیستاشی له گه ل
 بۆ ئو ناخونده مان نه بینیه وه، نه مانیش زانی ئو به زمه چی بوو. چه ندین
 حاله تی وه ها رووی داوه، تا کو تای ژبانی به رده وام بوو، ئو هه می شه
 به لا گتړبوو، بهر له هه موومان و له جیاتی هه موومان باجی گرانی خه بات و
 خۆرا گرایي ده دا.

(ته واو)

سەردانی سەرۆک بارزانی بۆ بارەگای ئیزگی دەنگی کوردستان هاوینی ١٩٨٠
 لە راستەوه: ئەحمەد بێرەفکانی، فەلەکەدین کاکەیی، سەرۆک بارزانی، هاشم
 ناکردیی، سەباح بەیتوللا، سەلاح پەرەواری، سەدیق، وەلید ناکردیی، قادر
 حەسەن، تەحسین دۆڵەمەری لە دواوە دیاره.

لە راستەوه: ملازم عومەر، د. رۆژ نوری شاووەیس، فەلەکەدین کاکەیی، کەمال
 حەسەن چاومار.

ڕاژان ١٩٨١/٣/١٨

فدله‌که‌دین کاکه‌بی و خوشکی و خوشکه‌زای و کچی خوی ۱۹۶۹/۶/۱

له مه‌کته‌بی ناوه‌ندی راگه‌یاندن له مه‌کته‌بی سیاسی، رازان هاوینی ۱۹۸۰

محیەدین رهحیم، فەڵەکه‌دین کاکه‌یی
کانوونی دووهم ١٩٨٦ - دیکه‌شق

له‌ کۆبوونه‌وه‌ی به‌ره‌ی کوردستانی گوێزی، پایزی ١٩٨٧

زەعیم عەلی و فەلەکەدین کاکەیی ، نامادە بوون لە کۆنگرەیی بەرەیی نیشتمانی
دیوکرانی عێراق - گرتک و رۆستی ١٩٨٢

لە راستەو: نەجمەدین یوسفی، زەعیم عەلی، فەلەکەدین کاکەیی
لۆلان ١٩٨٣

راژان - باره‌گای مەکتەبی سیاسی پارتی، به‌هاری ۱۹۸۸
 له راستەوه: دهمیرتیر (پۆژنامه‌نووسی تورکی)، فەلەکە‌دین کاکەیی، مام هه‌ژار،
 شه‌هید فرەنسۆ هه‌ریری

راژان - باره‌گای مەکتەبی سیاسی پارتی، به‌هاری ۱۹۸۸
 فەلەکە‌دین کاکەیی، مام هه‌ژار

مالی شاعیری عیراقی نامراو محمەد مەهەدی جەواھری، دیمەشق بەھاری ۱۹۸۶
لەرێستەو: سەباح مەندەلاوی، خەیاڵ جەواھری، سەرۆک بارزانی، محمەد
مەهەدی جەواھری، فەلەکەدین کاکەیی

رێگای خواکورک نابی ۱۹۸۷
لەرێستەو: فەلەکەدین کاکەیی، سامی عەبدولڕەحمان، د.فوناد مەعسوم

وډرگرتنی خهلاټی بارزانی سالی ۱۹۹۳ ههولیر
سهرۆک بارزانی مه‌دالیای بارزانی نهمر به فهله‌که‌دین کاکه‌یی دهبه‌خشی

فهله‌که‌دین کاکه‌یی، چۆمان - دهره‌بند، به‌هاری ۱۹۷۴

دوای بهستنی کۆنگره‌ی دده‌می پارتی ١٩٨٩ سه‌رۆک بارزانی و فه‌له‌که‌دین کاکه‌یی

کۆبوونه‌ودی سه‌رکردایه‌تی به‌ره‌ی کوردستانی، دیمه‌شق تشرینی دووهم ١٩٩٠
له‌راسته‌وه: د.مه‌حمود عوسمان، سامی عه‌بدوڵه‌رحمان، عه‌زیز محه‌مه‌د،
جه‌لال تاله‌بانی، فه‌له‌که‌دین کاکه‌یی، فه‌خری که‌ریم، ئه‌بو هیوا، سه‌ید که‌ریم،
عه‌دنان موختی، د.که‌مال خۆشناو

دديهمين کونگردي پارتي، مهلگه ودر تشريني يه کم ۱۹۸۹
له راسته وه: حميد نه فهندي، نازاد قهره داغي، د. رۆژ، ماموستا عه بدوللا،
سه روک بارزاني، فهله که دين کاکه بي
نموانه ي بهرام بهر: هوشيار زيباري، چنه هه قالتيکي ديکه.

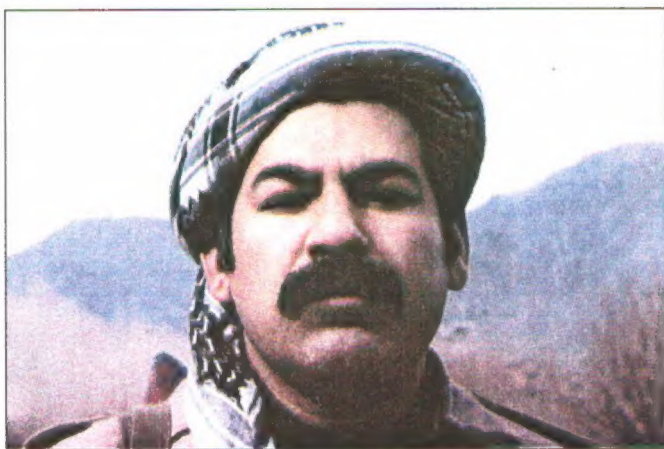
قامشلي - هاوینی ۱۹۹۶
له راسته وه: زه عيم عه لي، فهله که دين کاکه بي، خزميکي د. محهمه د صالح جمعه،
براهه وري د. محهمه د صالح جمعه، سه روک بارزاني، د. محهمه د صالح جمعه.

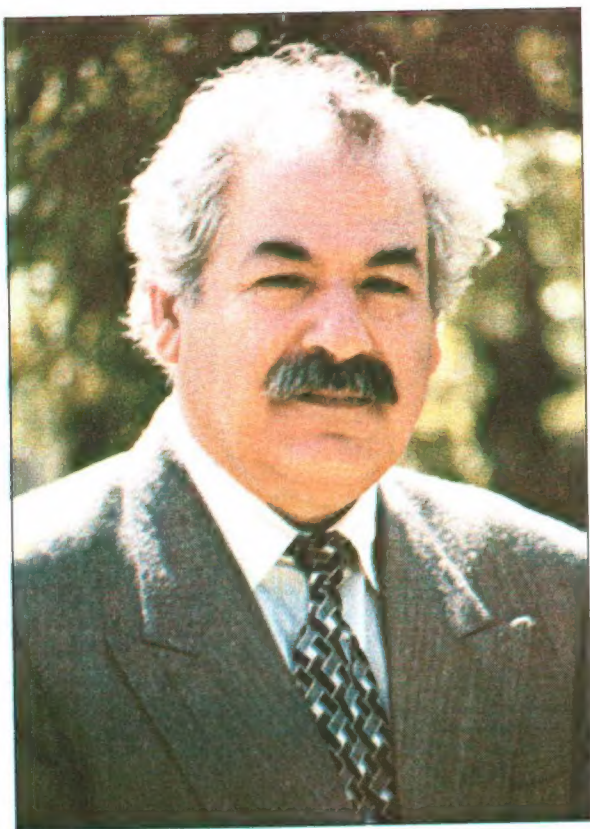
قاهیره - میسر ۲۷/۹/۲۰۰۰
د.ه. ودا جه مال عه بدولناسر کچی جه مال عه بدولناسر
سه روکی عه ره بی ناسراو، فله که دین کاکه بی

فەلەكە دین كاكەیی لە وێنەیه‌كی ده‌ست‌كرددا كه كچه
هونه‌رمه‌ندێكی سوری پیشكه‌شی كردووه

كه‌لاله ١٩٧٤

ههولير ١٩٩٢

